

מראי מקום

ביאור ראשי התיבות והקיצורים

- א"א – ארכיון אמ"ן
 אב"ג – ארכיון המכון למורשת בן-גוריון, שדה בוקר
 אח"א – ארכיון הענף לתולדות חיל-האוויר
 אה"מ – ארכיון המדינה
 א"צ – ארכיון צה"ל

מראי מקום להקדמה

1. הוצאת אחיאסף, ירושלים, 1949, עמ' 53; הדברים נאמרו על צוותי להק תובלה אווירית.
 2. סקירה על להק תובלה אווירית, א"צ 6/137/51/1000; מ' מרדור, **שליחות עלומה**, מערכות, תל-אביב 1965.
 3. ב' קגן, **הם המריאו בעלטה**, דבר, תל-אביב 1960; א' שחן, **כנפי הניצחון – לתולדות חיל-האוויר ומח"ל**, עם הספר, 1966; ל' סלייטר, **הנאמנים – מסודות הרכש בתש"ח**, מערכות, 1971.
 4. H. Livingston, *The Coasts Of The Earth (A Novel Of The American Volunteers Who Flew For Israel)*, Houghton Mifflin Company, Boston, 1954.
 ספר זה תורגם לעברית תחת השם "ירכתי ארץ", ופרקיו פורסמו בעיתון **ידיעות אחרונות** במהלך החודשים מרס-אפריל 1954.
- H. Livingston, *No Trophy No Sword, An American Volunteer In The Israeli Air Force During The 1948 War Of Independence*, Chicago, Berlin, Tokyo, And Moscow, 1994

מראי מקום לפרק א

1. ש' אביגור, **עם דור ההגנה**, חלק ב, מערכות 1977, עמ' 164.
2. ד' בן-גוריון, **מדינת ישראל המחודשת**, כרך ראשון, עם עובד, תל-אביב 1969, עמ' 68; על כל הפעולה שנעשתה עד אז בתחום האווירי ראה ע' אמבר, א' אייל, א' כהן, **שורשי חיל-האוויר – התפתחות התעופה הבטחונית בארץ ישראל עד הקמת המדינה**, חיל-האוויר ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל-אביב 1988, ע"ע 32-96.
3. שם, ע"ע 415-431.
4. ע' אילן, **אמברגו, עתמה והכרעה במלחמת תש"ח**, מערכות, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1995, ע"ע 82-84.
5. על תחילת הפעולה שם ראה גם י' מלמן ודן רביב, **שותפים לדבר מעשה, בתוככי הברית הישראלית-אמריקנית**, ספרית מעריב, 1994, ע"ע 39-49.
6. ע' אילן, **אמברגו**, ע"ע 96-100; י' מלמן ודן רביב, שם, עמ' 39.

7. ריאיון של פרר עם אגרונסקי בסביבות שנת 1985, תיק 389, אחה"א.
8. ראה, למשל, י' גינבורג, "כיצד הוברחו מטוסים לישראל בימי המלחמה", עיתון **הבקר**, 1.8.50; עיתון זה נשמר גם בא"צ 215/79/11; וכן לי' סלייטר, שם, ע"ע 125-127.
9. שם, עמ' 125.
10. ריאיון של דוד פרר עם סם לואיס בסביבות שנת 1980, תיק 477, אחה"א.
11. ריאיון של דוד פרר עם ליאו גרדנר בסביבות שנת 1984, תיק 402, אחה"א.
12. ספר הטיסה של סם לואיס, תיק 73, אחה"א.
13. Evelyn Medaniel Dahms, *Goyim*, California, San Diego, 1995.
14. שם, ע"ע 8-6; סלייטר, שם.
15. א' אילת, **המאבק על המדינה**, כך שני, עם עובד והספריה הציונית, 1982, עמ' 499; ראה בעיקר ע' אילן, שם, ע"ע 86-88.
16. סלייטר, שם, עמ' 196; וכן י' סלוצקי, **ספר תולדות ההגנה**, כך שלישי: ממאבק למלחמה, חלק שני, עם עובד, תל-אביב 1972, עמ' 1533.
17. סלייטר, שם, ע"ע 199-198.
18. שם, עמ' 198; ריאיון של פרר עם בלפונד, 1984, תיק 384, אחה"א; צ' דרזנין, **היימן – האיש והתקופה**, זמורה ביתן, מודן, תל-אביב 1980, עמ' 53; א' שחן, שם, ע"ע 110-109, H. Livingston, *No Trophy No Sword*, pp. 32-33.
19. סלייטר, שם ע"ע 200-199.
20. ספר הטיסה של סם לואיס, תיק 73, אחה"א.
21. תוכנית "יקום פורקן" באנגלית, א"צ 38/137/51/106.
22. תקנון הגיוס, תיק מסמכי יסוד, לחק תובלה אווירית, אחה"א.
23. ה' שמיר "רכש – להיות או לחדול", **בטאון חיל האוויר**, 44-43, אפריל-מאי 1958, עמ' 44.
24. ראה גם א' שחן, שם, ע"ע 106-105.
25. לרמז משכטמן, 11.3.48, תיק מסמכי יסוד, לחק תובלה אווירית, אחה"א.
26. **שורשי חיל-האוויר**, עמ' 206.
27. שם, שם.
28. שם, שם.
29. ג' לוויט, **גוי של שבת** (מאנגלית: רמי טל), מערכות ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1989, עמ' 152.
30. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה – מלחמת העצמאות**, תשי"ח-תשי"ט, כך ראשון, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל-אביב 1982, ע"ע 267-264.
31. ריאיון של פרר עם אגרונסקי בסביבות שנת 1985, תיק 389, אחה"א.
32. דו"ח של ראש הסוכנות הילנקוטר מ-11 באפריל 1948, המופיע אצל S. Green, *Taking Sides*, America's Secret Relations With A Militant Israel, New York, 1984, p. 295.
33. לוח הזמנים של מטוס הקומנדו מתבסס על ספר הטיסה של אילווייט, תיק 106, אחה"א.
34. סלייטר, שם, ע"ע 213-212; ראה גם עדותו של אילווייט ב-15 באוגוסט 1950, א"צ 6/137/51/1169.
35. גרין, שם, עמ' 295.
36. א' יונה, **ללא עקבות**, מערכות, אפריל 1965, ע"ע 92-84.
37. אילן, **אמברגו**, עמ' 166, 169-168; השווה י' רואי, "תמיכת ברית-המועצות בהקמת מדינת ישראל", **היינו כחולמים – קובץ מחקרים על תולדות מלחמת הקוממיות** (בעריכת יהודה ואלך), מסדה, 1985, ע"ע 187-186; ראה גם Uri Bialer, *Between East And West: Israel's Foreign Policy*, Orientation 1948-1956, Cambridge university press, 1990, pp. 174-175.
38. ריאיון עם אורי גורן, איש מערך הקשר שפעל בציכוסלובקיה, 19.7.93, אחה"א.

39. ראה ע' אילן, **אמברגו**, עמ' 171; ראה גם במפורט עדותו של רוברט אדם בתוך ע' אטינגר, **צניחה עיוורת** – **הצניחות העיוורות של שייקה דן**, ומורה ביתן מודן, תל-אביב 1986, ע"ע 282-288; כן ראה י' עילם, **ההגנה – הדרך הציונית אל הכוח**, ומורה ביתן מודן, תל-אביב, 1979, ע"ע 285-306; י' סלוצקי, שם, עמ' 1525.
40. מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
41. לשרתוק מברגוריון, 28.3.48, אבי"ג.
42. ש' אבינור, שם, עמ' 164; מ' מרדור, שם, עמ' 189; מבט כללי על פעולת הרכש ראה ע' אילן, **אמברגו**, ע"ע 74-76.
43. ראה גם א' שחן, שם, ע"ע 78-79.
44. י' שפינגרן, הערות קצין הקשר האחראי לפעולת בלק, 1.4.48, א"צ 6/137/51/31.
45. לאהוד מברגוריון, 28.3.48, אבי"ג.
46. גרין, שם, עמ' 296.
47. א' איילון, **חטיבת גבעתי במלחמת הקוממיות**, מערכות, מארס 1959, ע"ע 386-387.
48. ראה גם ב' גורן, **מסילות למרומים**, הוצאת ברונפמן, תל-אביב, 1979, ע"ע 162-164; מ' טאור, **על הגובה**, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, מהדורה שנייה, 1966, ע"ע 48-67; פ' וזה, **המשימה – רכש**, מערכות, 1966, עמ' 177.
49. י' ברחורין (בריגר), **בזכות אותם ימים**, מורשת וספרית מעלים, 1975, עמ' 103.
50. עדותו בכתב של אוטו פליקס (ככל הנראה לאהוד אבריאל), 17.5.51, אח"מ 523/2.
51. לישעיהו מיסער, שיחה טלפונית 1.4.48, א"צ 38/137/51/114.
52. לאבריאל מברגוריון, 28.3.48, אבי"ג.
53. לברגוריון והלל מ"ראש החיל", פעולת שליחינו באירופה, 11.4.48, א"צ 38/137/51/114.
54. לפרדי ואסף (הבירה) מאלכס, 11.4.48, א"צ 38/137/51/114.
55. לאסף (הבירה) מאת ישעיהו, 13.4.48, א"צ 38/137/51/114.
56. לאהרון מהיימן, 23.4.48, תיק מסמכי יסוד, להק תובלה אווירית, אחח"א.
57. סלייטר, שם; ה' שמיר, שם, עמ' 46.
58. ע' אילן, **אמברגו**, עמ' 88, 94; ראה גם א' אבריאל, **פתחו שערים**, מעריב, 1976, עמ' 268; ע' אילן, "המאבק המדיני על חקמתה של מדינת ישראל ועל ביסוסה וריבונותה, נובמבר 1947 – דצמבר 1949", **ההיסטוריה של ארץ-ישראל: מלחמת העצמאות (1947-1949)**, כרך עשירי (עורך: יהושע בן-אריה), כתר ויד יצחק בן-צבי, ירושלים 1983, עמ' 34; על כל חסונה הזאת ומה שקדם לה ראה גם צ' גנין, "ייחסה של ארה"ב להקמת מדינת ישראל 1945-1948", **היינו כחולמים – קובץ מחקרים על מלחמת הקוממיות** (בעריכת יהודה ואלך), מסדה, 1985, ע"ע 201-249.
59. לאהרון מהיימן, 23.4.48, תיק מסמכי יסוד, להק תובלה אווירית, אחח"א.
60. שם, שם.
61. דהמס, שם, עמ' 9.
62. עדות בכתב באנגלית של הל אורבך על תחילת פעילותו בלאפס"א, כרמל, קליפורניה, מארס 1996, אחח"א; ראה גם **שורשי חיל-האוויר**, ע"ע 256-258.
63. י' גינבורג, שם. ראה גם ה' שמיר, שם, עמ' 47.
64. עדות בכתב באנגלית של הל אורבך על תחילת פעילותו בלאפס"א, כרמל, קליפורניה, מארס 1996, אחח"א.
65. שם, שם.
66. שם, שם.
67. ריאיון של דוד פרר עם הל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אחח"א.

68. ספר הטיסות של סם לואיס, תיק 73, אחח"א; לאהרון מחיימן, 23 באפריל, תיק מסמכי יסוד, להק תובלה אווירית, אחח"א.
69. סלייטר, שם, עמ' 225; ראה גם ה' שמיר, שם, עמ' 47.
70. סלייטר, שם, ע"ע 229-227.
71. ראה, למשל, ה' שמיר, שם, עמ' 47.
72. ריאיון של דוד פרר עם הל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אחח"א.
73. הל אורבך, קליפורניה, עדות אישית בכתב, 1996, אחח"א.
74. ספר הטיסות של סם לואיס, תיק 73, אחח"א.
75. ריאיון של דוד פרר עם סם לואיס בסביבות שנת 1980, תיק 477, אחח"א; ראה גם דהמס, שם, ע"ע 14-13.
76. ה' שמיר, שם, עמ' 48.
77. עדותו בכתב מסוף דצמבר 1948, תיק מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א; על כל הפעילות המתוארת ראה ספרנו, **שורשי חיל-האוויר**, ע"ע 211-200; כן ראה B. Cull, S. Aloni, and D. Nicolle, *Spitfires Over Israel: The First Authoritative Account of the Air Conflict During the Israeli War of Independence, 1948-1949*, Grub Street, London 1995, pp. 73-89.
78. מגבעתי, ציוד ממחנה עקיר, 23.3.48, א"צ 134/55/24.
79. חיל אויר מ-1/118, פקודת הרכב מס' 2 הוצאה ע"י מטה חיל-האוויר, פתיחת מחנה עקיר כמחנה חיל התעופה, 5 במאי 1948, א"צ 9/137/51/14.
80. י' ברחורין (בריגר), שם, ע"ע 107-106.
81. **שורשי חיל-האוויר**, עמ' 265.
82. Jules Moch, *Une si longue vie*, Editions Robert Laffont, 1976, p. 252.
83. דהמס, שם, עמ' 39-38.
84. י' ברחורין, שם, ע"ע 110-103.
85. לחלל וישעיהו מאת אור, שיחה טלפונית, 26.4.48, א"צ 38/137/51/114.
86. לישעיהו מאת יהודה ויסער, שיחה טלפונית מיסער, 27.4.48, א"צ 38/137/51/114.
87. לחלל וישעיהו מאת אור, שיחה טלפונית מיסער, 28.4.48, א"צ 38/137/51/114.
88. לאסף ואור (הבירה) מאת ישעיהו, 28.4.48, א"צ 38/137/51/114.
89. לישעיהו מיהודה, שיחה טלפונית מיסער, 28.4.48, א"צ 38/137/51/114.
90. י' ברחורין, שם, ע"ע 109-107.
91. אוריה-קסיל (פדרמן), 5.5.48, א"צ 24/54/5.
92. אב"ג.
93. לישעיהו וחלל מאת אלון, 25.4.48, א"צ 38/137/51/114.
94. לאסף (הבירה) מאת ישעיהו, 26.4.48, א"צ 38/137/51/114.
95. לישעיהו מפרדי ואסף, שיחה טלפונית מליאונרד הבירה, 27.4.48, א"צ 38/137/51/114.
96. לישעיהו מאת אלון ודני, שיחה טלפונית מהבירה, 27.4.48, א"צ 38/137/51/114.
97. לאסף אור (הבירה) מאת ישעיהו, 28.4.48, א"צ 38/137/51/114.
98. לשמשון וישעיהו, שיחה טלפונית, 2.5.48, א"צ 38/137/51/1141. ראה גם לישעיהו מדני, שיחה טלפונית מהבירה, 1.5.48, א"צ 38/137/51/114.
99. 3.5.48, א"צ 24/54/5.
100. לאמיתי מחלל, 6.5.48, א"צ 7/137/51/209.
101. 5.5.48, א"צ 24/54/5.
102. לרוני (אהרון רמז) מדני (אגרונסקי), מכתב בכתב"ד, רומא, 3.5.48, א"צ 38/137/51/114.
103. עדותו של אילווייט ב-15 באוגוסט 1950, א"צ 6/137/51/1169.

104. עדות אישית של אילווייט ב-18 באפריל 1990, תיק 106, אחה"א.
105. ספר הטיסות של אילווייט, תיק 106, אחה"א; ראה מסמך באנגלית, המפרט את פעילותו של גולדשטיין במהלך מלחמת העצמאות. ללו האריס ממחלקת מבצעים, ג. גולדשטיין, 29.4.49, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; ריאיון של זילוני עם פרדי איש שלום (פרידמן), 3.5.1970, מסמכי זילוני, אחה"א.
106. פקודת הרכב מסי 2, פתיחת מחנה עקיר כמחנה חיל התעופה, 5 במאי 1948, אי"צ 9/137/51/14.
107. ד' ברגורין, **יומן המלחמה**, דיווחו של רמז לברגורין, 28.5.48, עמ' 464.
108. אוריה-קסיל, 5.5.48, אי"צ 24/54/5; ראה גם, י' ברחורין, שם, ע"ע 110-109.
109. אוריה-קסיל, 5.5.48, אי"צ 24/54/5.
110. אי"צ 6/137/51/31; כן ראה דיווחו של שינד לברגורין ב-20 במאי, ד' ברגורין, **יומן המלחמה**, עמ' 443.
111. ברחורין, שם, ע"ע 111-112.
112. ה' שמיר, שם, עמ' 48.
113. י' בורוביק, "מטוסי לחימה של חיל-האוויר, אוויה S-199", **ביעף**, 30, פברואר 1979, ע"ע 28-25.
114. לישיעו מפרדי, 24.3.48, אי"צ 7/137/51/210.
115. עדותו בכתב של אוטו פליקס (ככל הנראה לאהוד אבריאלי, 17.5.51, אה"מ 523/2).
116. עדות אישית בכתב של פליקס על פעולתו בצי"ח, הועברה לענף בשנת 1993, עמ' 49, אחה"א.
117. ד' ברגורין, **יומן המלחמה**, 12.4.48.
118. ד' ברגורין, **יומן המלחמה**, עמ' 637; ברגורין הסתמך על הדיווח שנשלח מגינבה ב-1 באוגוסט, אי"צ 24/54/6.
119. עדותו אישית בכתב של פליקס, שם.
120. ראה במפורט על כל הסוגיה גם אצ"ל סא"ל די"ר יזי דופק, רס"ן די"ר ולדימיר שלוסר, "סיוע של ציבסלובקיה לחיל-האוויר הישראלי בהתהוותו בשנת 1948" (מצ"חית: נפתלי ברשלום), יוני 1992, אחה"א.
121. 6.5.48, אי"צ 24/54/5.
122. ברחורין, **יומן**, 8.5.48, אחה"א.
123. לישיעו ממאירוב, המוסר את הודעתו של פליקס, 10.5.48, אי"צ 24/54/5.
124. עדות בכתב-יד של סיריל סטיינברג, 1995, אחה"א.
125. ברחורין, עמ' 119; ראה גם דיווחו של שינד לברגורין ב-20 במאי, ד' ברגורין, **יומן המלחמה**, עמ' 443; סקירה על בעיות הבסיס של א.ת.א בחו"ל ועתידו, 23.7.48, תיקי לת"א, אחה"א.
126. ברחורין, **יומן**, 12.5.48, אחה"א.
127. ד' ברגורין, **בהילחם ישראל** (מהדורה שלישית), הוצאת מפא"י, תשי"א.
128. 13.5.48, אי"צ 24/54/5.
129. אב"ג.
130. לחלל וישעיהו ממתי, 21.5.48, מכתבי סחרוב; ראה גם לחלל וישעיהו ממתי, 20.5.48, אי"צ 24/54/5; א' סחרוב, "כך הוטסו המסרשמידטים הראשונים לישראל", **הארץ**, 5.5.65.
131. ריאיון עם סחרוב, 15.5.51, ארכיון המכון למורשת ברגורין; סחרוב, שם.

מראי מקום לפרק ב

1. 11.5.48, אי"צ 24/54/5.
2. ה' הרטוך, "חילות-אוויר ערב במלחמת העצמאות", הענף לתולדות חיל-האוויר, טיוטה בכתב-יד, 1995, אחה"א.

3. לגבעתי מ"מפקד האגף", י' פרנק, התקפה אווירית, 15.5.48, א"צ 7011/49/5.
4. לאגפים ועוד ממטכ"ל/מת"ם, שרות התגוננות בפני הרעשות, 15.5.48, תיק 162, א"א.
5. דבר, מכתב למערכת של שי אלבר.
6. מי מרדור, שם, ע"ע 286-285.
7. די ברגוריון, בהילחם ישראל, עמ' 110.
8. 16.5.48, אב"ג.
9. לידן וקונרד מגבעתי, שיחה טלפונית 16.5.48 שעה 07:30, א"צ 7/157/51/3.
10. א"צ 6/137/51/31.
11. שם, שם.
12. שם, שם.
13. א"צ 6/137/51/31.
14. שם, שם.
15. שם, שם.
16. מיהודה, 17:30, 21.5.48, א"צ 24/54/5.
17. די שפירא עם דני שלום, לבד בשחקים, ספרית מעריב, 1994, ע"ע 54-59; א' שחן, שם, עמ' 63.
18. א' סחרוב, שם.
19. שם, שם.
20. עדותו בכתב של אוטו פליקס (ככל הנראה לאהוד אבריאלי), 17.5.51, אה"מ 523/2.
21. לישיחו מיהודה, 20.5.48, א"צ 6/137/51/31.
22. סלייטר, שם, עמ' 257; סחרוב, שם.
23. יומן ברפורת, 17.5.48, אחח"א.
24. ע' ויצמן, לך שמים לך ארץ, ספרית מעריב, 1975, עמ' 57.
25. שם, שם.
26. לחלל וישיחו ממותי, 21.5.48, מכתבי סחרוב, אחח"א.
27. די ברגוריון, יומן המלחמה, עמ' 446.
28. 10.5.48, א"צ 24/54/5.
29. 20.5.48, א"צ 6/137/51/31.
30. לישיחו מדני, שיחה טלפונית מהבירה, 1.5.48, א"צ 38/137/51/114; ראה גם לשמשון ישיחו, שיחה טלפונית, 2.5.48, א"צ 38/137/51/114; וגם דיווחו של אגרונסקי, 30.4.48, א"צ 24/54/5.
31. לרוני (אחרון רמז) מדני (אגרונסקי), מכתב בכתב-יד, רומא, 3.5.48, א"צ 38/137/51/114.
32. ריאיון של דוד פרר עם הל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אחח"א; סלייטר, שם, עמ' 244.
33. ריאיון של פרר עם ראב בסביבות שנת 1985, תיק 520, אחח"א.
34. ריאיון של פרר עם ראב בסביבות שנת 1985, תיק 520, אחח"א; ריאיון של פרר עם אגרונסקי בסביבות שנת 1985, תיק 389, אחח"א.
35. ראה גם ספר הטיסות של ג'וליוס קוברניק, אחח"א.
36. לסם מדני, תאריך משוער 19.5.48, א"צ 50/137/51/90.
37. שם, שם.
38. לחלל וישיחו ממותי, 21.5.48, מכתבי סחרוב; ראה גם לחלל וישיחו ממותי, 20.5.48, א"צ 24/54/5.
39. הודעה מאתי, 20.5.48, א"צ 24/54/5.
40. א"צ 24/54/7.

41. עדותו בכתב-יד של סיריל שטיינברג, 1995, אחה"א; תיאור המסלול על-פי סלייטר, שם, ע"ע 265-263; לרמז מסחרוב ב-20 במאי, א"צ 6/137/51/31; לחלל וישעיהו ממותי, 21.5.48, מכתבי סחרוב; ראה גם דיווחו של שינד לבגוריון ב-20.5.48, ד' בגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 443; ראה גם י' בגוריון, שם, ע"ע 115-114; על היעד קובלנקה ראה גם ז' מוש, עמ' 252.
42. עדותו בכתב-יד באנגלית של סיריל שטיינברג, 1995, אחה"א.
43. מחלל, 21.5.48, א"צ 24/54/10.
44. ראה גם מברקו של מאירוב, המוסר את דברי סחרוב ב-20.5.48, 20.5.48, א"צ 24/54/5.
45. לגלילי ורמז מסחרוב, 22.5.48, מכתבי סחרוב.
46. שם, שם; ראה גם לחלל ואחרון מסחרוב, 25.5.48, מכתבי סחרוב, אחה"א.
47. לדני מנורמן, 21.5.48, תיק מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; ראה גם ד' בגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 439-438.
48. ריאיון של דוד פיר עם הל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אחה"א.
49. עדות בכתב באנגלית של הל אורבך על תחילת פעילותו בלאפס"א, כרמל, קליפורניה, מארס, 1996, אחה"א; ראה גם הודעה טלפונית של אהוד ב-20.5.48, א"צ 24/54/5; וכן הודעה טלפונית של אגרונסקי בשעה 12:45 על כך שהמטוסים עזבו בשעה 10:00 גמ"ט את סיציליה לכיוון ברנו, 24/54/5, 21.5.48.
50. H. Livingston, *No Trophy No Sword*, pp. 89-91.
51. שם, ע"ע 110-90.
52. א"צ 6/137/51/31.
53. לגוברות מהנדסה, יהודה רבין, תשלום לעובדים בעקיר, 23.5.48, א"צ 29/137/51/173.
54. לחלל וישעיהו ממותי, 21.5.48, מכתבי סחרוב, אחה"א.
55. לבריגר מרמז, 21.5.48, א"צ 6/137/51/31.
56. א"צ 6/137/51/31.
57. 20.5.48, א"צ 6/137/51/31.
58. א"צ 6/137/51/31.
59. א"צ 6/137/51/31.
60. באנגלית, למטה חיל-האוויר מאת פרידמן, עקיר, 21.5.48, א"צ 9/137/51/14.
61. לגלילי ורמז מסחרוב, 22.5.48, מכתבי סחרוב, אחה"א.
62. שם, שם.
63. סלייטר, שם, עמ' 260.
64. לגלילי ורמז מסחרוב, 22.5.48, מכתבי סחרוב, אחה"א.
65. דהמס, שם, ע"ע 37-34.
66. א"צ 50/137/51/86; עדות אישית בכתב של ריכרד פופר, ספטמבר 1993, תיק 558, אחה"א.
67. לחלל וישעיהו מסחרוב, 21.5.48, מכתבי סחרוב, אחה"א; ראה גם י' בגוריון, שם, עמ' 119.
68. הבסיס פונה רק ב-24 במאי, ד' בגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 450.
69. לגלילי ורמז מסחרוב, 22.5.48, מכתבי סחרוב, אחה"א.
70. לסם מדני, תאריך משוער 19.5.48, א"צ 50/137/51/90; עדותו בכתב של של סיריל שטיינברג, 1995, אחה"א; ראה גם סלייטר, שם, עמ' 254.
71. H. Livingston, *No Trophy No Sword*, pp. 88.
72. ראה גם סלייטר, שם, ע"ע 262-261.
73. לטנא, שדה תעופה תל-נוף, 30.5.48, א"צ 7/137/51/14.
74. לחלל ואחרון מסחרוב, מכתבי סחרוב, אחה"א.

75. זאב גלס, סגן מנהל אגף מודיעין, רשום אבדות אנשי מח"ל, 1.5.49, תיק מסמכי יסוד להק תובלה אווירית; ראה גם **יומן המלחמה**, 24.5.48, עמ' 452; ראה גם קגן, שם, עמ' 85.
76. להלל וישעיהו מאור ומתי, 28.5.48, אי"צ 6/137/51/31.
77. לנורמן וישעיהו מדני, שיחה טלפונית מהבירה, 27.5.48, אי"צ 50/137/51/70.
78. לדיקי וישעיהו מאור, 29.5.48, אי"צ 6/137/51/31.
79. קולק, 29.6.48, תיק מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; ראה גם סיכום שיחתו של איזון עם חי ב-1.7.48, שם.
80. לקצין כספים גח"ל מקצין מנהלה לת"א, סירל שטיינברג, 10.11.48, אי"צ 12/137/51/66 במקור נאמר כי "הנ"ל עובד בשרותנו החל מתאריך 20.5.48"; ראה גם למשרד גח"ל מקצין מנהלה לת"א, סירל שטיינברג, 11.11.48, אי"צ 12/137/51/66; וכן עדות בכתב של סיריל שטיינברג, 1995, אחה"א.
81. שם, שם.
82. ע' נחמני, "מלחמת האזרחים ביוון, 1946-1949", **זמנים**, 36, רבעון להיסטוריה, אוניברסיטת תל-אביב, זמורה ביתן, 1990, ע"ע 26-39.
83. **שורשי חיל-האוויר**, עמ' 325.
84. שם, שם.
85. אי"צ 50/137/51/70, דו"ח על מצב האווירונים באיטלי וביוון, רומא, 12.7.48, אי"צ 7/137/51/219; ריאיון של דוד פרר עם חל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אחה"א.
86. לדיקי, חלל וישעיהו מאור, 29.5.48, אי"צ 6/137/51/31; עדותו בכתב של של סיריל שטיינברג, 1995, אחה"א.
87. ראה, למשל, מכתבו של אגרונסקי לרמוז ושכטמן ב-29 במאי: "רצוי שלא יראו חורי הכדורים", אי"צ 50/137/51/70.
88. לתוכל גבעתי משליש המפקד של שדה עקרון, שאילתה, 4.6.48, אי"צ 9/137/51/14.
89. לדני מנורמן וישעיהו, 25.5.48, תיק רכש מס' 1, אחה"א.
90. לאור ויהודה מישעיהו, 17.6.48, אי"צ 50/137/51/70.
91. להלל ואהרון מסחרוב, 25.5.48, מכתבי סחרוב; ראה גם ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 450-452.
92. מכתבי סחרוב, 25.5.48; ראה גם ספר הטיסות של קוברניק, שטס כנווט בשני מטוסים אלה במהלך החודש, אחה"א.
93. הדו"ח באנגלית מאת ליאו גרדנר, דו"ח על מצב כלי הטיס בארה"ב, 4.6.48, אי"צ 7/137/51/219; ראה גם א' שחן, שם, עמ' 111.
94. הדו"ח באנגלית מאת ליאו גרדנר, דו"ח על מצב כלי הטיס בארה"ב, 4.6.48, אי"צ 7/137/51/219.
95. עדותו בכתב של אליהו סחרוב, כפי שנכתבה ביוני 1951, תיק סחרוב, אחה"א.
96. לנורמן וישעיהו מדני, שיחה טלפונית מהבירה, 27.5.48, אי"צ 50/137/51/70.
97. מ' נאור, "שבויי חיל-האוויר במלחמת העצמאות", טיוטה בכתב"ד, פנימי, הענף לתולדות חיל-האוויר, אחה"א.
98. ריאיון של דוד פרר עם חל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אחה"א; ריאיון של פרר עם לארי ראב ואדי ציינסקי בסביבות שנת 1985, תיק 520, אחה"א; שיחה טלפונית מדני לנורמן, 29.5.48, אי"צ 50/137/51/70.
99. 28.5.48, אי"צ 6/137/51/31.
100. דיווחו של שינד לברגוריון, 20.5.48, ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 443.
101. אי"צ 6/137/51/31; כן ראה דיווחו של בריגר ב-27 במאי לברגוריון, 27.5.48, ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 460-461.

102. 25.5.48, ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 456.
103. 6/137/51/31.
104. להלל, אמתי וישעיהו מאור, 5.6.48, א"צ 6/137/51/31.
105. לדיקי, אמיתי, הלל וישעיהו מאת אור, שיחה טלפונית מיסער, 6.6.48, א"צ 50/137/51/170; וכן א"צ 24/54/1.
106. לדיקי וישעיהו מאור וחי, 15.6.48, א"צ 50/137/51/70.
107. לאור ויהודה מישעיהו, 17.6.48, א"צ 50/137/51/70.
108. להיימן, ישראל ואחרון מיששכר, גינבה 20.6.48, א"צ 7/137/51/209.
109. לליש וישעיהו מאור, שיחה טלפונית מיסער, 21.6.48, א"צ 50/137/51/70.
110. 19.6.48, א"צ 24/54/7.
111. לליש, ישעיהו, הלל ובן מאור, 26.6.48, א"צ 12/137/51/92.
112. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 30.5.48, עמ' 470, 504; וכן שם, 12.6.48, עמ' 507; על המחלוקת בין אביגור לבין ארוי ראה גם ש' אביגור, שם, ע"ע 166-165.
113. להלל, דיקי וישעיהו מיהודה, 5.6.48, א"צ 6/137/51/31; ייתכן וזו היתה התוצאה של חלוקת הנשק הכבד: ה-20 מ"מ וה-ZB-37 בבסיסי החייל... ראה ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 30.5.48, עמ' 469.
114. להלל, דיקי וישעיהו מיהודה, 15.6.48, א"צ 24/54/7.
115. לרמו מברגר, א"צ 6/137/51/31.
116. מעופרי, 20.6.48, א"צ 24/54/17.
117. לדיקי וישעיהו מאור, 3.6.48, א"צ 6/137/51/31.
118. עדות בכתב של קורץ עם תום שירותו בלהק לתובלה אווירית, דצמבר 1948. נתקבל ממוניה מרדור ב-1984, אח"א.
119. למאירוב מגלילי, 3.6.48; מרדור, שם, עמ' 289.
120. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 27.5.48, עמ' 467; י' ברגורין, שם, ע"ע 114-112.
121. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 467.
122. י' ברגורין, שם, ע"ע 114-113.
123. ישיבת הממשלה, אח"מ; לסגן מפקד החיל למנחלה ועוד מאת ל' רוטנברג, חוזי שכירות של חיל-האוויר, 17.1.49, א"צ 106/54/41; אחדות מיחידות המטה שכנו גם במלון "צנטרל", שאף הוא היה ברחוב הירקון. על כך ראה י' בראמיר, "קפיצות הדרך היבשתיות של המטה האווירי", **בטאון חיל-האוויר**, 44, ע"ע 100-107.
124. תיק מסמכי יסוד, להק תובלה אווירית, אח"א.
125. ראה גם "קובץ תעודות ממלחמת העצמאות", **מערכות**, 264-263, אייר-סיוון תשל"ח (יוני 1978), ע"ע 75-74.
126. לדיקי, הלל וישעיהו מאור, 30.5.48, א"צ 6/137/51/31; מישעיהו לאור, 31.5.48, שם.
127. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 30.5.48, עמ' 471.
128. אורי אבנרי, **בשדות פלשת 1948**, מהדורה רביעית, טברסקי, תל-אביב, תשי"ז, ע"ע 187-175.
129. ריאיון של דוד פרר עם הל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אח"א; דוד ברגוריון, **יומן המלחמה**, 30.5.48, עמ' 468; ריאיון של פרר עם לארי ראב ואדי ציינסקי בסביבות שנת 1985, תיק 520, אח"א.
130. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 2.6.48, שם.

131. על תחילת ההתארגנות ברמת דוד ראה ב' גורן, שם, ע"ע 170-171; כן ראה מקצין מנהלה ראשי, הוראות מנהלה מס' 1 – שלד – שדה תעופה רמת דוד, 27.5.48, א"צ 3/137/51/13. ביום זה היו בו כבר 50 איש; ראה ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 446, 450; ראה גם משה אהרונב, רמת דוד – ארגון ומבצעים, טיוטה בכתב יד, 1997, הענף לתולדות חיל-האוויר, אח"א.
132. א"צ 6/137/51/31.
133. דו"ח מצבה ח"א נכון ל-10.6.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א.
134. הביקור היה ב-18 ביוני, טולקובסקי לראש המטה, 21.6.48, שם.
135. משה אהרונב, שם.
136. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 25.5.48, עמ' 456; לברגוריון מרמו, 6.6.48, שם.
137. שם, עמ' 62.
138. סלייטר, שם, עמ' 230.
139. על הקושי באישור רכישת המטוסים הנוספים ראה גם עדותו בכתב של אוטו פליקס (ככל הנראה לאהוד אבראל), 17.5.51, אח"מ 523/2.
140. א"צ 6/137/51/31.
141. לאור, דן וישעיהו ממתי, א"צ 6/137/51/31.
142. א"צ 6/137/51/31.
143. לאמתי ממודיעין ח"א, פעילות ח"א, 5-4.6.48, 5.6.48, אח"א.
144. א"צ 6/137/51/31; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 8.6.48, עמ' 496.
145. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 10.6.48, עמ' 501.
146. לאתי וחירם, צרור ידיעות על חיל התעופה הישראלי, 12.6.48 (העתק ממנו הועבר לרמו ולישראל גלילי), א"צ 6/137/51/708; לראש המטה, אהרון רמו מקצין מבצעים דן טולקובסקי, צרור ידיעות על חיל התעופה הישראלי, 18.6.48, א"צ 6/137/51/708; לישעיהו מיהודה, 8.6.48, א"צ 6/137/51/31; לישעיהו מיהודה, 9.6.48, שם; לישעיהו מיהודה, 10.6.48, שם; לאמתי ממודיעין ח"א, דו"ח פעולת ח"א 10-9 ליוני 48, 10.6.48, אח"א; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 10.6.48, עמ' 501; ראה גם ג' ר' קארלסון, **מקהיר עד דמשק** (מאנגלית: שי רוזנפלד), מהדורה שנייה, אחיאסף, ירושלים 1952, ע"ע 278-280.
147. עד כאן דיווחו של אבראל, ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 10.6.48, ע"ע 500-501.
148. לרמו ושמיר מאגרוסקי, 29.5.48, א"צ 6/137/51/31.
149. לישעיהו מיהודה, פריז, 5.6.48, א"צ 7/137/51/209.
150. לדיקי וישעיהו מיהודה, 6.6.48, א"צ 6/137/51/31.
151. הרשימה נכונה ל-11 ביוני. מתוך א"צ 7/137/51/55; וראה גם רשימה חלקית נוספת מ-13 ביוני, תיק מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א.
152. אילן, **אמברגו**, ע"ע 221-224.
153. 17.6.48, א"צ 7/137/51/55.
154. למאירוב ולוין מרמו, 24.6.48, תיק מסמכי יסוד לת"א, אח"א.
155. אילן, **אמברגו**, ע"ע 232-233.
156. לחלל, דיקי וישעיהו מיהודה, שיחה טלפונית מיסער, 14.6.48, א"צ 50/137/51/70.
157. על הפעולה להשגת אישור הנחיתה באיים האזוריים ועל הפעולה בארצות-הברית ראה הדו"ח באנגלית מאת ליאו גרדנר, "דו"ח על מצב כלי הטיס בארה"ב", 4.6.48, א"צ 137/51/219.
158. שם; ראה גם ריאיון של פרר עם גרדנר בסביבות 1984, תיק 402, אח"א.
159. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 29.6.48, עמ' 566; ראה גם שם, 27.6.48, ע"ע 560-562.
160. קגן, שם, ע"ע 109-113.
161. א"צ 7/137/51/209; וראה גם לחי, יהודה מישעיהו ונורמן, מברק 22.6.48, תיק רכש 2, אח"א.

162. מתוך עדותו האישית של קורץ, כפי שניתנה בדצמבר 1948 ומצוטטת בספרו של מרדור, שם, עמ' 282.
163. **שורשי חיל-האוויר**, עמ' 326.
164. לאליהו (סחרוב) מחי, גינבה 21.7.48, א"צ 2384/50/1; ראה גם לחי יששכר, דו"ח על פעולת האמריקאים בענין האוירונים, ללא תאריך, א"צ 7/137/51/219; ראה גם אילן, **אמברגו**, ע"ע 216-215.
165. לרמי מפרדי, 27.6.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; נאמר שם גם כי נאמר לפרדי "שאיילו האוירונים [הנורסמנים] לא היו בהרשמה אמריקאית היו משחררים אותם"; לחי מפרדי, 3.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
166. אילן, **אמברגו**, עמ' 112.
167. לאליהו (סחרוב) מחי, גינבה 21.7.48, א"צ 2384/50/1.
168. לחי מפרדי, 1.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
169. לישעיהו מיהודה, שיחה טלפונית מיסער, 29.6.48, א"צ 50/137/51/70.
170. מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
171. שם.
172. לאליהו (סחרוב) מחי, גינבה 21.7.48, א"צ 2384/50/1.
173. שם, שם.
174. לטדי ומתי מחי מפראג, 26.7.48, א"צ 2384/50/1; לטדי מגינבה, 17.7.48, א"צ 2384/50/1; ראה גם זיכרונותיה של אלסי פומרנץ באנגלית, תיק 571, אחה"א.
175. ג' לווית, **גוי של שבת** (מאנגלית: רמי טל) מערכות ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1989, עמ' 152.
176. ראה הדו"ח באנגלית מאת ליאו גרדנר, שם.
177. מכתבו באנגלית של שינדלר לדי"ר פליקס, פריס, 10.6.48, א"צ 50/137/51/90.
178. באנגלית, א"צ 7/137/51/55.
179. מאורבך למרדור, 21.6.48, א"צ 12/137/51/17.
180. תחנת זברה, דו"ח בשביל פרסונל הטייסים, 31.6.48, א"צ 520/52/455; חלק משמות הקוד ופירושים ראה א"צ 12/137/51/17.
181. רוברט לוריא, סגן מפקד למבצעים, מטה את"א, אל זברה, 12 ביולי 1948 (בכתב"ד, חתימת מוניה מרדור) רוברט כהן, א"צ 1/137/51/1986.
182. שם, שם.
183. לראש המטה מיהודה רבין, אגף הנדסה, דין וחשבון שבועי, 8.7.48, א"צ 2384/50/1.
184. **יומן המלחמה**, 15.6.48, עמ' 520.
185. מברקו של אגרונסקי, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
186. שם, שם.
187. לחי מדני, 26.6.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
188. א"צ 6/137/51/31; ראה גם **יומן המלחמה**, 26.6.48.
189. ריאיון של דוד פרר עם סם לואיס, 1985, אחה"א.
190. Julian Swing, *God's Little Air Force* (unpublished manuscript), Archion Ha'anaf Letoldot. Chel-Ha'avir, n.d., p. 15.
191. ריאיון של פרר עם אגרונסקי בסביבות שנת 1985, תיק 389, אחה"א; ראה גם קגן, שם, ע"ע 105-104.

192. סווינג, שם, ע"ע 98-118; ריאיון עם פינקל, 22.2.65, תיק 189, אח"א; שם, תיק 576; ראה H. Livingston, *No Trophy No Sword*, p. 161; D. J. Bercuson, *The Secret Army*, Ontario, 1983, pp. 133-134.
193. H. Livingston, *No Trophy No Sword*, pp. 161-166.
194. מדני, א"צ 24/54/7.
195. לרלף מדני, 23.6.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א; לישעיהו, דיקי וחלל, 24.6.48; לחי מדני, 24.6.48 שעה 07:00; א"צ 6/137/51/31.
196. ראה הודעתו של אגרונסקי, 27.6.48, א"צ 24/54/7.
197. מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א.
198. 2.7.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א; דיווח זה על סמך הודעה של אגרונסקי לרלף ב-1 ביולי, שבה הודיע לו כי "מיניסטר התעופה היה אצלו", וחוא הודיע לו על כך שהפקודה לעצור את המטוס הגיעה מברנדוט.
199. לחי מדני, 2.7.48, תיק מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א.
200. למודיעין חיל-אוויר ממפקד את"א, מוניה מרדר, איוונים וצוותות הטייסים בשרות אגף תובלה אווירית, 27.6.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית; במסמך זה כתוב כאילו מטוס RX-134 נמצא בפנמה, אולם כאמור, כבר הגיע המטוס לזאטץ; כן הוכנסו במסמך כמה תיקונים נוספים. השווה דיווחו של מאירוב לברגוריון, **יומן המלחמה**, 27.6.48.
201. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 532-533; וראה שם, 21 ביוני, עמ' 539, גם את דיווחם של יוסף רוכל (אבידר), אשר (אשרקה פלד) ויוחנן (רטנר) לברגוריון "על זיון המשקים: עד נחשון היו לחטיבות כאלף רובים. קיבלנו מאז 19,500 רובים שחולקו לחטיבות."
202. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 21.6.48, עמ' 540.
203. א"צ 6/137/51/31.
204. מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א.
205. מברקים בנושא זה ראה א"צ 6/137/51/31.
206. א"צ 7/137/51/206.
207. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 30.6.48.
208. לידי, בר ומונדק משלמה אורן, 29.6.48, א"צ 895/52/71.
209. מכתבי סחרוב, אח"א.
210. חיל-האוויר, מנהלה; חתום: קצין הארגון – לקס, דו"ח על פגישה בשדה התעופה בעקרון ב-5.6.48, 7.6.48, א"צ 9/137/51/14; זילוני, ישיבת מפקדי בסיסי שדה, סם פומרץ ונט כחן, ב-13 ביוני, א"צ 137/51/797.
211. חלק מהמידע הוא גבה ממוניץ, אייכל וסטירק, שהיו במטוס שהתרסק, כמוזכר לעיל; לטנא, שדה תעופה תל-נוף, 30.5.48, א"צ 7/137/51/14; זילוני, ישיבת מפקדי בסיסי שדה, סם פומרץ ונט כחן, ב-13 ביוני, א"צ 137/51/797; לאמתי ממודיעין ח"א, דו"ח פעולות ח"א מ-7-8 ליוני, 8.6.48, תיק מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 8.6.48, עמ' 496.
212. אורי אבנרי, שם, עמ' 96.
213. בכתב-יד על המסמך כתב אהרון רמו: "הגבולות סומנו ע"י מהנדס המקום ושליש השדה ואושרו על ידו;" לגבעתי משלמה גילוף, קצין מטה לעבודות ח"א, מחנה עקרון, 30.5.48, א"צ 7/137/51/14.
214. לגבעתי (לידיעת ישראל עמיר) מהלל, מטי"ל, 2.6.48, א"צ 7/137/51/14.
215. מטה חיל-האוויר, פקודות ב' מס' 2.6.48, 18, א"צ 29/137/51/104; מטה חיל-האוויר ופקודות ב' מס' 18, מנייים והעברות, 2.6.48, א"צ 1/137/51/1087; פקודות ב' מס' 3.6.48, 20, א"צ 1/137/51/1087.

216. ליעקב, פני ואפשטיין עקיר מאהרון, 4.6.48, א"צ 9/137/51/14.
217. חיל-האוויר, מנהלה, חתום: קצין הארגון – לקס, דו"ח על פגישה בשדה התעופה בעקרון ב-5.6.48, 7.6.48, א"צ 9/137/51/14; בהקשר זה של המינויים והתפקידים ראוי לציין שלעיתים יצאו מינויים שונים לאותו איש במהלך מספר ימים סמוכים. כך, למשל, יומיים לפני פגישה זאת ב-3 ביוני התפרסם: "היימן שכטמן נתמנה כמנהל אנף מבצעים ומנהל מחלקת תכנון. דן טולקובסקי נתמנה כמנהל מחלקת מבצעים. משה הורוביץ נתמנה כמנהל מחלקת מודיעין". פקודות ב' מס' 19, 3.6.48, א"צ 29/137/51/104.
218. לישראל מח"א מאת עבודות, עקרון, 28.5.48, א"צ 137/51/14; לסו"ב מירמיצקי, 2.6.48, א"צ 7/137/51/14.
219. ירמיצקי, מעבודות חיל-האוויר, דו"ח שבועי לשבוע הנגמר ביום ה', ג' סיון תשי"ח, 10.6.48, א"צ 7/137/51/1; מקצין עבודות מטה חיל-האוויר, דו"ח שבועי לשבוע הנגמר ביום ה', י' סיון תשי"ח, 17.6.48, א"צ 7/137/51/1.
220. מחיל-האוויר מנהלה, מסדר בעקרון, 3.6.48, א"צ 9/137/51/14; לאלכס מראש המטה, 3.6.48, א"צ 9/137/51/14; חיל-האוויר, מנהלה, חתום: קצין הארגון – לקס, דו"ח על פגישה בשדה התעופה בעקרון ב-5.6.48, 7.6.48, א"צ 9/137/51/14.
221. למפקד חיל-האוויר מקצין אפסנטאות ח"א, תלונת רופא שדה עקרון, 16.6.48, א"צ 7/137/51/14; ליצחק לוי, שמעון לוי וחי"מ מאת נ' שפירא, מחלקת קניות והספקה, טענות מחקטינה בעקיר, 12.6.48, א"צ 9/137/51/14.
222. ליהודה שמעוני מקצין נווטות ח"א (העתק למפקד עקיר), 11.6.48, א"צ 1107/51/10.
223. לקובץ מאורבך ולורי, אמצע יוני; לראש המטה מקובץ, קצין הנווטות, דו"ח שבועי על התקדמות מחלקת הנווטות, 18.6.48, א"צ 38/137/51/52.
224. לקצין המבצעים מקצין הנווטות, חקמת חדרי המבצעים בעקרון, ללא תאריך (ככל הנראה אמצע יוני 1948), א"צ 9/137/51/14.
225. לראש המטה מאת מפקד שדה עקרון, מחנה חיל התעופה – עקרון – שכון יחידת גבעתי, 19.6.48, א"צ 9/137/51/14.
226. דו"ח מצבה ליום 24.6.48, א"צ 7/137/51/54.
227. 29.6.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
228. על כתובת מטה האנף ראה למטכ"ל/אכ"א ממפקד אנף תובלה אווירית, 22.7.48, א"צ 12/137/51/29.

מראי מקום לפרק ג

1. ד' ברגוריון, יומן המלחמה, 28.5.48.
2. לידן מאורן, מבצעים ח"א, 11/12 ביוני, 12.6.48, א"צ 922/15/1027; לידן מאורן, מבצעים ח"א, 12/13 ביוני, שם.
3. לדיקי וישעיהו מאור, 3.6.48, א"צ 6/137/51/31.
4. מרדור, שם, עמ' 276.
5. פרוטוקול הישיבה של ראשי מחלקות מבצעים, מפקדי בסיסי שדה סס פומרני ונט כהן, 13.6.48, א"צ 137/51/797; מפקד את"א למפקד חיל-האוויר, דו"ח על פעולות את"א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 50/137/51/68.
6. לחלל, דיקי וישעיהו מיהודה, שיחה טלפונית מיסער, 14.6.48, א"צ 50/137/51/70.
7. למאירוב וברגר מרמו, 17.6.48, א"צ 7/137/51/209; לאור ויהודה מישעיהו, 17.6.48, א"צ 50/137/51/70.

8. לרמוז מבריקר, 6.6.48, א"צ 6/137/51/31.
9. לדיקי, ישעיהו ואיתי מאור ואוריה (בריקר), 12.6.48, א"צ 50/137/51/70.
10. מסמך המפרט את תחילת פעולתם, על-מנת להעביר להם את התשלום על שירותם וכן דמי כלכלה, א"צ 12/137/51/65.
11. הערותיו של מיכאל קולנשר לטיוטת ספר זה, אפריל 1997, אח"א.
12. לאגף תובלה אווירית מהל אורבך, מטה כללי הובלת נוסעים באווירונ לפסה, 23.6.48, א"צ 12/137/51/5.
13. א"צ 12/137/51/5.
14. 4.7.48, א"צ 7/137/51/157; על בעיות אגף אפסנאות חיל-האוויר ראה מכתבו של יצחק לוי, מפקד האגף, 7.7.48, הצעות ושינויים במבנה וסמכויות הפעולה של חיל-האוויר, בו הוא כותב: "חיל אויר פועל כיחידה הספקה עצמאית ולכן הכרחי שהתכנון בקשר לצידוד הדרוש ומנגנון ההספקה יהיו מרכזיים וישרתו את כל החיל."
15. 18.6.48, א"צ 7/137/51/157.
16. רמז לקצין הטרנספורט, מוניה, ועוד, הוראות לחלוקת המכוונות שהתקבלו, ללא תאריך (בסביבות 16-15 ביוני), א"צ 7/137/51/55.
17. 4.7.48, א"צ 12/137/51/75.
18. מרדור, שם, עמ' 297.
19. לאמתי ממודיעין ח"א, דו"ח פעולות ח"א מ-7-8 ליוני 8.6.48, 08:00 - 08:00, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א, כן ראה ד' בךנוריון, **יומן המלחמה**, 8.6.48, עמ' 496.
20. מרדור 10.6.48, א"צ 38/137/51/263.
21. ליחודה ממוניה, 22.7.48, א"צ 1/137/51/1986.
22. למפקד החיל, ראש המטה וקצין המבצעים מקצין מחלקת הדלק אי ראכלין, כלי עבודה וחובלה לשאיבת בנוץ למלוי אוירונים, 17.6.48, א"צ 7/137/51/37; ועל-גבי הנייר הזה גם התשובה.
23. למרדור מבריקר, 13.7.48, א"צ 12/137/51/92.
24. תזכיר על פגישה עם משה זיק, ללא תאריך (סוף יוני), א"צ 12/137/51/65.
25. לקצין הקשר ח"א ממרש, 25.7.48, א"צ 12/137/51/65.
26. א"צ 12/137/51/65.
27. לקצין ביטחון ח"א ממפקד אגף תובלה אווירית, 14.7.48, א"צ 12/137/51/9.
28. אל מפקד שדה חיפה מאגף מבצעים חיל-האוויר, 6.7.48, א"צ 38/137/51/263; למחרת היום במכתבו של מרש למפקד שדה חיפה נאמר, כי רוברט שפיץ הוא בא כוח האגף לקבלת המטען שהגיע עבור האגף, א"צ 12/137/51/9.
29. סקירה על לחק תובלה אווירית, שם, עמ' 19.
30. 11.7.48, לכל המעוניינים בוברה 12/137/51/65; כן נקבע טופס חדש לדיווח על מטען המגיע, ראה דוגמה על הגעתו של הקונסטליישן ב-4 ביולי.
31. דו"ח התקדמות שבועי מ-17 ביולי ועד 24 ביולי של פליגלמן למפקד את"א, א"צ 2/137/51/65.
32. את"א, הוראות למטוסים ממריאים ונוחתים, 16.7.48, א"צ 12/137/51/132; על הפעילות ראה גם למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות א.ת.א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 50/137/51/68.
33. מסמכים רבים על הטסת נוסעים מתארץ לאירופה ראה א"צ 7/137/51/55; ב-9 ביולי נכתב פתק של שמעון פרס למוניה מרדור, ובו בקשה להטיס את רענן ויסמן לאירופה. הפתק הוא דוגמה לצורת, שבה שולבו נוסעים בתוך טיסות "בלק" חזרה, א"צ 12/137/51/5.
34. למפקד ח"א ממפקד את"א, 12.7.48, א"צ 7/137/51/55.

35. 29.6.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
36. 6.7.48, א"צ 12/137/51/91, 7.7.48, א"צ 12/137/51/65; במברק אחר מאותו היום, א"צ 12/137/51/65.
37. 8.7.48, א"צ 12/137/51/91.
38. לבריגר ממרדר, 9.7.48, א"צ 12/137/51/65.
39. לישעיהו מאתי, 10.7.48, א"צ 50/137/51/65.
40. לישעיהו מאתי, 10.7.48, שיחה טלפונית מיסער, א"צ 50/137/51/65.
41. למחלקת נוסעים ומטען של את"א ממפקד את"א, 12.7.48, א"צ 7/1137/51/55; לישעיהו ויהודה מאתי, טופס מברק, 12.7.48, א"צ 50/137/51/65.
42. 11.7.48, א"צ 7/137/51/55.
43. לרמו ממרדר, 14.7.48, א"צ 12/137/51/55; ובכתב-יד על המכתב — תשובתו של רמו; פקודות יום של מטה ח"א, 30.7.48, א"צ 12/137/51/59.
44. למנהל את"א ועוד ממחלקת אכסון חיל האוויר, אכסון אנשי אתא במלון "עדן" רמת-גן, 27.8.48, א"צ 1335/51/36.
45. 16.6.48, א"צ 7/137/51/209.
46. תשובת רמו ואשכול מ-22 ביוני ותגובת מאירוב מ-23 ביוני, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
47. חיל אויר, מטה כללי מ/395/אוויר, 16.6.48, א"צ 7/137/51/55.
48. לאסף מישעיהו, 11.6.48, א"צ 50/137/51/70.
49. אגרונסקי, 20.6.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
50. לטדי ואליהו מחי יששכר, גינבה 21.6.48, א"צ 2384/50/1.
51. באנגלית מגים, ככל הנראה מרכז פעולת הגיוס בגני-יורק למחיל חיל-האוויר, הסיבות להפסקת הגיוס של אנשי חילות-האוויר של ארצות-הברית וקנדה, 17.3.49, א"צ 137/51/23 (7).
52. לשקולניק, עבור ישראל זבלודובסקי מקולק, 29.6.48, (המכתב הועבר לרמו רק ב-8 ביולי 48), א"צ 7/137/51/55.
53. לשר הביטחון, שקולניק, ישראל גלילי, מאהרון ראש המטה, 1.7.48, א"צ 7/137/51/58.
54. דו"ח סודי באנגלית למטה בגינבה על-ידי משרד הידוע כסטיב ואל, 25.6.48, א"צ 7/137/51/219; דו"ח בנוגע להעסקת נשים באמריקה, 6.7.48, לא ברור מי הכותב ולמי מיועד, א"צ 2384/50/1.
55. סיכום פגישת איזון חי, 1.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א; ראה גם לטדי ומתי מגינבה 19.7.48, א"צ 2384/50/1.
56. לגניו יורק, דו"ח מספר 1 מסטיב, לתשומת-לב לגני (Lenny), 28.7.48, א"צ 50/137/51/90.
57. 25.6.48, א"צ 7/137/51/219; דו"ח בנוגע להעסקת אנשים באמריקה, 6.7.48 (לא ברור מי הכותב ולמי מיועד), א"צ 2384/50/1; ראה גם למתי וטדי מחי, גינבה 4.7.48, א"צ 2384/50/1; ראה גם לטדי ומתי מגינבה 19.7.48, א"צ 2384/50/1. רשימות לחוד — והבטחות לחוד, שכן במסמך זה משאלים הם אם הבטיחו למגויסים, שפרט להסכמים אלה ישולמו להם עוד 100 דולר לחודש, כפי שטענו כל המגויסים שהגיעו לגינבה.
58. לבן-גוריון מקולק, 9.7.48, א"צ 7/137/51/209; באנגלית, דו"ח למטה בגינבה על-ידי משרד הידוע כסטיב ואל, 25.6.48, א"צ 7/137/51/219; דו"ח בנוגע להעסקת אנשים באמריקה, 6.7.48 (לא ברור מי הכותב ולמי מיועד), א"צ 2384/50/1.
59. א"צ 137/51/178.
60. למנהלה לפרסום בפקודות יום ממפקד חיל-האוויר, 15.8.48, א"צ 338/137/51/107.
61. לאגפים ממטכ"ל/אכ"א, מגני, 11.7.48, א"א.

62. לאגפים ועוד ממטכ"ל/אכ"א מח"ל, הלל יפה, החזרת פספורטים – מתנדבים מח"ל, 19.7.48, א"א.
63. למחלקת העליה ועוד מאהרון רמז, 15.8.48, א"צ 14/52/363.
64. ראה א' הבר וז' שיף, **לקסיקון לבטחון ישראל**, זמורה ביתן, מודן, 1976, ע"ע 48-46; מ' גבעתי, **בדרך המדבר והאש – תולדות גדוד 9**, מערכות ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1994, ע"ע 156-148.
65. לוויט, שם, ע"ע 175-171; Livingston, *The Coasts*, pp. 79-95; Livingston, *No Trophy No Sword*, pp. 151-159.
66. לכל מנהלי האגפים משליש ראש המטה, 27.6.48, א"צ 6/137/51/172; כן ראה למוכירות שדה התעופה עקרון מקלמן טורין, טייסת מס' 101, טופסי השבעה, 27.6.48, א"צ 27/137/51/116.
67. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 567.
68. דברי רמז, פרוטוקול משיבת מטה ח"א ב-1 ביולי 1948, א"צ 215/79/37.
69. ל"רמטכל של חיל-האוויר" מהיועץ המשפטי לממשלת ישראל, יעקב שמשון שפירא, טופס השבועה של אנשי גח"ל למכתבך מ-218/אוויר מיום 7/8/48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית.
70. לואיס הזכיר את הצעתו בדיון מטה האגף, 2.8.48, א"צ 38/137/51/263.
71. על החתום: מפקד חיל-האוויר לישראל. המסמך התקבל ממוניה מרדר ב-20.11.84, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית.
72. לטדי ומתי מגינבה, 19.7.48, א"צ 2384/50/1; ראה גם למתי וטדי מחי, גינבה, 4.7.48, א"צ 2384/50/1.
73. דו"ח 3 מאל וסטיב, התייחסות להוראות מטה חיל אויר בתל-אביב מ-1 ביולי 1948, א"צ 50/137/51/90.
74. מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
75. לאור, ברג וחי מבן-יהודה וישעיהו, 1.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א; ראה גם לאור ויהודה מישעיהו, 17.6.48, א"צ 50/137/51/70.
76. לטדי ומתי מגינבה, 19.7.48, א"צ 2384/50.
77. לבן-גוריון מטדי קולק, 9.7.48, א"צ 7/137/51/209.
78. על הקשר עם סמוסה ראה גם י' מלמן ודן רביב, שם, ע"ע 44-43.
79. לבן-גוריון מקולק, 9.7.48, א"צ 7/137/51/209.
80. לחי מישעיהו, 13.8.48, א"צ 50/137/51/74.
81. קנן, שם, עמ' 115.
82. יהודה-חירמי, 15.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א; קנן, שם, עמ' 120.
83. שם, עמ' 115; ראה גם לליש מאור וחי, 20.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א; על הברחת מטוס ה-17-B של שינדלר ראה גם H. Livingston, *No Trophy No Sword*, pp. 139-143.
84. לאמיתי ושקולניק מטדי, ניו-יורק, 19.7.48, א"צ 7/137/51/58. "קטעים אלה נשלחו לאהרון ח"א על-ידי שמעון פרסקי ב-28 ביולי", א"צ 7/137/51/58.
85. לשאול ממת, כפי ששלח שמעון (כנראה פרס) לאהרון רמז, 11.7.48, א"צ 50/137/51/69.
86. שם, שם.
87. שם, שם.
88. שם, שם; ראה גם לליש, בן-יהודה וישעיהו מאת חי, שיחה טלפונית מיסער, 6.7.48, א"צ 50/137/51/73.

מראי מקום לפרק ד

1. סקירה על להק תובלה אווירית, ע"ע 2-1.
2. פקודת מטה את"א מס' 1 על ידי קצין המנהלה דוד פליגלמן, 1.7.48, א"צ 12/137/51/65.
3. מברק של יהודה לישעיהו ובן, 30.6.48, א"צ 12/137/51/92; ליהודה מבן, 1.7.48, א"צ 12/137/51/91; ליהודה מבן, 5.7.48, א"צ 12/137/51/91.
4. לבן ויהודה מאור וברג, שיחה טלפונית מיסער, 30.6.48, א"צ 50/137/51/73; לחי מברגר, 2.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
5. לחי מפרדי, 3.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
6. לחי מיהודה על שיחתו של הראשון עם פומרץ, 1.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א; לישעיהו בן מיהודה, 3.7.48, א"צ 12/137/51/92.
7. א"צ 12/137/51/91.
8. 10.7.48, א"צ 12/137/51/40.
9. ראה דו"ח של קברניט המטוס, ק' רוזנברג, של מיכאל קולנשר, דימנט, פרידן, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
10. 10.7.48, א"צ 12/137/51/40.
11. לבריגר ממרדר, 9.7.48, א"צ 12/137/51/65; וראה גם מברקו של בריגר לבן על הדרישה לחלקים עבור RX-131, 5.7.48, א"צ 12/137/51/92; וכן לבן מיהודה, 7.7.48, שם.
12. מרדור, שם, עמ' 297.
13. א"צ 12/137/51/40.
14. למשל, לישעיהו מיהודה, 5.6.48, א"צ 6/137/51/31.
15. למודיעין ועוד מאגף תובלה אווירית, יהושע מרש, 8.7.48, א"צ 6/137/51/633; ראה גם המברקים על המטוס בא"צ 12/137/51/91-92, ההתכתבות חיתה בין אגרונסקי, יהודה ומרדר; לרמי מיהודה, 10.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א; לחי מדני, 5.7.48, שם.
16. למודיעין ועוד מאגף תובלה אווירית, יהושע מרש, 8.7.48, א"צ 6/137/51/633; לחי מברגר, 5.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
17. למרדר מברגר, 12.7.48, א"צ 12/137/51/92.
18. לוויט, שם, עמ' 167.
19. למרדר מיהודה, 13.7.48, א"צ 12/137/51/92.
20. מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
21. לרמי מאוסקר, 10.7.48, שם.
22. לרמי משמעון (עופרי), 12.7.48 (16:20), שם.
23. לצבי מרמי, 24:00, שם.
24. למפקד ח"א ממפקד את"א, סיכום הדו"חים היומיים על בלקים מ-1 ביולי עד 21 בו, א"צ 7/137/51/206; ראה גם לבן מקולי, 15.7.48, א"צ 12/137/51/92.
25. לעופרי מרמי, 16.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
26. לרמי משמעון, 12.7.48, שם.
27. א"צ 7/137/51/206; לטובת המבצע היו, נכון למועד זה, רק שלושה מטוסים שמישים; הקונסטליישן RX-121, קומנדו RX-135, קומנדו RX-138. ראה מסמך המפרט תמונת מצב המטוסים והצוותים, נכון ל-10. ביולי, א"צ 12/137/51/17.
28. לאל שוימר מלני, ניו-יורק, 22.10.48, מכתב המחזיק שני עמודים הודן בסוגיית קבלת דמי הביטוח עבור הקונסטליישן, א"צ 12/137/51/40; בדבריו במכתב הזה מתבסס לני על שיחה שהיתה לו עם ריבקוף.
29. שטיינברג, עדות אישית בכתב, 1995, אח"א; ראה גם דרוזנין, שם, עמ' 79.

30. קגן, שם, עמ' 127; סלייטר טועה בכותבו, שטייט הקונסטליישן היה סם לואיס; שם, עמ' 274.
31. באנגליה לסרזויס איירווייט, ת"ד 300, נירורק 19, ממרטין ריבקוף, לכל מאן דבעי, 12.11.48, א"צ 112/137/51/40; וראה גם עדות דומה שמסר ריבקוף קודם לכן ללני, כפי שזה העבירה לידיעת שוימר ב-22.10.48, א"צ 12/137/51/40, הדברים כאן מובאים בחקשר לקבלת דמי הביטוח של המטוס.
32. מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
33. דיון מטה אגף תובלה אווירית, 23.7.48, א"צ 38/137/51/263.
34. 13.11.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
35. ליהודה, חי ורמי, 15.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; פליקס לרמי, 15.7.48, שם.
36. מהל אורבך, 15.7.48, א"צ 12/137/51/40.
37. לכן ונורמן מיהודה וסם, 24.8.48, א"צ 1/137/51/1986.
38. לעופרי מרמי, 29.6.48: "ה-DC4 מגיע מעבר לים בשעה 24:00 הלילה לעפרי"; לשעיהו מאור ברג וחי, 2.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
39. שם.
40. לחי מאוסקר, שעה 15:00; לחי מסס פומרק ובריגר, 6.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; ראה גם דו"ח מפורט שכתב סם פומרק על המטוס מ-19.7.48, א"צ 50/137/51/86; לטדי ומתי מגיבה, 19.7.48, א"צ 2384/50/1; לטדי ומתי מחי מפראג, 26.7.48, א"צ 2384/50/1; ראה גם דברי סם לואיס, חטייט הראשי, בדיון מטה אגף תובלה אווירית, 23.7.48, א"צ 38/137/51/263.
41. לחי מיהודה, 15.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
42. ז' לכיש, "הפצצות בירות ערב במלחמת העצמאות", מערכות, 324, אייר תשנ"ב, מאי 1992, ע"ע 57-44.
43. רס"ן י' שטייגמן, מעצמאות לקדש - חיל-האוויר בשנים 1949-1956, משרד הביטחון - החוצאה לאור, 1990.
44. לידיון ובר מאורן, קצין קשר ח"א אג"ם, הערות על מבצעי ח"א ב-48 השעות האחרונות, 13.7.48, א"צ 922/15/1027.
45. מראש אכ"א/2, חליפת מכתבים, 22.7.48, א"צ 852/51/429.
46. מרדור, שם, עמ' 296.
47. שם, שם.
48. באנגליה למפקד מבצעים את"א ממפקד את"א, 13.7.48, מכתבים יוצאים, א"צ 1/137/51/1986.
49. למפקד את"א מפליגלמן, דו"ח על ענייני מנהלה ליום 17.7.48, 18.7.48, א"צ 12/137/51/65.
50. לקצין מנהלה את"א משלום ש' תגר, דו"ח על החרמת ציוד מיפו, 30.6.48, א"צ 12/137/51/65; לאנף אפסנאות ממפקד האנף, 1.7.48, א"צ 12/137/51/65; למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות א.ת.א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 12/137/51/68.
51. למפקד את"א מפליגלמן, דו"ח על ענייני מנהלה ליום 17.7.48, 18.7.48, א"צ 12/137/51/65.
52. לסגן מפקד החיל למנהלה ועד מאת לי רוטנברג, חזוי שכירות של חיל-האוויר, 17.1.49, א"צ 106/54/41.
53. למפקד את"א ממפקד שירות הכלכלה ח"א, מפרעת כספים עבור את"א, 3.8.48, א"צ 1335/51/39.
54. למפקד שירות הכלכלה ממפקד אגף תובלה אווירית, 9.8.48, א"צ 1335/51/39.
55. למפקד את"א מפליגלמן, דו"ח התקדמות שבועי מ-17 ביולי עד 24 ביולי, א"צ 12/137/51/65.
56. תקציב לחודש יולי 1948, 6.7.48, א"צ 12/137/51/65.

57. למפקד את"א מפליגלמן, דו"ח על עניני מנהלה ליום 17.7.48, 18.7.48, א"צ 12/137/51/65.
58. לכל המחלקות, 1.7.48, א"צ 3/137/51/73.
59. לאגף המנהלה מאת היימן שכטמן, סגן ראש המטה, 1.7.48, א"צ 7/137/51/153.
60. א"צ 12/137/51/59.
61. למפקד את"א מפליגלמן, דו"ח התקדמות שבועי מ-17 ביולי עד 24 ביולי, א"צ 12/137/51/65; למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות א.ת.א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 5/137/51/68; למפקד את"א מפליגלמן, כנראה ב-15 באוגוסט, דו"ח התקדמות שבועי למן ה-8.8.48-14.8.48, א"צ 12/137/51/68; על חוויותיו מהטיול בירושלים ראה סווינג, שם, ע"ע 156-163.
62. ראה, למשל, מכתב כזה לשלוש משפחות בעניין אירוח יהודה שמעוני, א"צ 12/137/51/65.
63. ראש המטה למחלקת כוח-אדם, מפקד שדה תל-אביב, טייסת ת"א ולת"א, 5.7.48, א"צ 7/137/51/55.
64. הערותיו של מיכאל קולנשר לטיוטת ספר זה, אפריל 1997.
65. למפקד את"א מפליגלמן, דו"ח על עניני מנהלה ליום 17.7.48, א"צ 12/137/51/65; ראה גם למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות את"א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 50/137/51/68.
66. סווינג, שם; H. Livingston, *The Coasts*, p. 20.
67. לראש מטה ח"א, קצין האפסנטאות וקצין שרות תובלה מוטסת מניסן שפירא, "סיורי בציכיה לשם הסדרת האספקה לאנשינו שם", 29.6.48, א"צ 1/137/51/1986.
68. הזמנות מעין אלה נשלחו גם מציכיה לארץ. ראה, למשל, ליהודה מפלדמן, 13.7.48, א"צ 1/137/51/1986: "קיבלנו מכתב מזכרה חתום ע"י פיליפ סלומון, שבו אנחנו מתבקשים לספק מצרכים שונים. אבקשך להודיענו בהקדם באם חתימתו של הנ"ל מחייבת." על מה שנשלח ראה גם א"צ 7/137/51/206.
69. לראש מטה ח"א, קצין האפסנטאות וקצין שרות תובלה מוטסת מניסן שפירא, "סיורי בציכיה לשם הסדרת האספקה לאנשינו שם", 29.6.48, א"צ 1/137/51/1986.
70. מכתב בכתב-יד אל ח"א מטה כללי אגף תובלה אווירית ממפקד שדה זברה לוי (קופילבץ) – ארגוב, הנדון: אספקה, 13.7.48.
71. במסמך ללא תאריך, כנראה במהלך המחצית השנייה של חודש יולי (נכתב כנראה על-ידי אורבך) בנושא: משרד מפקד המבצעים את"א, א"צ 12/137/51/65.
72. ליהודה ממוניה, 12.7.48, א"צ 12/137/51/65; ב-23 ביולי נאמר במברק של מפקד אגף אפסנטאות לראש המטה כי "היום יוצא המשלוח הראשון [לעציון] שעוכב עד כה מפאת אי קבלת הכספים הדרוש", א"צ 12/137/51/157; ראה גם למפקד את"א מפליגלמן, דו"ח על עניני מנהלה ליום 17.7.48, א"צ 12/137/51/65.
73. מהל אורבך, מנהל מחלקת המבצעים, מפקדת התובלה האווירית, 11 ביולי 1948, פקודת מבצע 1-48 הנושא: קצין מבצעים אחראי, א"צ 12/137/51/65.
74. סנט ג'ון, שם, עמ' 53.
75. למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות א.ת.א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 50/137/51/68; מהל אורבך, מנהל מחלקת המבצעים, מפקדת התובלה האווירית, 11 ביולי, 1948, פקודת מבצע 1-48: נושא: קצין מבצעים אחראי, א"צ 12/137/51/65; אורבך, משרד מפקד מבצעים את"א, דו"ח התקדמות שבועי, 17.7.48, א"צ 122/137/51/65; במסמך ללא תאריך, כנראה במהלך המחצית השנייה של חודש יולי (נכתב כנראה על-ידי אורבך) בנושא: משרד מפקד המבצעים את"א, א"צ 12/137/51/65.
76. מכתב באנגלית למבצעים ATC ממפקד ATC, 13.7.48, א"צ 12/137/51/65,55.

77. אי"צ 12/137/51/5.
78. באנגלית, למבצעים ח"א ממבצעים ATC (חתום: הל אורבך) בנושא: "השימוש של RX135 למבצעים", 17.7.48, אי"צ 38/137/51/263.
79. פקודות-קבע באנגלית לבטיס חיל-האוויר עקרון, כפי שהוצאו עלידי אלכס זילוני, מפקד הבטיס, ב-5 ביולי 1948, מסמכי זילוני, אחח"א.
80. למבצעים ח"א ממטכל אג"ם, מינוי – שמחה אלשטיין, 9.7.48 אי"צ 895/52/7.
81. שם, שם.
82. לראש המטה ועוד מגדוד ח"א, מסקנות מהתקפה אווירי אויב על שדה תעופה עקרון, 10.7.48, אי"צ 7/137/51/81.
83. לידין, מבצעים ח"א ומפקד שדה עקרון משמחה אלשטיין, קצין קשר ח"א-אג"ם, 8.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
84. לשדה עקרון ממרדר, 6.7.48, אי"צ 12/137/51/91; לידין, מבצעים ח"א ומפקד שדה עקרון, משמחה אלשטיין, קצין קשר ח"א-אג"ם, 8.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
85. ראה דו"ח אסף (שלום לוי) על פעולות חיל-האוויר באיטליה, 11.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א; לשדה עקרון ממרדר, 6.7.48, אי"צ 12/137/51/91.
86. לידין, מבצעים ח"א ומפקד שדה עקרון משמחה אלשטיין, קצין קשר ח"א-אג"ם, 8.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
87. לקצין מבצעים ח"א מקצין ביטחון אוויר, אווירונים מחו"ל, 10.7.48, אי"צ 1107/51/138.
88. לידין, ראש מטה חיל אוויר מבצעים, מאלכס זילוני, חיל-האוויר שדה עקרון, דו"ח של קצין הקשר של האגם שדה עקרון, 15.7.48, אי"צ 1107/51/138.
89. שם, שם.
90. למפקד ח"א ועוד מקצין הקשר (מונסטירסקי), משדר תחנת עקרון, 10.7.48, אי"צ 38/137/51/40.
91. לראש המטה משי וינטר, מרפאה – עקרון, 1.7.48, אי"צ 7/137/51/14.
92. לגדוד 54, ממפקד חטיבת גבעתי, מחנה עקרון (תל-נוף), 8.7.48, אי"צ 1107/51/38.
93. למבצעים מראש המטה ח"א, מסקנות משיבת מטה מיום 1.7.48, אי"צ 38/137/51/107.
94. אי"צ 38/137/51/263; וראה מכתב נוסף גם ב-12 ביולי, תיק רכש מסי 2, למפקד את"א ממחלקת הקשר של חיל-האוויר, 12.7.48, אי"צ 7/137/51/55.
95. למבצעים את"א ממפקד האגף, 12.7.48, אי"צ 12/137/51/65; נ' לורך, **קורות מלחמת העצמאות**, מסדה וידיעות אחרונות, ספרי חמד, 1989, ע"ע 426-415.
96. בסביבות 11 או 12 ביולי במכתבו של מפקד את"א למפקד יחידת את"א עקרון, אי"צ 12/137/51/65.
97. למבצעים ח"א ממרדר, 10.7.48, אי"צ 7/137/51/55.
98. על המסמך חתום בוריס סניור, למפקד את"א מאגף מבצעים ח"א, הגנה אנטי מטוסית, 14.7.48, אי"צ 38/137/51/263.
99. לישראל עמיר, מטה ח"א, מאת לי שקולניק, משרד הביטחון, 14.7.48, אי"צ 921/51/8; תשובתו של רמז בכתב-יד על מכתבו של לוי אשכול.
100. 17.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א; ראה גם לקצין קשר ח"א ממרש, 17.7.48, אי"צ 12/137/51/61.
101. למפקד את"א ממבצעים ח"א, אי"צ 38/137/51/263; לקצין קשר ח"א מיהושע מרש, 24.7.48, המדבר על כך שבאותו היום היו אמורים להגיע שני מטוסי "בלק", אי"צ 12/137/51/65.
102. מפקד אגף תובלה אווירית למבצעים את"א, 9.8.48, אי"צ 38/137/51/263.
103. מתוך מי דרמוני, "פעילות הרכש של עמנואל צור", טיוטה בכתב-יד, 1996, הענף לתולדות חיל-האוויר.

104. אגף מבצעים, תאונת האירובאן, א"צ 38/137/51/70; על סדום בכלל וקצת על פעילות חיל-האוויר שם ראה גם ד' קורן, **ההגנה על סדום 1934-1948**, המרכז לתולדות כוח המגן ה"הגנה" על שם ישראל גלילי, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1989.
105. אגף מבצעים, תאונת האירובאן, א"צ 38/137/51/70.
106. למפקד שירות ביטחון אוויר משראלי, קצין המועיקים, 5.8.48, א"צ 895/52/17.
107. לוויט, שם, עמ' 157.
108. מרדור, שם, עמ' 294; ראה גם למאירוב ובריגר מרמו, 17.6.48, א"צ 7/137/51/209; ראה גם א"צ 24/54/10.
109. דיווח של זיו לבק-גוריון, ד' בק-גוריון, **יומן המלחמה**, 13.6.48; ראה גם אטינגר, שם, ע"ע 312-315.
110. דו"ח על בסיס אלבמה ללא תאריך (נכתב כנראה על-ידי ברוך פרידן, לפי ראשי התיבות בצד ימין) למפקד את"א ממחלקת מבצעים את"א, א"צ 12/137/51/65; סקירה על לחק תובלה אווירית, שם, עמ' 10; מרדור, שם, עמ' 294.
111. ד' בק-גוריון, **יומן המלחמה**, 27.6.48, ע"ע 560-562.
112. הדו"ח על בסיס אלבמה, א"צ 12/137/51/65; לקולק מחי, 25.6.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א; לחי מיהודה, 28.6.48, שם; דיווחו של מאירוב לבק-גוריון, ד' בק-גוריון, **יומן המלחמה**, 27.6.48.
113. מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א.
114. שם.
115. לאור, ברג וחי מבק-יהודה וישעיהו, 1.7.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א; לבק-יהודה וישעיהו מאור, חי ברג, 2.7.48, שם; לחי מבריגר, 2.7.48, שם; מכתב אישי וסודי ליהודה ממוניה, 25.7.48, א"צ 12/137/51/65 (8), ליהודה מבן, 25.7.48, א"צ 12/137/51/91.
116. למרדור מבריגר, 28.7.48, א"צ 12/137/51/92; א"צ 12/137/51/91; א"צ 7/137/51/206; לבן מיהודה, 31.7.48.
117. 20.6.48, מברקו של אגרונסקי, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א; ראה למאירוב ובריגר מרמו, 17.6.48, בו הודיע שאגרונסקי הודיע לו כי "אפשר לסדר בסיס בקטאניה נוסף לזורם [יוגוסלביה]". א"צ 7/137/51/209; כן ראה הודעתו של אגרונסקי על כך, שקיבל רשיון לנחיתה אחת של כמה ממטוסי הקומנדו בקטאניה, לישעיהו וטרמן מדני, שיחה טלפונית מחבירה, 14.6.48, א"צ 50/137/51/70.
118. 21.6.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א.
119. לשאול ממתי, כפי ששלח שמעון (פרס) לאהרון רמו, 11.7.48, א"צ 50/137/51/69.
120. לרמי מדני, 27.6.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א.
121. לאתי, פליקס, סם ויהודה מאור וחי מגיבה, 14.7.48, שם, אחה"א.
122. לליש, ישעיהו ואור מחי, 11.7.48, שם; לרמי מדני, 14.7.48, שם; 11.7.48, א"צ 7/137/51/209; לישעיהו וליש מאת חי, שיחה טלפונית מחבירה, 13.7.48, א"צ 50/137/51/65.
123. על מלחמת האזרחים ביוון באותה תקופה ראה נחמני, שם, שם.
124. מכתבו של קצין מודיעין מטה חיל-הים לקצין מודיעין מטה חיל-האוויר, דיווח על דברי סמי כהן, המכון למסחר חוץ מיסודן של הסוכנות היהודית לארץ-ישראל והתאחדות בעלי התעשייה בארץ, ונציג חיל-הים ביוון, 16.7.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א; ראה גם פירוט פעולתו במכתבו למח"א ב-17.8.48, א"צ 7/137/51/2.
125. דני לחי, 24.6.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א.
126. שם; ראה גם הודעתו של אגרונסקי, 10.7.48, א"צ 24/54/7.

127. מכתבו של קצין המודיעין במטה חיל'הים לקצין המודיעין במטה חיל'האוויר, שם, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; ראה גם פירוט פעולתו במכתבו למח"א ב-17.8.48, א"צ 7/137/51/2; כאן הוא מציין שרק בזכות התערבותו שוחרר המטוס; ראה גם דבריו של טולקובסקי על כך, שהוא מכיר זה שנים ועל פעילותו של כהן עבור חיל'האוויר: למר ג' הירש, משרד החוץ ממשלת ישראל, מקצין מבצעים ראשי חיל'האוויר, דן טולקובסקי, "מר סמי כהן – יו"ן", 10.8.48, א"צ 38/137/51/219.
128. לרמי מדני, 14.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; לבן מיהודה, 16.7.48, שם.
129. למפקד ח"א ממרדר, 18.7.48, 12/137/51/65; סיכום הדיווחים היומיים, 28.7.48, א"צ 7/137/51/206.
130. דו"ח על מצב האווירונים באיטליה וביוון, רומא, 12.7.48, א"צ 7/137/51/219.
131. רוזין, לוג'בוק, אחה"א; ריאיון של דוד פרר עם דני רוזין בסביבות 1980, תיק 390, אחה"א; לעופרי מרמי, 16.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; ראה גם סווינג, שם, ע"ע 142-118; ברקוסון, שם, עמ' 134.
132. למרדר מברגר, 12.7.48, א"צ 12/137/51/92; לבן מיהודה, 17.7.48, א"צ 12/137/51/92.
133. מ' דרמוני, "פעילות הרכש של עמנואל צור", שם.
134. לרמי מצבי, שעה 11:40; לחי מאוסקר, 18.7.48, 15:00, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
135. לחי מאוסקר, 18.7.48, שעה 19:00, שם.
136. למפקד חיל'האוויר ממפקד את"א, 24.7.48, א"צ 38/137/51/263.
137. לנורמן מדני, 19.7.48, א"צ 38/137/51/263; שיחה של חי עם עדה סרני, 24.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; לאלהו (סחרוב) מחי, גינבה, 21.7.48, א"צ 2384/50/1; על פעולתה של עדה סרני ועל כך שלדבריה קודם עזובה את איטליה "הצד הסרגי הוא שההתנגדות כלפי פוגעת במישרין במאמצו המדיני כאן", ראה מכתבה לבן-גוריון ועד ב-30 בספטמבר 1948, ארכיון המדינה 64/15.
138. לרמו מרבין, 19.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
139. לאור מחי, 15.7.48, שם; לבן מיהודה, 16.7.48, שם; ליהודה מבן, 16.7.48, א"צ 12/137/51/91.
140. לראש המטה ממפקד את"א, 17.7.48, א"צ 38/137/51/263; לראש המטה ממפקד עקרון, א"צ 12/137/51/17.
141. לבן, ישעיהו ונורמן מיהודה, 17.7.48, א"צ 12/137/51/92; ליהודה מבן, 19.7.48, א"צ 12/137/51/91; למח"א ממרש, 19.7.48, א"צ 12/137/51/65; פירוט הטיסות א"צ 7/137/51/206.
142. מבן, 22.7.48, א"צ 12/137/51/91; לסם מיהודה, 22.7.48, שם; למבצעים את"א ממפקד את"א, 24.7.48, א"צ 12/137/51/17.
143. לבן מיהודה, 26.7.48, א"צ 12/137/51/2.
144. א"צ 12/137/51/91; לבן משמעון, 24.7.48, א"צ 12/137/51/92.
145. לליש וישעיהו מאור, 17.7.48, א"צ 50/137/51/69; לישעיהו מחי, מברק, 22.7.48, א"צ 51/69/50/137; לישעיהו מיהודה ואתי, 29.7.48, א"צ 50/137/51/74; ליהודה ואתי מישעיהו ואור, 31.7.48, א"צ 50/137/51/74.
146. ד' בן-גוריון, יומן המלחמה, 1.8.48, עמ' 627.
147. ע' דגן, "שואל אבינור, כמעט שר ביטחון", הארץ, 5.8.88.
148. 17.7.48, א"צ 24/54/6.
149. לחי, ישעיהו ובן ממרש ואור, 27.7.48, א"צ 12/137/51/92.
150. ד' בן-גוריון, יומן המלחמה, 1.8.48, ע"ע 628-627.
151. רשימה מסכמת של גיחות "בלק", ראה א"צ 7/137/51/206.

152. לבן מיהודה, 31.7.48, א"צ 12/137/51/92; ליהודה מבן, 4.8.48, א"צ 12/137/51/91; ליהודה מבן, 4.8.48, שם; על עסקת נפל זאת ראה אילן, **אמברגו**, ע"ע 189-190.
153. אל שאול מאירוב – כינרת מבן, 7.8.48, א"צ 12/137/51/91.
154. לטדי ומתי מחי מפראג, 26.7.48, א"צ 2384/50/1.
155. למטה חיל-האוויר ממטכ"ל/אג"ם, "הערות למכתבך מ/21/אוויר (3)", 21.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
156. בדיון לא נכח מפקד החיל, ישראל עמיר. נכחו בו גם סול גולן, נט כהן, דן טולקובסקי, יהודה גלעדי, יצחק לוי, יהודה רבין, שרגא ינאי, משה הורביץ, ורבר הופמן תמר; פרטי כל משיבת מטה מיום 22.7.48 א"צ 215/79/37; על פעולת מרגו וההתארגנות המחודשת של החיל ראה ז' אוסטפלד, **צבא נולד**: שלבים עיקריים בבניית הצבא בהנהגתו של דוד בן-גוריון, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תל-אביב, 1996, ע"ע 553-561; וכן י' גלבר, **גרעין לצבא עברי סדיר** – **תרומתם של יוצאי הצבא הבריטי להקמת צה"ל**, יד יצחק בן-צבי, ירושלים תשמ"ו, ע"ע 359-362.
157. למח"א ממפקד אגף אפסנאות, 23.7.48, א"צ 1/137/51/157; שם, שם, 3.7.48.
158. לקצין מנהלה מראש המטה, לפרסום בפקודות יום, 1.8.48, א"צ 7/137/51/195; ראה גם **יומן המלחמה**, עמ' 622.

מראי מקום לפרק ה

1. מצוטט מתוך ש' טנאי, **שלושה חצים ואת – מסעות המלחמה בנגב והמאמצים להחייאת אדמתו**, ספרי גדיש, תל-אביב, בשיתוף עם קרית ספר, ירושלים תשט"ו (מארס 1955).
2. לבריגר ממרדר, ללא תאריך, א"צ 12/137/51/5.
3. מרמי, 20.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
4. לטדי ומתי מחי מפראג, 26.7.48, א"צ 2384/50/1.
5. דיון מטה ח"א, 1.8.48, א"צ 215/79/37.
6. דיון מטה אגף תובלה אווירית, 23.7.48, א"צ 38/137/51/263.
7. שם, שם.
8. שם, שם.
9. סקירה על בעיות הבסיס של א.ת.א בחו"ל ועתידו, 23.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
10. סקירה על להק תובלה אווירית, שם.
11. סקירה על בעיות הבסיס של א.ת.א בחו"ל ועתידו, 23.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
12. לראש מטה חיל-האוויר משלמה גילוף, סיור באירודרומים 26.7.48, א"צ 782/65/216.
13. סקירה על בעיות הבסיס של א.ת.א בחו"ל ועתידו, 23.7.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א; וראה חזרה על נימוקים אלה בדו"ח המפורט של מפקד את"א למפקד חיל-האוויר, דו"ח על פעולות את"א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 50/137/51/68; ראה גם סקירה על להק תובלה אווירית, שם.
14. למפקד עקרון ממפקד האגף, 30.7.48, א"צ 7/137/51/55; דיון מטה אגף תובלה אווירית, 23.7.48, א"צ 38/137/51/263.
15. למפקד אגף תובלה אווירית מהל אורבך, מפקד מחלקת מבצעים באגף, תכנית החחוקה, 1.8.48, א"צ 50/137/51/69.
16. שם, שם.

17. מכתב אישי וסודי ליהודה ממוניה, 25.7.48, א"צ 12/137/51/263.
18. לישעיהו, בן ונורמן מיהודה, 27.7.48, א"צ 12/137/51/92.
19. לטדי ומתי מחי מפראג, 26.7.48, א"צ 2384/50/1.
20. לטדי ומתי מגינבה, 19.7.48, א"צ 2384/50/1.
21. ליהודה מבן, 28.7.48, א"צ 12/137/51/65.
22. לליש וישעיהו מאור, 12.7.48, א"צ 24/54/7.
23. לבן מיהודה, 28.7.48, א"צ 12/137/51/92.
24. לבן מיהודה, 29.7.48, א"צ 12/137/51/92.
25. ליהודה מבן, 30.7.48, א"צ 12/137/51/91.
26. לבן וישעיהו מיהודה (עפרי), 31.7.48, א"צ 12/137/51/92.
27. 1.8.48, א"צ 12/137/51/91.
28. לבן מיהודה, 2.8.48, א"צ 12/137/51/92.
29. H. Livingston, No Trophy No Sword, pp. 132-133.
30. סיריל שטיינברג, עדות בכתב, 1995, אחה"א.
31. י' בן-חורין, שם, עמ' 119; וראה גם ב' קנן, שם, עמ' 108; מרדור, שם, ע"ע 281-282.
32. זיכרונותיו בכתב של אוריאל דורון, כפי שהועברו לענף תולדות חיל-האוויר, 1994, אחה"א; ראה H. Livingston, The Coasts Of The Earth, p. 28.
33. מאת שוימר ושוורץ מגינבה, דו"ח 4, א"צ 50/137/51/90.
34. לטדי ומתי מרמי, גינבה 5.8.48, א"צ 2384/50/1.
35. ד' בן-דורון, **יומן המלחמה**, 30.7.48, ע"ע 625-626 הצעתו של מרגו היתה למנות את יששכר "לסגן חיל-האוויר", על תגעתו של שוימר ראה: לליש, חי, יהודה ובן מאור, 28.7.48, א"צ 12/137/51/92; ראה גם לבן וישעיהו מאור, 30.7.48, א"צ 12/137/51/92.
36. מרדור, דיון מטה את"א 2.8.48, א"צ 38/137/51/263.
37. למפקד חיל-האוויר מאוריאל גורניצקי, גח"ל — דו"ח על ריאיונות שנערכו עם אנשים המבקשים להשתחרר, 3.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
38. דיון מטה האגף, 2.8.48, שם.
39. דיון מטה האגף, 2.8.48, א"צ 38/137/51/263.
40. שם, שם.
41. דיון מטה האגף, 2.8.48, א"צ 38/137/51/263.
42. לראש החיל מטה ח"א מקצין הכספים של טייסת 101, תשלומים, 9.9.48, א"צ 921/51/109.
43. ללוי אשכול מאלי קירשנר, 2.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
44. דיון מטה האגף, 6.8.48, א"צ 38/137/51/263.
45. לבן מיהודה, 2.8.48, א"צ 12/137/51/92; לבן מיהודה, 17.8.48, שם.
46. דיון מטה האגף, 6.8.48, שם.
47. א"צ 137/51/33.
48. לסמח"מ מפרקליט ח"א, אורחים בשירות חיל-האוויר, 25.4.49, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
49. שם, שם.
50. דיון מטה האגף, 6.8.48, שם; ב-6 באוגוסט גם נכתב מכתב המגדיר את תפקידיו של ולקוביץ, וחתומים עליו מפקד חיל-האוויר ומפקד אגף תובלה אווירית, א"צ 12/137/51/65.
51. א"צ 12/137/51/65.
52. דיון מטה האגף, 6.8.48, שם.
53. ליהודה ממוניה, 7.8.48, א"צ 12/137/51/65.

54. אורבך, דיון מטה האגף, 6.8.48, שם; לבן מיהודה, 7.8.48, א"צ 12/137/51/92; ראה באותו היום גם מברק של בריגר לרמי, שבו נאמר "סם לואיס מודיע שקבל רשות מאל לנסוע לחופש לארה"ב", שם.
55. ליהודה מבן, 8.8.48, א"צ 12/137/51/91.
56. 7.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
57. תוכניתו של אל שוימר באנגלית, דו"ח על העברת בסיס האחזקה מואטץ ל-Q, רומא 8.8.48, א"צ 7/137/51/55.
58. לישעיהו ובן מיהודה, 6.8.48, א"צ 12/137/51/92; ראה גם לישעיהו מחי, 7.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
59. למח"א ממפקד את"א, 26.7.48, א"צ 12/137/51/65.
60. לקצין אכסון ח"א מקצין מנהלה את"א, העברת המשפחות מבריסטול שאינן שייכות לאת"א, א"צ 12/137/51/65.
61. לראש המטה (לפי החתימה — כנראה מאימברג) ללא תאריך (מתוך המסמך נראה שמדובר ב-5 באוגוסט), א"צ 7/137/51/166.
62. מפקד את"א למפקד חיל-האוויר, דו"ח על פעולות את"א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 50/137/51/68; הל אורבך, הנחיות בענין הדיור במלון בריסטול — "House Rules For The Roost", תחילת אוגוסט, א"צ 1/137/51/1972.
63. ליהודה מבן, 8.8.48, א"צ 12/137/51/91.
64. שם, שם.
65. א"צ 12/137/51/92.
66. לבריגר ממרדר, 11.8.48, א"צ 12/137/51/91; וכן 12/137/51/68; ליהודה מבן, 10.8.48, א"צ 91/12/137/51.
67. לבריגר ממרדר, 10.8.48, א"צ 12/137/51/91.
68. לחי ויהודה מישעיהו, 9.8.48, א"צ 50/137/51/74.
69. רמז, דיון מטה חיל-האוויר, 10.8.48, א"צ 215/79/37.
70. א"צ 12/137/51/92.
71. למח"א מיהושע מרש, 11.8.48, שעה 01:30, א"צ 38/137/51/263.
72. א"צ 38/137/51/263.
73. לבן מיהודה, 12.8.48, א"צ 12/137/51/92.
74. א"צ 12/137/51/92.
75. א"צ 122/137/51/92.
76. ליהודה מבן, 11.8.48, א"צ 12/137/51/91.
77. לבן מיהודה, 11.8.48, א"צ 122/137/51/92.
78. לבן וישעיהו מיהודה, 12.8.48, 12/137/51/92.
79. א"צ 12/137/51/91.
80. דיון מטה חיל-האוויר, 12.8.48, א"צ 215/79/37.
81. א"צ 7/137/51/55.
82. אל שר הביטחון, שקולניק וזברסקי ממפקד חיל-האוויר, 13.8.48, א"צ 7/137/51/55.
83. למפקד חיל-האוויר מאי זברסקי מנהל הכספים, משרד הביטחון הנהלת הכספים, 16.8.48, א"צ 7/137/51/172.
84. 12.8.48, א"צ 7/137/51/55.
85. וולקוביץ, דיון מטה האגף, באנגלית, 13.8.48, א"צ 38/137/51/56.
86. ראה גם למחלקת אפסנאות ממפקד לת"א, בגדים אבודים — מישה קנר, 21.12.48, א"צ

- 12/137/51/56.
87. עדותו בכתב של סיריל שטיינברג, 1995, אחה"א; ראה גם דהמס, שם, ע"ע 44-45.
88. ליהודה מבן, 15.8.48, א"צ 12/137/51/68.
89. לבן מיהודה, 18.8.48, א"צ 12/137/51/92; ליהודה מבן, 20.8.48 שם; ראה גם יי ברחורין, שם, עמ' 119 הוא מציין את האירוע כאחד משיאי המשבר בין הצ'כים ובין ישראל.
90. מפקד תעופה שלמה שלום, ראש מחלקת ביטחון ח"א, דו"ח שבועי, כנראה תחילת פברואר, א"צ 1782/65/204.
91. עדותו בכתב של סיריל שטיינברג, 1995, אחה"א; כן ראה ברחורין, שם. ראה גם סווינג, שם, ע"ע 148-142.
92. א"צ 12/137/51/68.
93. למפקד אגף אפסנאות מאת"א, 12.8.48, א"צ 12/137/51/68; לקצין כספים ח"א מפליגלמן, 15.8.48, א"צ 12/137/51/68.
94. למפקד את"א מפליגלמן, כנראה ב-15 אוגוסט, דו"ח התקדמות שבועי למן ה-8.48 עד 14.8.48, א"צ 12/137/51/68; ראה גם לקצין אכסון חיל-האוויר מפליגלמן, 19.11.48, א"צ 12/137/51/66; לחי יששכר מפליגלמן, 19.11.48, א"צ 12/137/51/66.
95. דו"ח שבועי על מטוסי את"א, 14.8.48, א"צ 12/137/51/17; לבן מיהודה, 16.8.48, א"צ 12/137/51/92; לנורמן וישעיהו מדני, מברק, 16.8.48, א"צ 50/137/51/76.
96. למאירוב מבן, 16.8.48, א"צ 12/137/51/91.
97. אח"מ, תיק 2457/22. חודש לפני כתיבת מברק זה כבר פנו כל המטוסים משם. האם מרשל לא ידע על כך, או שמא מצויה טעות בתאריך המופיע על גבי המברק?
98. סקירה על לחק תובלה אווירית, שם.
99. א"צ 7/137/51/206.
100. קגן, שם.
101. Arthur Percy JR., "The Berlin Airlift", *Journal Of The American Aviation Historical Society*, 1989, pp. 197-201.
102. גי לוויט, שם, עמ' 177.
103. שמעון אורנשטיין, **עלילה בפראג**, עם הספר, 1968, ע"ע 71-72.
104. מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א; ראה גם עדות בוב דון, שנשאר בזאטץ לאחר הפינוי כדי לטפל בקונסטליישן, דהמס, שם, עמ' 69; ראה גם אילן, **אמברגו**, שם ע"ע 187-188.
105. מרדור, **שליחות עלומה**, שם, עמ' 299.
106. זיכרונותיו בכתב של אוריאל דורון, כפי שהועברו לענף תולדות חיל-האוויר, 1994, אחה"א; ראה גם עדותו בכתב של אוטו פליקס (ככל הנראה לאחוד אבריאול), 17.5.51, אח"מ 523/2 (במקור זה מזכיר פליקס "את הביקור המפתיע של הנספח האווירי האמריקאי בשדה תעופה זה". בספרו *Soviet Decision Making In Practice: The USSR And Israel, 1947-1954*, New Brunswick And London 1980, p. 160 מייחס רואי את העיתוי לעריכתם של שני טייסים צ'כיים, אשר במסיבת עיתונאים במערב גרמניה סיפרו על הסיוע הצ'כי לישראל.
107. דיון מטה האגף, באנגלית, 13.8.48, א"צ 38/137/51/263.
108. למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות א.ת.א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, א"צ 50/137/51/68.
109. שם, שם.
110. פקודות יום של מטה חיל-האוויר, 18.8.48, א"צ 12/137/51/59.
111. דיון מטה האגף, באנגלית, 13.8.48, א"צ 38/137/51/263.

112. למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות את"א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, אי"צ 50/137/51/68; דיון מטה האגף, באנגלית, 13.8.48, אי"צ 38/137/51/263.
113. שם, שם.
114. למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות את"א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, אי"צ 50/137/51/68.
115. דיון מטה האגף, באנגלית, 13.8.48, אי"צ 38/137/51/263.
116. לליש וישעיהו מחי, מברק, 9.8.48, אי"צ 50/137/51/74; הוא חזר שוב על בקשתו למחרת היום: לישעיהו מחי יסער, מברק, 10.8.48, אי"צ 50/137/51/76.
117. לליש וישעיהו מחי, מברק מעופרי, 11.8.48, אי"צ 50/137/51/74.
118. לישעיהו מחי, 14.8.48, אי"צ 50/137/51/76; לחי ואתי (יסער) מישעיהו, 12.8.48, אי"צ 50/137/51/74; לטרמן, ישעיהו ובן מדני, 13.8.48, אי"צ 12/137/51/92; לבן מיהודה, 16.8.48, אי"צ 12/137/51/92; לטרמן וישעיהו מדני, מברק, 16.8.48, אי"צ 50/137/51/76.
119. פרוטוקול משיבת ח"א, 15 לאוגוסט 1948, גיבנה 15.8.48, אי"צ 7/137/51/219.
120. על כל הסיפור ראה א' כהן, "מרגל בחיל-האוויר – וידויו המלא של טייס אמריקני על פעולות הברחת נשק ליהודים", פרסום פנימי, ענף תולדות חיל-האוויר, יולי 1993.
121. למפקד את"א מפליגלמן, כנראה ב-15 אוגוסט, דו"ח התקדמות שבועי למן ה-8.8.48 עד 14.8.48, אי"צ 12/137/51/68.
122. למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות את"א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, אי"צ 50/137/51/68.
123. אי"צ 7/137/51/271.
124. מרדור, שם, עמ' 301.
125. ראה למפקד את"א ממפקד מחלקת מבצעים את"א, דין וחשבון שבועי, 28.8.48, אי"צ 50/137/51/69.
126. דיון מטה האגף, באנגלית, 13.8.48, אי"צ 38/137/51/263.
127. רמו, דיון מטה חיל-האוויר, 10.8.48, אי"צ 215/79/37; ראה דבריו גם בדיון מטה חיל-האוויר ב-12.8.48: "תכונה לקראת הפתיחה הרשמית של שדה עקרון שתתקיים ביום שלישי הבא. אנשי מבצעים עקיר ונט כהן [מפקד אגף מודיעין חיל-האוויר] יכינו תכנית".
128. מהערתיו של אלכס זילוני לטיוטת מחקר זה, 16.2.1997, תיק זילוני, אחז"א.
129. ה' אורבך, סקירה על פעולת 5708, אי"צ 49/57/92; השווה שחן, שם, עמ' 224.
130. השווה דבריו בתוך **בטאון חיל-האוויר**, 106-107 (יולי 1978), עמ' 66.
131. מ' מרדור, שם, עמ' 302.
132. ה' אורבך, סקירה על פעולת 5708, אי"צ 49/57/92.
133. מרדור, שם, עמ' 303; על "התקנת המתקן להורדת והעלאת חיל הרגלים" נמצא אזכור במכתב למחננדס חטיבת "גבעתי" מקצין מנהלה אגף תובלה אווירית, 31.8.48, אי"צ 12/137/51/68.
134. אורבך, שם.
135. שם, שם.
136. אי"צ 12/137/51/59.
137. אי"צ 7/137/51/14.

138. מיעקב אופנהיימר, דין וחשבון על מאסר חפשי (OPEN ARREST) של מפקד שדה רמת דוד, 18.8.48, א"צ 921/51/104; ממפקד אגף מבצעים ח"א, 27.8.48, א"צ 895/52/14: "ר"פ דו"ח מאת מפקד שדה רמת דוד בדבר טיסת הפטישים מעל עקרון." למפקד אגף מבצעים ממפקד ח"א, 25.8.48, א"צ 921/51/104; ראה גם משה אהרונב, "רמת דוד – ארגון ומבצעים", טיוטה בכתב יד, 1997, אחח"א.
139. סקירה על להק תובלה אווירית, שם, עמ' 4; מרדור, שם, עמ' 303; עדותו של ביל כ"ץ מצורפת למסמך הבא באנגלית: למח"א ממפקד אגף מבצעים ח"א, 27.8.48, א"צ 895/52/14: "ר"פ דו"ח מאת מפקד שדה רמת דוד בדבר טיסת הפטישים מעל עקרון."
140. אורבך, שם.
141. שם, שם; מרדור, שם, עמ' 303.
142. סקירה על להק תובלה אווירית, שם, עמ' 4.
143. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 652-651.
144. למאירוב מבן, 18.8.48, א"צ 12/137/51/91.
145. 27.8.48, א"צ 49/52/92.
146. 27.8.48, א"צ 12/137/51/6.
147. לידן מאת חיים גורי, הקמת יחידת צנחנים, 24.8.48, א"צ 6127/49/126.
148. ז' שיף, א' הבר, שם, עמ' 423.
149. א' מילשטיין, **ההסטוריה של הצנחנים**, שלגי, 1985, ע"ע 66-68.

מראי מקום לפרק ו

1. ע' ברזנר, **הנגב בהתיישבות ובמלחמה – המאבק על הנגב 1941-1948**, המרכז לתולדות כוח המגן ההיגנה" על שם ישראל גלילי, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1994, ע"ע 272-271.
2. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 629-628.
3. דיווח של נחום שריג לברגוריון, 2.8.48, שם.
4. א"צ 6308/49/17.
5. לחטיבות, חילות ועוד מהרמטכ"ל, ארגון הארץ בחזיתות, 6.8.48, א"צ 7/137/51/177.
6. דיון מטה חיל-האוויר, 6.8.48, א"צ 215/79/37.
7. מ' גבעתי, שם, ע"ע 190-188.
8. למטכ"ל/אג"א, פקודות אפסנטאות מס' 111-88, 9 במאי 1948, תיק מס' 141, א"א; ראה גם י' אבידר, **בדרך לצה"ל**, מהדורה שנייה, מערכות, 1973, עמ' 291.
9. לשר הבטחון דוד ברגוריון ממנהל אג"ם, ח"א, השארת אוירונים מסוג "דקוטה", 5.8.48, א"צ 7/137/51/2; אותו המסמך נמצא גם באה"מ, תיק 2394/6.
10. למפקד גדוד סרגיי ע"י אג"ם ממפקד אגף מבצעים ח"א, הספקה מוטסת לנגב, 8.8.48, א"צ 895/52/65.
11. דיון מטה חיל-האוויר, 10.8.48, א"צ 215/79/37.
12. למפקד אגף החזקה-הנדסה ולמפקד אגף ציוד-אספקה מקצין מבצעים ראשי דן טולקובסקי, אספקה לנגב, 10.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
13. באנגלית מבנימין אימברג, מפקד שדה תל-אביב, הפעלת מטוסי הדקוטה, תחילת אוגוסט 1948, א"צ 1340/52/44; וראה גם דיון באגף מבצעים חיל-האוויר, 8.8.48, א"צ 895/52/59.
14. למשרד הנגב, אוגוסט (לא ברור) ממטכ"ל/אג"ם, החלפת בסיס החספקה המוטסת לנגב, 12.8.48, א"צ 895/52/65; דן טולקובסקי למטכ"ל/אג"ם, למפקד חיל-האוויר ולמחלקת אספקה מוטסת מטכ"ל, הספקה מוטסת לנגב, 10.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.

15. למטכ"ל/אג"ם ממפקד בסיס העורף של חטיבת הנגב, 15.8.48, א"צ 895/52/65.
16. לישיעיהו מחי ואל שוימר, 7.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א; לחי ודני אגרוסקי מישעיהו, 7.8.48, שם; לנורמן, ישיעיהו ובן מדני, 13.8.48, א"צ 12/137/51/92.
17. שם, שם; לחי ואתי (יסער) מישעיהו, 12.8.48, א"צ 50/137/51/74.
18. לדן וחי מישעיהו, 12.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
19. לנורמן ישיעיהו ובן מדני, 13.8.48, א"צ 12/137/51/92; לדני מחי וישעיהו, 8.9.48, א"צ 50/137/51/77.
20. לרמטכ"ל, ד' ב'נוריון ממנהל אג"ם, ינאל ידן, 11.8.48, א"צ 6127/49/125-18.
21. לשר הביטחון, הרמטכ"ל ועוד ממח"א, 13.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
22. באנגלית מקצין הרפואה של רמת דוד למטה ח"א, טיסות אספקה לנגב, 19.8.48, א"צ 38/137/51/223.
23. שם, שם.
24. א' אורן, "הנגב במרי, במאבק ובמלחמת העצמאות – משנת 1939 עד שנת 1949", ארץ הנגב, חלק א (עורכים: א' שמואלי, י' גרדוס), משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תשל"ט, עמ' 390, 400; ראה גם אורי אבנרי, שם, עמ' 246.
25. ע' אילן, אמברו, עמ' 111.
26. מרדור, שם, ע"ע 305-304.
27. רמז, דיון מטה האגף, 18.8.48 (הפרוטוקול באנגלית), א"צ 38/137/51/263.
28. דיון מטה חיל-האוויר, 12.8.48, א"צ 215/79/37; וראה גם לרמטכ"ל ממפקד חיל-האוויר, דו"ח על מצב כח האדם בחיל והצרכים המידיים, 28.8.48, א"צ 6127/49/125-18. בדו"ח זה מצויה מצבה, נכון ל-16 באוגוסט. זאת עמדה על 4,030 (מגויסים – 3,527, מגויסות – 503).
29. שם, שם.
30. למפקד אגף המבצעים, מפקח כללי ח"א ממפקד מחלקת עבודות ח"א, שדה אבק 1, 13.9.48, א"צ 340/52/3; באגף המבצעים של החיל כתבו על המסמך: "פניתי לא בדבר אבק 1 כי אם בדבר צאלים".
31. לנורמן, ישיעיהו ובן מדני, 13.8.48, א"צ 12/137/51/92; סקירה על להק תובלה אווירית, עמ' 12, מרדור, שם, ע"ע 306-305.
32. גרדור, דיון מטה האגף, 18.8.48 (הפרוטוקול באנגלית), א"צ 38/137/51/263.
33. לשאול מאירוב כינרת מבן, 21.8.48, א"צ 12/137/51/68.
34. דיון מטה האגף, 22.8.48, א"צ 38/137/51/263; על מבצע "אבק" ראה גם טאור, שם, ע"ע 133-116.
35. דברי אורבך, דיון מטה האגף, 23.8.48, א"צ 38/137/51/263.
36. למשל, מברק באנגלית של מטה ATC לפרידן מפקד 208, 23.8.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחח"א.
37. למפקד גדוד ח"א מאגף מבצעים ח"א, מספרים לשדות תעופה, 17.11.48, א"צ 895/52/49.
38. פרידן, דיון מטה האגף, 22.8.48, א"צ 38/137/51/263.
39. דיון מטה האגף, 23.8.48, א"צ 38/137/51/263.
40. שם, שם.
41. שם, שם.
42. סווינג, שם, עמ' 171.
43. שם, שם.
44. אל ליאו גרדור, מפקד את"א שדה תל-נוף, למונית, מפקד את"א תל-אביב, ולמטה חיל-האוויר מסקרובאל, א"צ 12/137/51/92.

45. למפקד את"א תל-נוף ותל-אביב ממפקד שדה אבק 208, א"צ 12/137/51/92.
46. א"צ 12/137/51/92.
47. באנגלית, מבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון – פעולת אבק, 15.9.48, א"צ 12/137/51/31; באנגלית, למפקד את"א מקצין תכנון את"א, דו"ח סופי פעולת אבק, 3.11.48. חתומים הל אורבך וליאו גרדנר – תאומי מבצע "אבק" (The Dustbowl Twins), א"צ 12/137/51/31.
48. לידי מפקדת חזית הדרום (לידי ב' אידלמן) ממפקד את"א, 4.9.48, א"צ 12/137/51/68.
49. לרופא ראשי, מטה חזית הדרום, מראש המחלקה הרפואית של ח"א, העברת פצועים וחולים מהנגב לעקרון, 14.9.48, א"צ 102/53/253.
50. לחטיבה 12 שירות רפואי (ד"ר גלטנר ממטה חזית ד/שירות רפואי), אמבולנס לשדה התעופה, 16.9.48, א"צ 102/53/253; ראה גם לשדה התעופה תל-נוף, שירות רפואי בית חולים מסי 8, מרופא חזית ד, העברת פצועים משדה התעופה תל-נוף, 17.9.48, א"צ 102/53/253; לח"א שירות רפואי ממנהלה חזית (ד' אדן), העברת פצועים וחולים מהנגב לעקרון, 18.9.48, א"צ 102/53/253.
51. למפקד אגף אפסנטאות מקצין מנהלה את"א בענין בסיס רוחמה, 12.9.48, א"צ 12/137/51/68; קצין אפסנטאות את"א, חיים אביננדב, דו"ח על פעולת אבק, בערך 15.9.48, א"צ 12/137/51/31; סקירה על לחק תובלה אווירית, שם, עמ' 12.
52. למפקד את"א מדוד פליגלמן, 30.8.48, א"צ 12/137/51/31.
53. מברק באנגלית ממפקד "אבק-1", סקרובל, למוניה, 1.9.48, א"צ 12/137/51/92.
54. דיון מטה חיל-האוויר, 27.8.48, א"צ 215/79/37.
55. רשימת נוסעים, א"צ 12/137/51/11, דבריו מורסמו בבטאון חיל-האוויר, 6 (תחת השם ש' נוסע), מטוסים ליליים מוצעים לנגב, 3.11.49, ע"ע 54-51, מאמר זה מורסם כנתינתו בתוך ספרו של שלמה טנאי, שם.
56. טנאי, שם, עמ' 41.
57. ראה רשימת מטען אווירי, א"צ 12/137/51/26.
58. טנאי, שם, עמ' 41.
59. שם, שם.
60. על מבצע "אבק" ראה גם א' שאגן, "סוד הנס בנגב", איש כנפיים בישראל, קובץ לזכר הטייס מרדכי (מודי) אלון, עם עובד, תל-אביב, תשי"י, ע"ע 152-159.
61. למפקד אגף מבצעים ממפקד חיל-האוויר, 24.8.48, א"צ 38/137/51/263.
62. לאגף מנהלה של חיל האוויר ממפקד אגף מבצעים, דוד יהודה, א"צ 38/137/51/263.
63. דו"ח (ללא שם הכותב), על סיור ביום 28.8.48 בשדה התעופה ברוחמה, א"צ 12/137/51/31.
64. שם, שם.
65. שם, שם.
66. מברק באנגלית למפקד "אבק-1" ממפקד האגף, 3.9.48: "שלח את הגנרטורים המקולקלים אשר יתוקנו ויוחזרו אליך בהקדם", א"צ 12/137/51/68.
67. למפקד שירות הקשר חיל-האוויר מקצין קשר לתחבורה אלחוטית (על-פי ראשי התיבות בשולי העמוד ייתכן שהוא חיים פרידלנדר), דו"ח על ביקור בשדה אבק, 31.8.48, א"צ 12/137/51/36.
68. א"צ 12/137/51/92.
69. למפקד יחידת את"א עקרון ממפקד את"א, 27.8.48, א"צ 12/137/51/68.
70. א"צ 12/137/51/92.
71. באנגלית, למפקד טייסת 103 מליאו גרדנר, מבצעים עקרון, פעולת דקוטה (082) במהלך ליל ה-28/29 באוגוסט, 5.9.48, א"צ 12/137/51/68; מכתבו של גרדנר נכתב בתגובה למכתבו של מפקד הטייסת באותו עניין.

72. למטה חיל-האוויר ועוד ממטכ"ל/אג"א, פיקוח על התנועה וההובלה, הוראות עבודה בקשר לחטטת נוסעים, 16.8.48, א"צ 6127/49/124.
73. לאת"א מאדלמן, מטה חזית הדרום, 26.8.48, א"צ 12/137/51/5.
74. למפקד יחידת את"א עקרון ממפקד את"א, 27.8.48, א"צ 12/137/51/68.
75. שם, שם.
76. למח"א ממפקד את"א, 27.8.48, א"צ 12/137/51/11.
77. את"א לאכ"א 2, 25.8.48; למפקד פעולת "בצר" (הפעולה לאיתור משתמטים) מאת"א, 25.8.48, א"צ 12/137/51/68; ראה גם למפקד יחידת את"א עקרון ממפקד את"א, 29.8.48, א"צ 12/137/51/68.
78. ראה, למשל, רשימה של הטסים מעקרון לגב ב-30 באוגוסט, ביניהם טדי קולק, שמעון פרס ועוד, א"צ 12/137/51/10.
79. למחלקת מטען ונוסעים עקרון ממרש, 31.8.48, א"צ 12/137/51/68.
80. למפקד את"א ממנהל מחלקת מטען ונוסעים יהושע מרש, דו"ח שבועי, 31.8.48, א"צ 12/137/51/31.
81. למשל: לטראוב, מטה ATC ממפקד בסיס אבק דורות, 29.8.48, א"צ 12/137/51/92; לאגף כספים מרכזי מקצין מנהלה את"א, 31.8.48, א"צ 12/137/51/68.
82. למפקד חזית הדרום, מפקד בסיס "אבק-1" ומטכ"ל/אג"א – שליט מטרואב החותם בשמו של מפקד את"א. הפגישה נערכה ב-30 באוגוסט, 31.8.48, א"צ 12/137/51/68; ראה גם מרדור, שם, עמ' 310.
83. לאת"א ועוד מאדן, ההוראות להספקה אווירית, 8.9.48, א"צ 12/137/51/31.
84. אל מטכ"ל/אג"א ממטה שירותי חדואר, 27.8.48, א"צ 12/137/51/28.
85. לקולנשר ממרש, 2.9.48, א"צ 12/137/51/28.
86. לקצין מנהלה את"א ממנהל מחלקת מטען ונוסעים את"א, 4.9.48, א"צ 12/137/51/28; למחלקת מטען ונוסעים עקרון ממנהל מחלקת מטען ונוסעים, 4.9.48, א"צ 12/137/51/68; למחלקת מטען ונוסעים ממרש, 4.9.48, א"צ 12/137/51/68.
87. למטה חיל-האוויר ולאת"א ממטכ"ל/אג"א (שליט), 7.9.48, א"צ 12/137/51/28.
88. למפקד את"א מפליגלמן, 30.8.48, א"צ 12/137/51/31.
89. למטכ"ל/אג"א, מטכ"ל/אג"א ומטכ"ל/אכ"א וגם לידיעת הרמטכ"ל ממפקד חיל-האוויר, 8.9.48, א"צ 12/137/51/31.
90. קצין אפסנאות לת"א, חיים אבינדב, דו"ח על פעולת אבק, בערך 15.9.48, א"צ 12/137/51/31.
91. שם, שם.
92. ריאיון של דוד פרר עם חל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אח"א.
93. למפקד יחידת את"א עקרון, קצין מנהלה, מחלקת הארחה, מחלקת אפסנאות, מחלקת מטען ונוסעים, מחלקת בטחון ומחלקת תחבורה ממוכירות מטה את"א, 4.9.48, א"צ 12/137/51/68.
94. למטכ"ל/אג"א – קפלן ועוד ממפקד את"א, 8.9.48, א"צ 12/137/51/68.
95. למפקד בסיס "אבק" מאפסנאות את"א, 4.9.48, א"צ 12/137/51/68.
96. למפקד "אבק" ממפקד את"א, 9.9.48, א"צ 12/137/51/68.
97. א"צ 7/137/51/55.
98. ממפקד מחלקת מטען ונוסעים, 7.9.48, א"צ 12/137/51/68.
99. למפקד אגף אפסנאות חיל-האוויר מקצין מנהלה את"א, 1.9.48, א"צ 12/137/51/68; ראה גם למפקד אגף אפסנאות חיל-האוויר מקצין מנהלה את"א, 6.9.48, א"צ 12/137/51/68; לקצין חימוש חיל-האוויר ממפקד את"א, 2.9.48, א"צ 12/137/51/68; למפקד שירות תחבורה חיל-

- האוויר, 6.9.48, אי"צ 12/137/51/68; למפקד אגף כוח-אדם חיל-האוויר מקצין מנהלה את"א, 6.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
100. 6.9.48, אי"צ 38/137/51/263; בתשובה נאמר לו עלידי את"א כי הדרישות כבר הועברו למפקד חיל-האוויר, אי"צ 38/137/51/263.
101. מכתבו של מפקד את"א למפקד ח"א, 7.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
102. לרמו ממרדר, 8.9.48, אי"צ 7/137/51/55; השתק המכתב הועבר גם לחי ישכרוב, משרד הביטחון, וללוי שקולניק, משרד הביטחון; למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על מבצע אבק עד ה-7 בספטמבר, 8.9.48, אי"צ 12/137/51/31; ראה גם רמו, דיון מטה ח"א, 5.9.48, אח"א.
103. למטכ"ל/אג"ם, מטכ"ל/אג"א, מטכ"ל/אכ"א וגם לידיעת הרמטכ"ל ממפקד חיל-האוויר, 8.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
104. למפקד החיל מד"ר שי וינטר, ראש המחלקה הרפואית חיל האוויר, חופש טייסים, 30.8.48, אי"צ 1/137/51/2205.
105. לרמטכ"ל מראש אגף מבצעים, אלוף יגאל ידין, אספקה לנגב ע"י את"א, מכתב מטה חיל-האוויר מס' מ/22 אויר (88) מיום 8.9.48, 11.9.48, אי"צ 6127/49/125-18.
106. אהרון רמו, משה הורוביץ, דיון מטה חיל-האוויר, 12.8.48, אי"צ 215/79/37.
107. למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, 1.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
108. למטכ"ל/אג"א, לידי אבידר, ולמטכ"ל/אג"א, לידי שומכר, ועוד ממפקד חיל-האוויר, 1.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
109. למטכ"ל/אג"א, לידי שומכר, ממפקד חיל האוויר, בענין מחנה עקרון, 5.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
110. 4.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
111. למטכ"ל/אג"א, לידי שומכר, ממפקד חיל האוויר, בענין מחנה עקרון, 5.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
112. למטכ"ל/אג"ם, למטכ"ל/אג"א ולמטכ"ל/אכ"א וגם לידיעת הרמטכ"ל ממפקד חיל-האוויר, 8.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
113. גרדנר, 29.8.48, אי"צ 12/137/51/68.
114. דו"ח שבועי, 28.8.48, אי"צ 50/137/51/69.
115. למפקד את"א מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 13.9.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
116. למפקד חיל-האוויר משירות מודיעין, דו"ח על הלכי רוח בין מכוטאים טייסים יוצאי ארצות אנגלו-סכסיות, 7.9.48, שם; ראה דו"ח מפורט נוסף להלן ממטה שירות המודיעין, דו"ח מודיעין מס' 2, 15.9.48, אי"צ 6/137/51/286; גם ברמת דוד לא חסרו בעיות, ראה: לגח"ל ועוד ממפקד אגף הנדסה, יהודה גלעדי, תשלום לאנשי גח"ל, 17.9.48, אי"צ 1/137/51/768.
117. למפקד חיל-האוויר משירות המודיעין, שם, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
118. למח"א ממרדר, 9.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
119. לרמטכ"ל מאת מי שרתוק, שר החוץ, 2.9.48, אי"צ 852/51/342.
120. לרמטכ"ל ממשל פרלמן, מפקד יחידת הקשר לעיתונות (היחידה נמצאת בתוך מטכ"ל/אג"ם), 8.9.48, אי"צ 852/51/342.
121. ממטה שירות המודיעין, דו"ח מודיעין מס' 2, 15.9.48, אי"צ 6/137/51/286.
122. למפקד מחלקת ביטחון ח"א, מטה כללי, מחיל-האוויר חיפה, מחלקת ביטחון, דו"ח על אנשי הגח"ל, 26.9.48, אי"צ 7/137/51/81.
123. שם, שם.
124. לקצין המנהלה, מטה ראשי ח"א, מקצין תרבות וסעד ארצי של ח"א, ד"ר שאנן, "גח"ל – תרבות וסעד", 26.9.48, אי"צ 1/137/51/768.

125. לקצין המנהלה לתיא מאת מי' חי' כהן לתיא, 26.9.48, אי"צ 520/52/702; ראה גם למחלקת התרבות מאת מי' חי' כהן, מחלקת תרבות לתיא, 21.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
126. צוקרמן ושוורץ, רווחתם של אנשי גח"ל ויחסי ציבור, 25.9.48, אי"צ 50/137/51/91.
127. שם, שם.
128. למח"א מרטיב שוורץ, גח"ל חיל-האוויר, התפתחות של סטיב שוורץ, 1.10.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
129. פרוטוקול משיבת ועדת גח"ל ב-9 באוקטובר 1948, אי"צ 137/51/23.
130. מבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון — פעולת אבק, 15.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
131. לחיל-האוויר ממטכ"ל/אג"ם, נשק להבטחת שדות תעופה, 18.8.48, אי"צ 6127/49/125-18; ראה גם לשירות חימוש/מטכ"ל ממפקד חיל-האוויר, 10.8.48, אי"צ 6127/49/125-18; למטכ"ל/אכ"א ממפקד ח"א, 11.8.48, אי"צ 6127/49/125-18 (18).
132. ראה בפירוט אצל אילן, **אמברגו**, ע"ע 238-221.
133. מצוטט מתוך אילן, **אמברגו**, עמ' 234; ראה גם הערותיו של זילוני לטיוטת מחקר זה, 16.2.97, תיק זילוני, אח"א.
134. באנגלית לברוך מסטן (סטנלי אנדריוס, שמונה לקצין קישור לאו"ם מטעם חיל-האוויר), דו"ח מס' 8, 8.8.48, אי"צ 1340/52/52; מינויו של אנדריוס פורסם בפקודות מטה חיל-האוויר ב-30 ביולי, אי"צ 12/137/51/59; על כל הסוגיה הזאת ראה במפורט גם אילן, **אמברגו**, 232-234.
135. 7.9.48, אי"צ 12/137/51/55; פרוטוקול משיבת מטה מיום 29.8.48, אי"צ 215/79/37.
136. אילן, **אמברגו**, עמ' 234.
137. ראה, למשל, דרישות לכוו"אדם בעניין פעולת הנגב, ללא תאריך, אי"צ 7/137/51/55; גרדנר, 29.8.48, אי"צ 12/137/51/68; למפקד את"א מפליגלמן, 30.8.48, אי"צ 12/137/51/31.
138. מבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון — פעולת אבק, 15.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
139. למפקד להק תובלה אווירית מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 13.9.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
140. למטה את"א ממפקד את"א עקרון, דו"ח פעולת אבק, 13.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
141. למפקד החיל, מפקד את"א ועוד משמעון לוי, מפקד שירות הכלכלה, 6.9.48, אי"צ 12/137/51/75.
142. לקצין הכלכלה ח"א מקצין המנהלה של את"א, 13.9.48, אי"צ 12/137/51/68; לקצין כלכלה ח"א מקצין המנהלה של לתיא, 14.9.48, שם; למפקד אגף אפסנטאות מקצין המנהלה של את"א, 13.9.48, שם; לראש מחלקה רפואית ח"א מקצין המנהלה של לתיא, 19.9.48, שם.
143. למפקד את"א מדוד פליגלמן, 30.8.48, אי"צ 12/137/51/31.
144. קצין אפסנטאות לתיא, חיים אבינדר, דו"ח על פעולת אבק, בערך 15.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
145. מבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון — פעולת אבק, 15.9.48, אי"צ 12/137/51/31; למחלקת עבודות חיל-האוויר (לידי מר בודנקין) ממפקד את"א, 4.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
146. למחלקת עבודות ח"א ממפקד את"א, 5.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
147. לחימוש ח"א מקצין בטחון את"א, צבי סוקוליק, 7.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
148. מבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון — פעולת אבק, 15.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
149. שם, שם.
150. למפקד אגף אפסנטאות מקצין מנהלה לתיא בעניין בסיס רוחמה, 12.9.48, אי"צ 12/137/51/68; קצין אפסנטאות לתיא, חיים אבינדר, דו"ח על פעולת אבק, בערך 15.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
151. מבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון — פעולת אבק, 15.9.48, אי"צ 12/137/51/31.
152. למטכ"ל/אג"ם מרמו, 8.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
153. מברק באנגלית לגרדנר ולמוניה ממפקד בסיס אבק, 4.9.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.

154. א' איילון, **חטיבת גבעתי מול הפולש המצרי**, מערכות, מאי 1963, ע"ע 409-406.
155. א"צ 12/137/51/92.
156. למפקד את"א מדוד פליגלמן, 30.8.48, א"צ 12/137/51/31.
157. מי גבעתי, שם, עמ' 191.
158. למפקד שירות הקשר חיל-האוויר מקצין קשר לתחבורה אלחוטית (על-פי ראשי התיבות בשולי העמוד ייתכן שהוא חיים פרידלנדר), דו"ח על ביקור בשדה אבק, 31.8.48, א"צ 12/137/51/36.
159. למנהל אנף מבצעים ממפקד טייסת 101 מודי אלון, מסלול נחיתה בגב, 8.9.48, א"צ 895/52/65.
160. על כך ראה בפירוט א' כהן, "המסרשמידט, מטוס הקרב הראשון של חיל-האוויר", פנימי, הענף לתולדות חיל-האוויר, 1995.
161. לטראוב, מטה ATC, ממפקד בסיס אבק דורות, 29.8.48, א"צ 12/137/51/92; לאנף כספים מרכזי מקצין מנהלה את"א, 31.8.48, א"צ 12/137/51/68.
162. למפקד חזית הדרום, מפקד בסיס "אבק-1" ומטכ"ל-אג"א – שליט מטרואב, החותם בשמו של מפקד את"א, המגישה נערכה ב-30 באוגוסט, 31.8.48, א"צ 12/137/51/68.
163. למפקדת חזית הדרום – לידי בני אדלמן, מטכ"ל אגא – לידי שליט ומפקד ח"א ממפקד את"א, 5.9.48, א"צ 12/137/51/68.
164. למטכ"ל-אג"א מרמו, 8.9.48, א"צ 7/137/51/55.
165. ממטה שירות המודיעין, דו"ח מודיעין מס' 2, 15.9.48, א"צ 6/137/51/286.
166. באנגלית, לליאו גרדנר, מפקד את"א עקרון, ומרדר, מפקד את"א תל-אביב, ממפקד בסיס "אבק-1", 4.9.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
167. באנגלית, למפקד את"א תל-אביב ממפקד בסיס "אבק", 5.9.48, שם.
168. באנגלית, לליאו גרדנר, מפקד מבצעים עקרון, ומוניה מדורות, 5.9.48, א"צ 12/137/51/92.
169. באנגלית, לקצין המנהלה של חטיבת "יפתח" רוחמה ממפקד "אבק-1", ברוך פרידן, 8.9.48, א"צ 12/137/51/68; מצוי פירוט הסחורות שהוטס במבצע "אבק" מ-26 באוגוסט ועד 10 בספטמבר וכן דיאגרמות תיק חודש ספטמבר.
170. 1.9.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
171. לדו"ח צורפו דיאגרמות וטבלאות. למפקד להק תובלה אווירית מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 13.9.48, שם; למפקד להק תובלה אווירית מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 28.10.48, א"צ 12/137/51/31.
172. למפקד להק תובלה אווירית מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 13.9.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
173. ממבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון – פעולת אבק, 15.9.48, א"צ 12/137/51/31.
174. על רוברט פוצ'ר ושאר קבוצת המכונאים הלא-יהודים שנטלו חלק חשוב במלחמה ראה דהמס, **גויים**, שם.
175. דיווח של קרוקסטד ברטיל, טייס המטוס, א"צ 12/137/51/40137; דיווח של רוברט פוצ'ר ושל פרדריק ויינבלט, שם; ראה גם למבצעים ח"א מאת"א, 11.9.48, א"צ 50/137/51/79; על האירוע ראה גם תיאורו של סווינג, שם, ע"ע 186-194.
176. לברוך פרידן ורפי ממרדר, 11.9.48, א"צ 12/137/51/68.
177. למפקד להק תובלה אווירית מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 28.10.48, א"צ 12/137/51/31.

מראי מקום לפרק ז

1. דיון מטה חיל-האוויר, 12.8.48, א"צ 215/79/37.

2. רמז, דיון מטה חיל-האוויר, 27.8.48, שם.
3. למטה האגף מקצין חימוש ח"א, 1.8.48, אי"צ 12/137/51/9.
4. לקצין חימוש ח"א ממפקד את"א, 4.8.48, אי"צ 12/137/51/9.
5. אי"צ 7/137/51/57.
6. למפקד חיל-האוויר, מפקד אגף האפסטאות ואל מפקד אגף ההנדסה ממפקד את"א, 4.8.48, אי"צ 12/137/51/9.
7. למח"א ועוד מאת"א, 5.8.48, אי"צ 7/137/51/55.
8. 30.8.48, אי"צ 12/137/51/55.
9. אי"צ 38/137/51/263.
10. מרדר, דיון מטה האגף, 30.8.48, אי"צ 38/137/51/263.
11. שם, שם.
12. שם, שם.
13. דיון מטה חיל-האוויר, 29.8.48, אי"צ 215/79/37; למטכ"ל אג"ם מקצין מבצעים ראשי, דן טולקובסקי, 6.9.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
14. דיון מטה חיל-האוויר, 2.9.48, אי"צ 215/79/37; ואכן, למחרת היום הועברה הפקודה. ראה למפקדי אגפים ממטה כללי חיל-האוויר, 3.9.48, אי"צ 38/137/51/263.
15. למנהל אגף המנהלה ומחלקת הארגון ממח"א, 2.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
16. למפקד את"א ומפקד עקרון ממח"א, 2.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
17. דיון מטה חיל-האוויר, 5.9.48, אי"צ 215/79/37.
18. אי"צ 7/137/51/295.
19. מרדר, שם, עמ' 277.
20. אי"צ 38/137/51/263.
21. 9.9.48, אי"צ 38/137/51/263.
22. לאגף מנהלה ועוד, מחנה חיל-האוויר מרכז, 13.7.48, אי"צ 6/137/51/811; הוראה מנהלתית מס' 6 — מחנה אריאל, 30.7.48, אי"צ 12/137/51/59; לקצין ההפקעות ח"א ממפקד את"א, 5.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
23. למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, דו"ח על פעולות את"א בגמר מאה טיסות כפולות, 15.8.48, אי"צ 50/137/51/68; למפקד האגף מקצין המנהלה, דו"ח התקדמות שבועי מ-17 ביולי עד 24 ביולי, אי"צ 12/137/51/65; כנ"ל, דו"ח התקדמות שבועי מ-8 באוגוסט עד 14 בו, אי"צ 12/137/51/68; כנ"ל, דו"ח התקדמות שבועי 15 באוגוסט עד 21 בו, שם; למפקד מחלקת עבודות ח"א מקצין מנהלה את"א, 3.9.48, שם; לקצין קשר ח"א מקצין המנהלה של את"א, 3.9.48, שם; למפקד מחנה אריאל ממפקד את"א, 13.9.48, שם.
24. פקודת יום של מטה חיל-האוויר, 18.9.48, אי"צ 12/137/51/59; ראה גם למפקד מבצעים ח"א מפלוגלמן, 17.9.48, אי"צ 38/137/51/263; למפקד החיל ועוד ממפקד לת"א, אי"צ 12/137/51/68.
25. למחלקת עבודות ח"א מקצין מנהלה לת"א, 20.9.48, שם.
26. הל אורבך, תכנית לאחד כל הפעולות בתובלה אווירית, ללא תאריך (כנראה בתחילת אוגוסט), מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
27. שם, שם.
28. שם, שם.
29. באנגלית, אורבך למבצעים חיל-האוויר, 20.8.48, אי"צ 7/137/51/55.
30. ראה מסמך מ-22 באוגוסט. מפקד אגף מבצעים הוסיף בו לסדר היום של דיון המטה את נושא העברת טייסת 103 לעקרון, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
31. לאג"ם ממפקד אגף מבצעים חיל-האוויר, 22.8.48, אי"צ 38/137/51/263.

32. למפקד אגף מבצעים מאת"א, 25.8.48, אי"צ 12/137/51/68.
33. למפקד אגף מבצעים ח"א מאת"א, 26.8.48, אי"צ 38/137/51/263.
34. 4.9.48, אי"צ 12/137/51/263.
35. 5.9.48, אי"צ 12/137/51/68, 6.9.48, אי"צ 38/137/51/263.
36. לאגף מבצעים ח"א מקצין פקוח בסיסים ברוך פרליס, תובלה בארץ, 15.9.48, אי"צ 137/51/263/38.
37. דיון מטה חיל-האוויר, 7.9.48, אי"צ 215/79/37.
38. דיון מטה חיל-האוויר, 12.9.48, אי"צ 215/79/37.
39. פקודת יום של מטה חיל-האוויר, 19.9.48, אי"צ 12/137/51/59; למנהל/לפרסום, מפקח כללי לחיל-האוויר, 7.9.48, אי"צ 7/137/51/195.
40. אי"צ 12/137/51/68.
41. למפקדי אגפי חיל-האוויר משמיר, 12.9.48, אי"צ 38/137/51/263.
42. למפקד שדה עקרון מדן טולקובסקי, קצין מבצעים ראשי, סמני היכר של שדות תעופה, 26.9.48, אי"צ 1107/51/138; למטה ראשי ח"א ממפקד שדה עקרון, סימני הכר לשדות, 28.9.48, אי"צ 138/1107/51; והתשובה של מפקד עקרון נכתבה עלידי "מבצעים" בעקרון (אולי עלידי פנחס בר-פורת — לפי ראשי התיבות של החתימה); קשה להניח שנוסח כזה נכתב עלידי מפקד עקרון אלכס זילוני.
43. לאגף מבצעים מקצין הנווטות ח"א, קובץ, ענייני נווטות ונוטים בלהק תובלה אווירית, 18.9.48, אי"צ 12/137/51/263.
44. למפקד שירות הקשר (לידי משה ירושלמי), 4.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
45. למפקד שירות הקשר, 15.8.48, שם.
46. למפקד אגף המבצעים ממפקד חיל-האוויר, 11.9.48, אי"צ 921/51/111.
47. למפקד חיל-האוויר ממפקד את"א, 13.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
48. למפקד אגף אפסנאות ח"א, 2.9.48, אי"צ 12/137/51/68.
49. 3.9.48, שם.
50. אי"צ 12/137/51/44.
51. שם, שם.
52. למפקד עקרון ומפקד אגף אפסנאות ממנהל מחלקת תובלה אווירית, יהושע מרש, החותם בשמו של מפקד אגף מבצעים, משלוחים מחו"ל, 19.1.49, אי"צ 12/137/51/44; ראה גם למרש מקולנשר, 25.1.49, אי"צ 12/137/51/44; לבונה מרוטנברג, 5.2.49, אי"צ 12/137/51/44.
53. 5.9.48, אי"צ 12/137/51/9.
54. 14.9.48, שם.
55. 26.9.48, אי"צ 12/137/51/57.
56. למפקד אגף אפסנאות ומפקד מחסן מרכזי מפליגלמן, 23.9.48, אי"צ 13/137/51/68.
57. לקצין מנהלה לת"א, דין וחשבון מבקור בשדה תל-נוף והצעה למבנה אגף אפסנאות בלהק תובלה אווירית (נראה שהדו"ח נכתב על ידי אפרים מייזל), 23.9.48, אי"צ 12/137/51/65.
58. למפקד את"א מפליגלמן, דו"ח התקדמות שבועי 15 באוגוסט עד 21 בו, אי"צ 12/137/51/68.
59. למפקד את"א מקצין תחבורה את"א, 10.9.48, שם.
60. למטה שירות התחבורה ממטכ"ל/אג"א, 24.8.48, שם.
61. למפקד שירות התחבורה של צה"ל מפליגלמן, 11.9.48, שם.
62. למטכ"ל/אג"א ממפקד שירות תחבורה, 12.9.48, אי"צ 7/137/51/55.
63. דו"ח השיחה שהתנהלה בין לוי, קצין מח"מ לשעבר, ובין קצין חסרנספורטר, שפיץ, 13.9.48, אי"צ 12/137/51/68.

64. למפקד עקרון מקצין מנהלה לת"א, 20.9.48, שם; לשליט במטכ"ל אג"א ממפקד לת"א, 21.9.48, שם.
65. למטה תחבורה ארצי ח"א מקצין תחבורה לת"א, 27.9.48, שם.
66. למפקד לת"א ולידיעת מפקד עקרון מסגן מפקד חיל-האוויר, 4.10.48, א"צ 7/137/51/55; ראה גם דיון מטה חיל-האוויר ב-10 באוקטובר. הוחלט בו על ישיבת מטה עם מפקד חלק ועם מפקד השדה, שבה יידון "ענין שדה עקרון", א"צ 215/79/37.
67. לכל יחידות החיל ממחלקת כוח-אדם (מצוי פירוט רב – כ-40 מכותבים), 13.10.48, יוסף קרופניסקי, אשר היה קצין מנהלה בשדה דב, התמנה להיות מפקד שדה דב, א"צ 12/137/51/59.
68. א"צ 12/137/51/68.
69. למפקד בסיס "אבק-1" מקצין מנהלה לת"א, 15.10.48, א"צ 12/137/51/68.
70. למחלקת כוח-אדם/תעסוקה ממחלקת כוח-אדם, ליפא בס, 1.10.48, א"צ 12/137/51/68; וראה שוב למחלקת כוח-אדם/תעסוקה מלת"א, 22.10.48, א"צ 12/137/51/66.
71. לבוניסלבסקי מפליגלמן, 17.10.48, א"צ 12/137/51/66; על עקרון ראה גם סקירה על לחק תובלה אווירית, שם, ע"ע 12-10.

מראי מקום לפרק ח

1. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 17.9.48, עמ' 697, המתבסס על דו"ח מפורט של מפקד חיל-האוויר לברגוריון, 17.9.48, א"צ 7/137/51/2; ראה גם דיון מטה חיל-האוויר בעניין רכש, 5.9.48, א"צ 215/79/37.
2. א"צ 7/137/51/2.
3. הודעה מיסער, ח"א, 18.8.48, א"צ 50/137/51/76.
4. ליהודה מבן, 23.8.48, א"צ 12/137/51/91; לאת"א ממטה כללי חיל-האוויר, א"צ 12/137/51/55; ליהודה מבן, 24.8.48, א"צ 12/137/51/91.
5. לליש, חי וישעיהו מברג וגד, 25.8.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחז"א; לברג גד מחי וישעיהו, 27.8.48, שם; לברג וגד מליש, חי וישעיהו, 28.8.48, מס' 392, שם; לבן מיהודה, 25.8.48, א"צ 12/137/51/92.
6. לבן מיהודה, 29.8.48, א"צ 12/137/51/92.
7. מסמכי אלכס זילוני, אחז"א.
8. לברג וגד מליש, חי וישעיהו, 28.8.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחז"א; לגד, נורמן וברג מישעיהו, 28.8.48, שם; קגן, שם, ע"ע 141-146.
9. נכתבה על-ידי סם פומרנץ באנגלית, תוכנית טכנית, צ'כוסלובקיה, 24.8.48, א"צ 50/137/51/90, שם, שם.
10. שם, שם.
11. לנורמן (מטה ח"א) פומרנץ, ספטמבר 1948, א"צ 38/137/51/224.
12. לליש וישעיהו מפליקס (עופר), מברק 9.9.48, א"צ 50/137/51/77.
13. דיון מטה חיל-האוויר, 7.9.48, א"צ 215/79/37.
14. מחי יששכר, 19.9.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחז"א.
15. שם, שם; ראה גם לגד ולאיתי מחי וישעיהו, 19.9.48, שם; קגן, שם, עמ' 153.
16. לרמטכ"ל ממח"א, 16.9.48, א"צ 7/137/51/177.
17. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 27.9.48.
18. לליש, בן וחי מגד, רן ודני, 24.9.48, א"צ 12/137/51/92; דיון מטה חיל-האוויר (נכחו אחרון, חיימן, שוימר, סם פומרנץ וחי יששכר), 2.10.48, א"צ 215/79/37.
19. לחי מרמי מגיבה, 13.9.48, א"צ 7/137/51/2.

20. קגן, שם, ע"ע 141-145.
21. דו"ח כללי על המצב בציכוסלובקיה — מסמך המחזיק שישה עמודים, שככל הנראה נכתב על-ידי קגן, לא ברור מתי (במסמך מוזכר התאריך 7.10.48, אך ברור שלא נכתב לפני תאריך זה), מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; דו"ח של בנימין 12.10.48, א"צ 137/51/49.
22. דו"ח כללי על המצב בציכוסלובקיה, שם, שם; דו"ח של בנימין, 12.10.48, א"צ 137/51/49; ראה גם קגן, שם, עמ' 148.
23. ליהודה מבן, 13.9.48, א"צ 12/137/51/91; ליהודה עפרי מבן, 13.9.48, א"צ 12/137/51/68; אל ליש, בן-יהודה מגד, 16.9.48, א"צ 12/137/51/92; קגן, שם, עמ' 148.
24. לליש, בן וחי מגד, רן ודני, 26.9.48, א"צ 12/137/51/92.
25. א"צ 12/137/51/68.
26. לבן, ישעיהו, חי וטורמן מדני, 14.9.48, א"צ 12/137/51/92.
27. קגן, שם, עמ' 150.
28. למפקד חיל-האוויר מסמי (סלומון) כהן, המכון למסחר חוץ בע"מ מיסוד של הסוכנות היהודית לארץ-ישראל והתאחדות בעלי התעשיה בארץ, 17.8.48, א"צ 7/137/51/2; ראה גם נחמני, שם, עמ' 31.
29. דיון מטה חיל-האוויר, 2.10.48, א"צ 215/79/37; קגן, שם, עמ' 148.
30. דיון מטה חיל-האוויר, 2.10.48, א"צ 215/79/37.
31. דו"ח כללי על המצב בציכוסלובקיה, שם; דיון מטה חיל-האוויר, 2.10.48, א"צ 215/79/37; קגן, שם, עמ' 147, 149.
32. קגן, שם, ע"ע 148-149.
33. קגן, שם, עמ' 149.
34. סווינג, שם.
35. קגן, שם, עמ' 150.
36. דיון מטה חיל-האוויר, 1.10.48, א"צ 215/79/37; דיון מטה חיל-האוויר, 10.10.48, שם; קגן, שם, עמ' 152.
37. סווינג, שם; קגן, שם, ע"ע 150-151; על-פי הכתוב בספר הטיסה של קוברניק, הוא טס כנווט באחד ממטוסי הקומנדו 133 לסיור ימי ב-30 בספטמבר לטובת מבצע "ולווטה", מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
38. להנהלת "אווירון" מועד העובדים של החברה, תל-אביב, 14.5.48, א"צ 7/137/51/196.
39. שם, שם.
40. מסמך ללא תאריך וללא פרטים נוספים (נראה שנכתב בסביבות מחצית מאי 1948, וכותבו הוא מחיל-האוויר) נושא המסמך: ארגון טיסות אורחיות במשך שעות חרום, א"צ 7/137/51/3.
41. למרכז המפקד לשירות העם מחברת "אווירון", אורי מיכאלי, 17.5.48, א"צ 7/137/51/209.
42. לאגף כוח האדם, לידי ח' מ' באדר, מאורי מיכאלי מחברת "אווירון", 18.5.48, א"צ 7/137/51/209.
43. לישראל זבלודובסקי ח"א ממיכאלי, חברת "אווירון", 30.5.48, א"צ 7/137/51/106.
44. שם, שם.
45. לאהרון ממפקד חיל-האוויר, 4.6.48, א"צ 7/137/51/106.
46. אל מטה חיל-האוויר מאת בר כוכבא מאירוביץ, מדינת ישראל, הממשלה הזמנית, משרד התחבורה, אגף נמלים, ים ואוויר, 16.6.48, א"צ 7/137/51/106.
47. למשרד הביטחון, לידי שמעון פרסקי, מראש המטה, 17.6.48, א"צ 7/137/51/106.
48. רמז, דיון מטה חיל-האוויר, 1.11.48, א"צ 215/79/37; מרדר, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
49. פרוטוקול הנהלת חברת "אווירון", 21.6.48, א"צ 670/69/4.

50. חברת התעופה "אל-על", אצ"מ 3360 / 5524 / ג.
51. סקירה על לחק תובלה אווירית, שם.
52. המסמך מחזיק שלושה עמודים, א"צ 38/137/51/263, ככל הנראה נכתב על-ידי חל אורבך.
53. 26.9.48, א"צ 670/69/4.
54. לראש מטה ח"א מבר כוכבא מאירוביץ, טיסתו של נשיא מועצת המדינה, 5.9.48, א"צ 921/51/8.
55. ליהודה מבן, 14.8.48, א"צ 12/137/51/91; למרדר מיהודה, 17.8.48, א"צ 12/137/51/92.
56. לרמי מעופרי, 23.8.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א.
57. מחי וישעיהו, 23.8.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אחה"א; ליהודה וברג מחי וישעיהו, 27.8.48, שם; לליש חי וישעיהו מגד, 28.8.48, שם; ראה גם לחי, ישעיהו ובן מאת יסער, 28.8.48, א"צ 12/137/51/92; ליהודה עבור נורמן מבן, 31.8.48, א"צ 12/137/51/91; למרדר מברייגר, 31.8.48, א"צ 12/137/51/92; למר מאת בן, 3.9.48, א"צ 12/137/51/68; לאוסקר מבן, 1.9.48, א"צ 12/137/51/91; לבן וחי ממר, 1.9.48, א"צ 12/137/51/92; לבן ממר, 3.9.48, שם.
58. למר מבן, 6.9.48, א"צ 12/137/51/68; למר מבן, 6.9.48, א"צ 12/137/51/91; לרמי מבן, 9.9.48, א"צ 12/137/51/91. המטוס הפאן-אפריקני מעצר ברומא על-ידי האיטלקים ושחרר: ראה לדני מבן, 3.9.48, א"צ 12/137/51/68; בן גרי משירות הקשר של חיל-האוויר נעצר לזמן קצר ושחרר ללא דרכון: לבן מדני, 4.9.48, א"צ 12/137/51/68; לחי, ישעיהו ובן ממר, 10.9.48, א"צ 12/137/51/92.
59. לחי, ישעיהו ובן ממר וטדי, מברק 7.9.48, א"צ 50/137/51/77; למר, גד מחי וישעיהו, 8.9.48, שם.
60. לבן-יהודה וחי מגד ורן, 2.10.48, א"צ 12/137/51/92; למר יסער מבן, 13.9.48, א"צ 12/137/51/91.
61. לחי מרמי מגיבה, 13.9.48, א"צ 7/137/51/2.
62. לגד יסער מחי וישעיהו, 16.9.48, א"צ 50/137/51/79.
63. מגד מר (יסער) לחי וישעיהו, מברק 18.9.48, א"צ 50/137/51/79; לגד, מר (יסער) מחי וישעיהו, 19.9.48, א"צ 50/137/51/79.
64. מרדרור, שם, עמ' 326; אי שרמן, אל-על, אודיסיאה בשחקים, ביתן, תל-אביב, 1972, עמ' 14.
65. למשרד התחבורה ממרדר, 27.9.48, א"צ 12/137/51/21.
66. שם, שם.
67. א"צ 12/137/51/21.
68. מרדרור, שם, ע"ע 327-326; ראה גם אי שרמן, שם, ע"ע 20-11.
69. א"צ 12/137/51/21.
70. תוכנית לפעולת "שחר", א"צ 12/137/51/21.
71. לסמח"מ מיהושע מרש, בשמו של מנהל אגף מבצעים ח"א, תובלה אווירית – חשבונות עבור טיסות אזרחיות, 20.2.49, א"צ 12/137/51/44; ראה את רשימת השמות הפיקטיביים: למאירוביץ מוולובלסקי, 23.9.48, א"צ 12/137/51/68.
72. לוויט, שם, עמ' 192.
73. א"צ 12/137/51/21; הארץ, 1.10.48.
74. יי פלדמן, דרייח על פעולת "שחר", 6.10.48 (חותם על המסמך בשם קוד "שדח"), א"צ 12/137/51/21.
75. שם, שם.
76. שם, שם.
77. הארץ, 1.10.48; ראה גם על המשמר, 1.10.48, א"צ 215/79/8.

מראי מקום לפרק ט

1. למפקד לחק תובלה אווירית מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 28.10.48, א"צ 12/137/51/31.
2. אל נמענים אחדים, כולל את"א, מאדן בשמו של מפקד חזית הדרום בענין אספקה אווירית, 15.9.48, א"צ 12/137/51/31; פקודות מטה חזית הדרום החתומות על ידי יגאל אלון, 11.9.48, א"צ 6308/49/17.
3. למחלקת מטען ונוסעים, 13.9.48, א"צ 12/137/51/68.
4. הודעת הרמטכ"ל, 13.9.48, א"צ 12/137/51/31.
5. פקודות מטה חזית הדרום החתומות על ידי יגאל אלון, 11.9.48, א"צ 6308/49/17.
6. לקצין המנהלה מקמ"ן החזית זרובבל ורמל, מטה חזית ד/מודיעין, תביעה למשפט, 8.10.48, א"צ 137/51/33.
7. מכתב בשמו של מפקד לת"א למפקד שדות אבק, רפי טראוב, 25.10.48, א"צ 12/137/51/66.
8. מרדור, שם, ע"ע 316-317; האירוע לא התרחש ב-14 בספטמבר כפי שכתוב שם.
9. לחי יששכר, משרד הביטחון ממפקד אגף תובלה אווירית, 15.9.48, א"צ 12/137/51/75.
10. לרמטכ"ל ומח"א, מבצע "אבק", 16.9.48, א"צ 7/137/51/55.
11. למפקד חיל-האוויר ועוד, מבצע "אבק", 17.9.48, שם.
12. למפקד חיל-האוויר ממפקד הלהק, 21.9.48, שם.
13. למפקד לת"א מסגן מפקד החיל, הימין שמיר, 22.9.48, שם.
14. 24.9.48, א"צ 12/137/51/68.
15. 12/137/51/68, א"צ.
16. למפקד חיל-האוויר מקצין מנהלה לת"א, השבוע הראשון של אוקטובר, שם.
17. למפקד מח"א ממפקד לת"א, 2.10.48, א"צ 7/137/51/55.
18. למפקד אגף האפסנאות ומפקד החיל מפליגלמן, 8.10.48, א"צ 12/137/51/68; ראה גם מברק באנגלית ב-07:07:30 למטה הלהק ממפקד עקרון: "Clothing position so bad. People Walking around in underpants. Work also suffer" 12/137/51/92, א"צ.
19. מטה שירות המודיעין, דו"ח מודיעין מס' 2, 15.9.48, א"צ 6/137/51/286.
20. מבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון — פעולת אבק, 15.9.48, א"צ 12/137/51/31.
21. בפקודת יום של גיורא קפק, מפקד יחידת המטה הכללי של חיל-האוויר, נאמר: "מתאריך פקודה זו יכנס מצב הכן לתוקפו וכל החופשות מבוטלות עד להודעה חדשה", 18.9.48, א"צ 38/137/51/263.
22. למפקד מחלקת בטחון ועוד מקצין העלמה, העלמת אוירונים שדה עקרון, 22.9.48, א"צ 5/137/51/4.
23. למטכ"ל/אג"א, לידי שליט, ממפקד לת"א, 23.9.48, א"צ 12/137/51/68.
24. למפקד חיל-האוויר ממפקד מחלקת הביטחון, שרגא ינאי, דו"ח לגמר השבוע ב-1.10.48, א"צ 6/137/51/381.
25. מפקד פלוגה אלכסנדר הלוי אישטוב, דו"ח על הדרישות של ההגנה האנטי-אווירית בעקרון, א"צ 12/137/51/14.
26. למפקד חיל-האוויר משרגא ינאי, מפקד מחלקת ביטחון ח"א, דו"ח לגמר השבוע ב-15.10.48, 24.10.48, א"צ 7/137/51/81.
27. מחלקת ביטחון לת"א, דו"ח פעילות אבק מס' 1, 16.9.48, א"צ 12/137/51/31.
28. שם, שם.

29. למטכ"ל/אג"א, מח"א, מפקד את"א ולידיעת הרמטכ"ל, אג"ס ואכ"א ממפקד חזית ד', יגאל אלון, נאמר בנדון שדה התעופה בנגב, 14.9.48, א"צ 12/137/51/55; ואותו מכתב גם ב-18 בספטמבר למטכ"ל/אג"א, מפקד חיל-האוויר ומפקד את"א, א"צ 12/137/51/31; ואכן הדאגה לסבלים, למשל, אשר פרקו את המטענים, היתה בידי מפקד פלוגת המטה של חטיבת "יפתח" עד סוף ספטמבר; ראה למנהלת חיל-האוויר (נגב) ממ"פ המטה של "יפתח", סידור פועלים לפריקת האוירונים, 30.9.48, א"צ 12/137/51/31.
30. למפקד חזית הדרום מקצין מנהלה בשם מפקד לת"א, הבטחת שדה התעופה ברוחמה, 5.10.48, א"צ 12/137/51/68.
31. למפקד מחלקת עבודות ח"א מפליגלמן, את"א, הקמת צריפים ואהלים ברוחמה, 11.9.48, א"צ 12/137/51/68.
32. למפקד את"א מקצין העלמה בשמו של מפקד שירות הבינוי, 26.9.48, א"צ 12/137/51/74; ראה גם לאת"א ממטה חיל-הנדסה, 27.8.48, א"צ 12/137/51/11.
33. למפקד לת"א ומפקד אגף מבצעים משמואל רוזוב, קצין ההעלמה של שירות הבינוי, 30.9.48, א"צ 12/137/51/74.
34. מבצעים את"א, דו"ח על 1000 טון – פעולת אבק, 15.9.48, א"צ 12/137/51/31; החצעה הוזכרה גם בדו"ח של מטה שירות המודיעין, דו"ח מודיעין מס' 2, 15.9.48, א"צ 6/137/51/286.
35. רוזוב, שם, שם, ראה גם למטה ח"א, שירות בינוי/קצין העלמה, ממפקד לת"א, 27.9.48, א"צ 12/137/51/68; בקשה להעברת חלקים של המוטורגרידר: חק"ל למפקד לת"א, 6.10.48, א"צ 12/137/51/11.
36. למפקד מחלקת הבינוי מפליגלמן, עבודות בשדה רוחמה, 5.10.48, א"צ 12/137/51/68.
37. א' שמחוני, "בליל סערה וגשם", **יפתח אחוזת הסופה**, נובמבר, 1970, ע"ע 183-184; ע' שמיר, "הקרבות על חירבת מחאז", שם, ע"ע 192-199; א' אייל, "אור חדש על קרבות חירבת-מחאז", שם, ע"ע 200-205; לורך, שם, ע"ע 502-503; ראה גם א' אורן, שם, עמ' 400; ע' אילן, "המאבק המדיני", עמ' 236.
38. ברייר כותב בדיווחו, שזהו מקרה שני שמטוס נשאר בשדה. ייתכן שהמקרה הראשון הוא המוזכר בספרו של מרדור על קלקול במערכת הדלק ועל כך שמישה קנר, שנשאר במקום, הופתע לראות שלמרות הצליפות של הטייסים המצריים לא פגעו במטוס. ייתכן גם שיש כאן שילוב של שני המקרים. מרדור, שם, עמ' 309; למפקד לת"א ועוד מברייר, דו"ח על מקרה התקפה אווירית על שדה התעופה רוחמה ב-7 לאוקטובר, 8.10.48, א"צ 12/137/51/68; על האירוע ראה גם סווינג, שם, ע"ע 182-184.
39. מטה חזית ד' למטכ"ל/אג"א, הבטחת אנטי מטוסים בשדה התעופה רוחמה, 7.10.48, א"צ 895/52/18.
40. ליגאל דיין משלמה אורן, הערות לפעולות הסכינים בימים 5-7.10.48 בקשר להתקפות המצרים על תל-אל-קוניטרה וחירבת אל מוחז, 9.10.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א; על כל פעילותם של מטוסי הקרב בתקרית זאת ראה א' כהן, "המסרשמידט – מטוס הקרב הראשון של חיל-האוויר" (פרסום פנימי), הענף לתולדות חיל-האוויר, אפריל 1995, אח"א.
41. לאג"ס מודיעין ועוד מקצין מודיעין חזית ד', זרובבל, 9.10.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
42. המברק באנגלית, א"צ 12/137/51/92.
43. ק' בילבי, "טיסת בקור לנגב", **בטאון חיל-האוויר**, 1, 20.9.48, יוצא לאור ע"י ח"א/תרבות, עמ' 7; מורסס שוב בביטאון מס' 21 בכתבה "מתוך ארכיון הזכרונות", נובמבר-דצמבר 1952, עמ' 21; כעבור זמן מה הוא כתב גם ספר על תקופת שהותו בארץ: ק' ו' בלבי, **דרך כוכב במזרח-התיכון** (מאנגלית: יוסף נדבה), אחיאסף, ירושלים 1950.

44. י. וייץ, **יומני ואגרותי לבנים**, כרך שלישי (1945-1948): משמר חומות, מסדה, תשכ"ה, עמ' 343.
45. ע' ברזנר, שם, ע"ע 302-303.
46. שם, עמ' 304; וייץ, שם, עמ' 346.
47. ספר הטיסות של פיצ"ט, אחה"א.
48. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 4.10.48, 5.10.48, ע"ע 730-737.
49. שם, 6.10.48, עמ' 736.
50. דיון מטה חיל-האוויר, 1.10.48, א"צ 215/79/37.
51. ריאיון עם טריג מסינג, 18.1.87, תיק 554, אחה"א.
52. למפקד לת"א ועוד ממפקד אגף מבצעים, עזרה ע"י טייסת 69 במבצע הנגב, 10.10.48, א"צ 7/137/51/1181 או א"צ 38/137/51/1181.
53. דיון בנוכחות דוד יהודה, מפקד אגף מבצעים, ליאו רוטנברג, מפקד אגף אפסנטאות, אל שוימר, מפקד אגף הנדסה, דן טולקובסקי, קצין המבצעים, 7.10.48 הפרוטוקול באנגלית, א"צ 38/137/51/154.
54. ספר הטיסות של לן פיצ"ט, 6.10.48, אחה"א; גיחה נוספת לרוחמה בוצעה ב-14 באוקטובר, אף היא בדקוטה: ראה ספר הטיסות של דניאל קראוויט, תיק 513, אחה"א.
55. למפקד לת"א ועוד ממפקד אגף מבצעים ח"א, טייסת 35, א"צ 7/137/51/86.
56. למפקד אגף מבצעים ח"א ממפקד לת"א, 11.10.48, א"צ 12/137/51/68, היימן שמיר תמך בהעברת גף 35 ללהק. ראה למפקד אגף מבצעים ח"א מסגן מפקד החיל, 21.10.48, א"צ 7/137/51/86.
57. לחיל-האוויר ולת"א ממטכ"ל-אג"א, 17.10.48, א"צ 7/137/51/55.
58. למטכ"ל-אג"א מרמז, 18.10.48, שם.
59. למחלקת מבצעים ולת"א ממפקד לת"א, 11.10.48, א"צ 12/137/51/68.
60. למנהל מחלקת מבצעים ח"א מקצין תכנון בשמו של מפקד לת"א, פוזר מטוסי לת.א, 12.10.48, א"צ 12/137/51/66.
61. ממיכאל, 8.9.48, א"צ 895/52/65.
62. למחלקת מטען ונוסעים בעקרון, ברוחמה ובאל אמרה מיהושע מרש, קצין מחלקת מטען ונוסעים במטה לת"א, מיכאל ויימארס, 18.10.48, א"צ 12/137/51/6.
63. על מיכאל, מעמדו ופעולתו ראה: למפקד את"א, תל-נוף ותל-אביב ממפקד שדה "אבק-208" (חתום סקרובאל), 25.8.48, א"צ 12/137/51/92; למפקד חיל-האוויר מאת"א בעניין מיכאל ויימארס, 26.8.48, א"צ 12/137/51/68; למפקד שדה "אבק-1" מקצין מנהלה, דוד פליגלמן, 1.9.48, א"צ 12/137/51/68; למפקד חיל-האוויר מאת"א, מיכאל ויימארס, 13.9.48, א"צ 38/137/51/263.
64. למטכ"ל אג"ם מטולקובסקי, קצין מבצעים ראשי, 15.9.48, א"צ 7/137/51/55.
65. לחיל-הנדסה ולידיעת "יפתח" מאג"ם, חזית הדרום, חיל-האוויר ואת"א, 14.9.48, א"צ 12/137/51/92; לחיל ההנדסה מאג"ם, 141750 מברק, א"צ 1107/51/118; שם, שם, 160915 למטה חיל-האוויר ממנהנדס חזית הדרום.
66. למפקד "אבק-1" מקצין מנהלה לת"א, שדה אמרה, 17.9.48, א"צ 12/137/51/68.
67. למטה חיל-האוויר ועוד מהנדסה מטה חזית ד', שדות תעופה במרחב הנגב, 10.10.48, א"צ 7/137/51/55; דו"ח שבועי על בטחון מבצעים, 9.10.48 - 16.10.48 מקצין בטחון מבצעים (אופנהיימר), א"צ 7/137/51/81.
68. מרדור, שם, ע"ע 318-320; ראה גם רשימת הטסים, א"צ 12/137/51/10; למיכאל אימרה וגיו סגל (קצין המבצעים ב"אבק-1"), מברק באנגלית, א"צ 12/137/51/68.

69. באנגלית. למפקד לת"א מקצין תכנון לת"א, דו"ח סופי פעולת אבק, 3.11.48 חתומים הל אורבך וליאו גרדנר, תאומי מבצע "אבק" (The Dustbowl Twines), א"צ 12/137/51/31.
70. ריאיון של דוד פרי עם הל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אחה"א.
71. לידי שליט, מטכ"ל/אג"א, מפליגלמן, קבוצת פריקה לשדה "אבק-1", 7.10.48, א"צ 12/137/51/68.
72. לת"א ממטכ"ל/אג"א, קבוצת פריקה לשדה "אבק-1", 10.10.48, א"צ 38/137/51/263.
73. 7.10.48, א"צ 12/137/51/68.
74. סקירה על לחק תובלה אווירית, שם.
75. למפקד לת"א מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 28.10.48, א"צ 12/137/51/31.
76. למטה חיל-האוויר ועוד מהנדסה מטה חזית ד', שדות תעופה במרחב הנגב, 10.10.48, א"צ 7/137/51/55; וכן שם, א"צ 895/52/65; ראה גם ברזנר, שם, ע"ע 304-305.
77. למפקד אגף ההנדסה ממפקד מחלקת חימוש, חימוש מטוסים, 9.9.48, א"צ 5/137/51/40; למנהל המחלקה הטכנית ממפקד מחלקת חימוש, אגף הנדסה, C-46, 9.9.48, א"צ 5/137/51/40.

מראי מקום לפרק י

1. ד' ברגוריון, ישיבת הממשלה, 17.10.48, אה"מ.
2. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 16.10.48, ע"ע 747-750.
3. סווינג, שם.
4. סיכום באנגלית של אגף מודיעין ח"א על הפעולה מ-15 באוקטובר עד 22 בו, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
5. ישיבת הממשלה, 17.10.48.
6. שלמה אורן, קצין קשר אג"מ ח"א, דו"ח על מבצעי ח.א. כליל 15.10.48, א"צ 922/15/1027.
7. ישיבת הממשלה, 17.10.48; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 15.10.48, עמ' 746.
8. עדותו האישית הכתובה של קורץ מדצמבר 1948, בתום שירותו בלהק, כפי שהועברה על-ידי מרדור לענף, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א; ראה גם מ' מרדור, שם, עמ' 323.
9. סווינג, שם, פרק 28. כל הפרק מיוחד לתיאור הפעולה במבצע "אגרוף".
10. סיכום מקוצר מס' 4 של אגף מודיעין ח"א, 18.10.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
11. ישיבת הממשלה, 17.10.48; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 16.10.48, ע"ע 747-750.
12. א' יונאי, **עליונות אווירית – סיפורו של חיל-האוויר הישראלי** (עריכה ותרגום: תא"ל יפתח ספקטור), כתר, 1993, עמ' 54; על אלון ראה גם א' עמיר (פינקרפלד), **בחייהם – כליל דמויות ממלחמת השחרור**, עמיחי, תל-אביב.
13. ריאיון של דוד פרי עם הל אורבך בסביבות 1980, תיק 463, אחה"א.
14. מרדור, שם, עמ' 324.
15. למפקד חיל-האוויר ואגף מבצעים ממפקד אגף מודיעין, 17.10.48, א"צ 6/137/51/740.
16. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 751.
17. טנאי, שם, ע"ע 48-49.
18. סיכום מקוצר מס' 4 של אגף מודיעין ח"א, 18.10.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אחה"א.
19. סיכום דו"ח פעילות מ-171700 עד 181700 (לפי ידיעות ראשונות), דו"ח 17, 18.10.48, שם.
20. למפקד שדה עקרון ממחלקת מבצעים של הלהק, 19.10.48, סימני זיהוי ל-C-46, א"צ 12/137/51/1.
21. תחקיר טיסה, א"צ 38/137/51/87.

22. פקודות המבצע ותחקירי הטיסות, א"צ 38/137/51/87; ראה גם ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 754.
23. ממטה חזית ד' מודיעין, קצין חקירות ומסמכים, 19/10/48, דו"ח חקירות שבויים, נחקר על האירועים במגידל שבה שירת כנהג במחלקת הקשר, א"א.
24. ספר הטיסות של בן סטורי, אחה"א.
25. לשר הביטחון, רמטכ"ל ועוד משירות מודיעין ש"מ 1, דו"ח פעילות ליום 201500 עד 211100, 21.10.48, א"א; לראש אגף המבצעים מקצין ביטחון אוויר, העתק מיומן חדר X מיום 21.10.48, א"צ 6/137/51/834; "אווירוני האויב הופיעו בשמי ישראל", **הארץ**, 22.10.48.
26. לוויט, שם, ע"ע 185-187.
27. תחקירי הטיסות, א"צ 12/137/51/23.
28. דיון מטה חיל-האוויר, 21.10.48, א"צ 38/137/51/154.
29. תחקירי הטיסות, א"צ 12/137/51/23.
30. משירות מודיעין ש"מ 1, דו"ח פעילות ליום 221100 עד 230800, דו"ח 24, א"א.
31. לשר הביטחון, הרמטכ"ל ועוד משירות מודיעין ש"מ 1, סכום דו"ח פעילות עד 220800, דו"ח 23, א"א.
32. דיון מטה חיל-האוויר, 26.10.48, א"צ 215/79/37; לידן ועוד מקצין קשור אג"ם – ח"א, שלמה אורן, הערות לפעולות חיל-האוויר במבצע יואב, 27.10.48, א"צ 895/52/71; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 23.10.48, עמ' 765; אי קובר, **הכרעה – הכרעה צבאית במלחמות ישראל-ערב 1948-1982**, מערכות ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור, 1995, עמ' 189, 203, 207.
33. למפקד חיל-האוויר, מפקד ח"א ועוד מליאו גרדנר, מחלקת מבצעים חיל-האוויר, דו"ח על מבצעי ההפצצה של ל.ת.א 14 עד 22 באוקטובר, 3.11.48, א"צ 38/137/51/263; דו"ח חריף מאוד, ככל הנראה מפני שנכתב בעיצומה של המתרחשות בין צוותי הלחם לבין מטה חיל-האוויר ומשרד הביטחון סביב פרשיית התעופה האזרחית והאולטימטום.
34. נתנאל כהן, דיון מטה חיל-האוויר, 26.10.48, א"צ 215/79/37.
35. בעניין חוסר התיאום ראה גם דבריו של מפקד אגף מודיעין ח"א, דיון מטה חיל-האוויר, 26.10.48, א"צ 215/79/37; וכן לידן ולעוד מקצין קישור אג"ם – ח"א, שלמה אורן, הערות לפעולות חיל-האוויר במבצע יואב, 27.10.48, א"צ 895/52/71; וכן דו"ח על מבצעי ההפצצה, שם.
36. שם, שם.
37. שם, שם.
38. שם, שם.
39. מרדור, שם, עמ' 297; הדברים אצלו נאמרים בהקשר לבעיית המחסור במשאבות-הדלק, אולם מתאימים אף כאן.
40. לקצין הקשר הראשי ח"א וקצין הקשר חיל-האוויר מקצין הקשר "אבק-1", א"צ 137/51/62.
41. על קוד "סניור" ראה א"צ 38/137/51/205.
42. לקצין הקשר הראשי ח"א וקצין הקשר חיל-האוויר מקצין הקשר "אבק-1", א"צ 137/51/62.
43. מקצין בטחון מבצעים (אופנהיימר), דו"ח שבועי על בטחון מבצעים, 9.10.48 – 16.10.48, א"צ 7/137/51/81; למפקד ח"א ממפקד מחלקת ביטחון מטה ח"א, שרגא ינאי, מבצע אגרוף, 16.10.48, א"צ 7/137/51/81.
44. דו"ח על מבצעי ההפצצה, שם.
45. ראה להלן דו"ח תאונת הסקיימסטר, א"צ 580/56/1117.
46. דו"ח על מבצעי ההפצצה, שם.
47. שם, שם.

48. שם, שם; ראה גם דו"ח אחר החתום עלידי אלי (ליאן) גרדנר, פעולות ההפצצה של ל.ת.א. בפעולות אגרוף בנגב, 4.11.48, שם, שם.
49. למפקד לת"א ממפקד אגף מבצעים, דוד יהודה, 31.10.48, הבעת הערכה על הפעולה במבצע "אגרוף", א"צ 38/137/51/263.
50. "מהמסרשמידט עד המיראז", **בטאון חיל-האוויר**, שנה 16, מס' 63, נובמבר-דצמבר 1963, ע"ע 22-21.
51. דו"ח על מבצעי ההפצצה, שם.
52. דו"ח על מבצעי ההפצצה, שם.
53. למפקד לת"א מקצין מחלקת מטען ונוסעים, דו"ח פעילות מבצע אבק, 28.10.48, א"צ 12/137/51/31.
54. שם, שם.
55. באנגלית למפקד לת"א מקצין תכנון לת"א, דו"ח סופי פעולת אבק, 3.11.48. חתומים הל אורבך וליאן גרדנר, תאומי מבצע "אבק" (The Dustbowl Twins), א"צ 12/137/51/31.
56. שם, שם.
57. טנאי, שם.
58. ברזנר, שם, ע"ע 306-305.
59. א"צ 215/79/20.
60. לסגני מח"א, דו"ח ועדת חקירה, 30.10.48, א"צ 137/57/29; וכן א"צ 1/88/121/50; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 773-771; על מיכאל ויינמארט, "מלך הנגב", ראה תיק ארכיון צה"ל 1107/51/162, שם מצויה רשימה המחזיקה שלושה עמודים, שכתב עליו הרולד סימון ("סימוקי"); ראה גם 31, Livingston, *The Coasts*.
61. 22.10.48, א"צ 7/137/51/2.
62. לאגף המנהלה לפרסום ועוד ממפקד חיל-האוויר, 18.10.48, א"צ 1335/51/1.
63. לאגפים ועוד ממפקד החיל, פקודת מטה, סמני קצינות עד לקביעת הדרגות בחיל, 27.10.48, א"צ 1335/51/1.

מראי מקום לפרק יא

1. למטה גח"ל (לידי סטיב שוורץ) ממודי אלון, מפקד טייסת 101, 1.9.48, א"צ 27/137/51/116.
2. קנן, שם, עמ' 154.
3. שם, שם; ראה גם דיון מטה חיל-האוויר, 11.10.48, א"צ 38/137/51/154; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 11.10.48, ע"ע 743-742.
4. מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
5. דו"ח של בנימין קנן, 12.10.48, א"צ 137/51/49.
6. דו"ח של בנימין קנן, מודיעין חוץ של חיל-האוויר – צ'כוסלובקיה, תחילת אוקטובר 1948, א"צ 137/51/49.
7. דו"ח כללי על המצב בצ'כוסלובקיה, נכתב עלידי קנן, לא כתוב מתי (במסמך מוזכר 7.10.48, וברור שלא נכתב לפני תאריך זה), אח"א (להלן: דו"ח כללי); ראה גם דו"ח של בנימין קנן, 12.10.48, א"צ 137/51/49.
8. לליש, בן, יהודה, חי וישעיהו מגד ופליקס, 14.10.48, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
9. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 13.7.48, 19.9.48; שם, 27.9.48, עמ' 703, ע"ע 725-724.
10. לרלף קוקס, פיטסבורג פנסילבניה מרמי טייבר, גינבה, 16.10.48, א"צ 2384/50/1.

11. למפקד הלחק מקצין מנהלה ראשי, דו"ח על פעולת "הנרי" 18.10.48 - 20.10.48, 23.10.48, א"צ 12/137/51/44.
12. תכנית לפעולת הנרי, א"צ 12/137/51/21; על משתתפי הטיסה ראה גם לסמח"מ מיהושע מרש, בשמו של מנהל אגף מבצעים ח"א, תובלה אווירית - חשבונות עבור טיסות אורחיות, 20.02.49, א"צ 12/137/51/44 ברשימה זאת מוזכר גם פסח טולצינסקי. בין היתר מלמד המסמך על מחירים וכן על תשלומים לאנשי הצוות.
13. על החתום: יהושע מרש, א"צ 12/137/51/66; לגולדברג פריס מחמלקה לתעופה אורחית, 15.10.92, א"צ 12/137/51/21; למר מבן, 17.10.48, א"צ 12/137/51/99.
14. בין הטסים לשם היה, למשל, אמנון יונה. ריאיון של המחבר עם פליגלמן, 30.12.48, אחח"א.
15. לזויט, שם, ע"ע 194-196.
16. למפקד הלחק מקצין מנהלה ראשי, דו"ח על פעולת "הנרי" 18.10.48 - 20.10.84, 23.10.48, א"צ 12/137/51/21.
17. שם, שם.
18. שם, שם.
19. ריאיון של המחבר עם פליגלמן, 30.12.84, אחח"א.
20. למפקד הלחק מקצין מנהלה ראשי, דו"ח על פעולת "הנרי" 18.10.84 - 20.10.84, 23.10.48, א"צ 12/137/51/21; למפקד הלחק מיעקב פלדמן, הערות אנשי הצוות שהשתתפו במבצע "הנרי", 25.10.48, שם; למפקד הלחק מקברניט מוניץ, דו"ח על טיסת מבצע "הנרי", 20.10.48, שם.
21. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 21.10.48, עמ' 757.
22. עיתון **הבקר**, 21.10.48.
23. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, עמ' 780.
24. שם, עמ' 778.
25. שם, 27.10.48, עמ' 780.
26. שם, עמ' 784.
27. תוכנית לפעולת הנרי 2, א"צ 12/137/51/21; כן ראה לסמח"מ מיהושע מרש בשמו של מנהל אגף מבצעים ח"א, תובלה אווירית - חשבונות עבור טיסות אורחיות, 20.02.49, א"צ 12/137/51/44.
28. מוריס קאופמן, דו"ח על טיסת "אלעל" ביום 29.10.48 (מבצע "הנרי 2"), א"צ 12/137/51/21.
29. שם, שם.
30. שם, שם.
31. שם, שם.
32. שם, שם.
33. לקצין קשר לתי"א, חיים פרידלנדר, מקצין הקשר של "אבק-1", אדוארד קרבנוב, 26.10.48, א"צ 12/137/51/57.
34. רפאל טראוב, דיון מטה לתי"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
35. למפקד שדה "אבק-1" וקצין המנהלה שם מקצין מנהלה לתי"א, 13.11.48, א"צ 12/137/51/66.
36. למפקד עקרון ממפקד לתי"א, 23.10.48, א"צ 12/137/51/91.
37. לקצין קשר ח"א ולתי"א מקצין הקשר של "אבק-1", 24.10.48, א"צ 12/137/51/62.
38. לקצין קשר ראשי לתי"א ועוד מאדוארד קרבנוב, קצין קשר "אבק-1", דין וחשבון על תחנות אלחוט, 14.11.48, א"צ 12/137/51/36.
39. לסגן מפקד החיל ועוד ממפקד אגף מבצעים חיל האוויר, בסיסי אוויר בנגב, 16.11.48, אחח"א; ראה גם לאגף אפסנאות ח"א מקצין אפסנאות לתי"א, 16.11.48 - פירוט הציוד הנמצא בבסיס "אבק-1" ו"אבק-2", א"צ 12/137/51/66.
40. ממפקד אגף מבצעים, 19.11.48, א"צ 7/137/51/129.

41. למפקד שדה "אבק-1" ועד מפליגלמן, סגירת שדה 207 (אמרה), א"צ 12/137/51/66.
42. מרדר, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
43. רפאל טראוב, שם.
44. למטכ"ל/אג"ם מדוד יהודה, מסלולי תעופה — רוחמה, 25.11.48, א"צ 137/57/29.
45. למפקד "אבק-1" ועד ממחלקת מבצעים לת"א, סגירת שדה רוחמה, 26.11.48, א"צ 37/51/66.
46. למחלקת מבצעים לת"א ממפקד שדה עקרון, בנימין בונה, סגירת שדה רוחמה, 28.11.48, א"צ 520/52/7.
47. למפקד אגף מבצעים מפליגלמן, סגירת שדה אבק, 30.11.48, א"צ 12/137/51/61.
48. למטכ"ל/אג"ם מיצחק רבין, קצין מבצעים של חזית ד', מסלולי תעופה — רוחמה, 30.11.48, א"צ 2539/50/12.
49. ואכן, בשני עמודים מצוי פירוט של כל הנחוץ, 8.10.48, הצעות תקן "אבק", א"צ 895/52/65.
50. ראה גם טנאי, שם, ע"ע 94-59.
51. על הקשר האווירי לסדום ראה גם מ' נאור, "תובלה אווירית לסדום", טיוטה בכתב יד, פנימי, הענף לתולדות חיל-האוויר, 1996.
52. למפקד לת"א ממבצעים לת"א, 26.10.48, א"צ 12/137/51/72; למפקד אגף מבצעים ממפקד לת"א, 31.10.48, א"צ 12/137/51/72; למבצעים חיל-האוויר מהיימן שמיר, 4.11.48, א"צ 7/137/51/86.
53. למפקד לת"א ומפקד אגף מבצעים משמיר, העברת טייסת 35, 5.11.48, א"צ 137/57/29; למנהל אגף מבצעים ח"א מפרידלנדר, מבצעים לת"א, תקן מטוסים בשדה עקרון, 19.11.48, א"צ 12/137/51/66.
54. הכותב הוא קצין תכנון לת"א, א"צ 50/137/51/60; ראה גם סקירה על לחק תובלה אווירית, שם.
55. 7.11.48, הקמת שדה תעופה חדש בהר סדום, א"צ 12/137/51/20, ללא קשר. למכתב מצורף גם פירוט הדרישה של לת"א (באנגלית) לצורך מבצע "סלט-פיטר".
56. מרדר, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263; למפקד שירות הקשר מקצין קשר לת"א, מתקני קשר בסדום, 5.11.48, א"צ 12/137/51/36; לרמז ממרדר, 9.11.48, א"צ 12/137/57/59; למרדר מדוד יהודה, 22.11.48, אח"א.
57. למפקד אגף מבצעים ח"א מקצין התכנון של הלחק, 23.11.48, א"צ 12/137/51/20.
58. המסמך מחזיק ארבעה עמודים וחתום עלידי קצין התכנון קאופמן, א"צ 12/137/51/20.
59. מרדר, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
60. לורך, שם, ע"ע 564-562.
61. למפקד לת"א ממבצעים ח"א, תובלה אווירית לסדום, 27.11.48, מסמכי יסוד לחק תובלה אווירית, אח"א.
62. למטה עורפי — חבל סדום משליט מטכ"ל/אג"א, הספקה לסדום, 26.11.48, א"צ 12/137/51/20.
63. א"צ 12/137/51/66.
64. למטכ"ל/אג"א ועוד אריה רוזנבלום, אגף מבצעים ח"א, תובלה אווירית לסדום, 1.12.48, א"צ 12/137/51/20.
65. למפקד לת"א מרוזנבלום, תובלה אווירית לסדום, א"צ 12/137/51/20.
66. פירוט לגבי התחבורה לנוסעים ומטענם בפקודת מבצע — אספקה לסדום, 5.12.48, א"צ 12/137/51/20.
67. למפקד לת"א מרוזנבלום, פקודת אתראה — סדום, 4.12.48, א"צ 12/137/51/20.
68. טולקובסקי, שדה עילם — סדום, 6.12.48, א"צ 50/137/51/60.
69. למפקד עקרון מפליגלמן, ספוח אנשי יחידת אבק, 8.12.48, א"צ 12/137/51/66.
70. למפקד טייסת 2 (נגב) ועד מטולקובסקי, העברת טייסת מס' 2, 16.12.48, א"צ 12/137/51/46.

71. ראה למפקד לת"א מאגף מבצעים ח"א, מצע לחקמת יחידה ניידת, 14.12.48, א"צ 137/57/29.
72. למנהל אגף מבצעים, יחידה ניידת, 15.12.48, א"צ 7/137/51/55.
73. א"צ 137/57/29.
74. למפקד אגף מבצעים ח"א משירות ביטי מטה חיל-האוויר, בקור בסדום, 21.12.48, א"צ 50/137/5160.
75. 11.1.49, א"צ 50/137/51/60.
76. לשירות מטאורולוגיה, מחלקת נווטות, קצין ביטחון, מחלקת פיקוח תנועה ומחלקת כתב סתר מאגף מבצעים, דו"ח ישיבת ראשי מחלקות אגף מבצעים ביום 24.1.49, 26.1.49, א"צ 1107/51/37; ראה גם למפקד שירות הקשר, מנהל מטאורולוגיה, נווטות, כתב סתר, מפקד חדר פעולות, מנהל מחלקת פקוח תנועה ומנהל שרות בטחון אוויר מאגף מבצעים חיל-האוויר, דו"ח ישיבות ראשי מחלקות מבצעים ביום 10.1.49, א"צ 107/51/28; למפקד אגף מודיעין משלמה שלום, ראש מחלקת בטחון חיל-האוויר, דו"ח שבועי עבור השבוע הנגמר ב-19 בינואר 1949, 24.1.49, א"צ 782/65/203.
77. למטה חיל-האוויר מבצעים ממטכ"ל, א"צ 5/137/51/60; על התפתחות הנושא ראה גם למנהל אגף מבצעים משירות ביטי חיל-האוויר, 31.1.49, א"צ 5/137/51/60; למטכ"ל/אג"א מדוד יהודה, 15.2.49, א"צ 50/137/51/60; ממפקד מטה עורפי סדום, מטוסים לסדום א"צ 50/137/51/60; אל מטה ראשי פיקוח טיסה מט"ר חיל-האוויר מפקוח טיסה מרחב סדום, דו"ח שבועי 22-28.5.49, 29.5.49, א"צ 1107/51/30; ראה גם למטכ"ל אג"א מאגף מבצעים ח"א, שדה סדום, 15.2.49, א"צ 1107/51/163.
78. למנהל אגף מבצעים, מפקד לת"א ממפקד החיל, 7.11.48, א"צ 7/137/51/78; למבצעים ח"א ממחלקת מבצעים לת"א, שדה התעופה בגליל, 3.11.48, א"צ 7/137/51/55.
79. למטה חיל-האוויר, שירות הביטי, ממחנכס שדה אוור הצפון, נ' פרמן, פרטים מנסיעה בעמק, 9.11.48, א"צ 1340/52/3.
80. מרדר, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
81. א"צ 137/57/39.

מראי מקום לפרק יב

1. מרדר, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
2. למפקד שדה עקרון ממפקד חיל-האוויר, 12.9.48, א"צ 7/137/51/14.
3. דיון מטה חיל האוויר, 8.11.48, א"צ 38/137/51/154; לרן (יסער) ויהודה (עופרי) מחי וישעיהו מברק, 8.11.48, א"צ 50/137/51/81; על מינוי טייבר ראה לאלוף מ' צדוק מחי ישכר, משרד הבטחון המחלקה לחיל-האוויר, 13.11.48, א"צ 38/137/51/154.
4. רמז, 13.11.48, א"צ 12/137/51/59.
5. לנווטות ועוד מאגף מבצעים ח"א, דו"ח ישיבת ראשי מחלקות אגף מבצעים מיום 25.10.48, א"צ 1107/51/28.
6. למנהלה לפרסום מרמז, 24.10.48, א"צ 12/137/51/73.
7. למבצעים מבריר משרד בירקון, א"צ 12/137/51/36; ממפקד אגף מבצעים ח"א, 30.10.48, א"צ 12/137/51/6.
8. לרמז מדוד יהודה, נציגי לת"א במבצעים, 1.11.48, א"צ 38/137/51/263.
9. לרמז מגרדר, מבצעים ותכנון ח"א, 4.11.48, א"צ 7/137/51/55. ב-13 בנובמבר לא היה גרדר בארץ, הוא יצא לאמריקה "לרגל עניין משפחתי", ד' בך-גוריון, **יומן המלחמה**, 13.11.48, עמ' 826.
10. לדוד יהודה משמיר, 5.11.48, א"צ 137/57/29.

11. לשמיר מיהודה, 22.11.48, אי"צ 38/137/51/26.
12. דיון מטה לת"א, 21.11.48, אי"צ 38/137/51/26.
13. באנגלית. למפקד אגף מבצעים מאת א' קובץ, קצין נוטות, הניווט בלתי"א, 1.11.48, אי"צ 12/137/51.
14. לסגן מפקד החיל ממפקד אגף המבצעים, רמת הנוטות לת"א, 7.11.48, אי"צ 137/57/29.
15. למפקד הלהק ממחלקת נוטות לת"א, 2.11.48, אי"צ 12/137/51/66. בסך הכול מוזכרים 11 נוטים: שמעוני, לוטרל, בקוויט, סטורי, כהן אלי, ציטראון, לוין, נגלי, בוטלר, ג' כהן, גולומב; למפקד אגף מבצעים ח"א וקצין נוטות ראשי של ח"א מקאופמן, הוראות לנוטים, 22.11.48, אי"צ 12/137/51/43.
16. 24.10.48, אי"צ 12/137/51/66.
17. למבצעים לת"א, דו"ח המהנדס הראשי על מהנדסי הטיסה, 26.11.48, אי"צ 520/52/702; למבצעים לת"א מטייס ראשי וקצין תכנון, דו"ח על טייסים חסרים מטעם הטייס הראשי, 26.11.48, אי"צ 520/52/702; למבצעים לת"א, דו"ח על נוטי לת"א מאת הנוט הראשי י' שמעוני, 25.11.48, אי"צ 520/52/702; למבצעים עקרון מאת סי כהן, אלחוטאי ראשי לת"א, נתוח קצר של ידיעות האלחוטאים, 25.11.48, אי"צ 520/52/702.
18. למפקד שירות תחבורה ח"א מפליגלמן, יחסים בין מטה לת"א לבין שירות התחבורה ח"א, 8.11.48, אי"צ 12/137/51/66; ראה גם למפקד שירות תחבורה מפליגלמן, 27.10.48, אי"צ 12/137/51/66.
19. לקצין כספים ח"א מפליגלמן, יחסים בין מטה לת"א לבין קצין כספים ח"א, 8.11.48, אי"צ 12/137/51/66; למשל, גם לקצין כספים ח"א מפליגלמן, דרישה לתשלום לטייסים עבור מחצית ראשונה של חודש דצמבר, 22.11.48, אי"צ 12/137/51/66; מדובר בסך-הכול ב-1,579 לא"י. מפורטים כל השמות.
20. לרוטנברג מפליגלמן, היחסים בין מטה לת"א לבין אגף אפסנטות ח"א, 8.11.48, אי"צ 12/137/51/66; ראה גם לרוטנברג מפליגלמן, 31.10.48, אי"צ 12/137/51/66.
21. למפקד מחלקת כוח-אדם חיל-האוויר מפליגלמן, 8.11.48, אי"צ 12/137/51/66.
22. למחלקת כוח-אדם ח"א ממחלקת כוח-אדם במטה לת"א, ד"ח מצבה מספרי נכון ל-8 בנובמבר, 11.11.48, אי"צ 12/137/51/66; ראה גם למחלקת כוח-אדם ח"א מכוח-אדם לת"א, מצבת לת"א לשבוע 14.11.48, אי"צ 12/137/51/66.
23. דברי רמז בדיון מטה האגף, 18.8.48, אי"צ 38/137/51/263.
24. דיון מטה לת"א, 28.11.48, אי"צ 12/137/51/66.
25. שם, שם.
26. מרדר, שם, שם. ראה גם לאגף אפסנטות ח"א מכוח-אדם לת"א, 13.12.48, אי"צ 12/137/51/56 — מסמך זה, על העברתו של הנהג אשכנזי משה מלמד, על המשך העבודה הרגילה בלהק — למרות צו הפירוק כמתואר להלן; ועל תחושת הכוח של מטה הלהק מול חיל-האוויר.
27. למפקד לת"א משירות הקשר חיל-האוויר, 14.11.48, אי"צ 12/137/51/36.
28. למטה מקצין מנהלה עקרון, אי"צ 12/137/51/16.
29. למטה לת"א מאגף החזקה והנדסה, פקודות קבע לציוד בטחון, 8.12.48, אי"צ 12/137/51/16.
30. למפקד חיל-האוויר ממ"מ מפקד מחלקת ביטחון, דו"ח ביטחון עבור תקופה 30.10.48 עד 10.11.48, 14.11.48, אי"צ 6/137/51/381.
31. למפקד עקרון ומפקד ח"א ממפקד לת"א, 7.9.48, אי"צ 12/137/51/55.
32. למנהל כוח-אדם ועוד מבנימין בונה, מפקד עקרון, תרבות וסעד בשדה עקרון, 6.11.48, אי"צ 7/137/51/14.
33. בונה, דיון מטה לת"א, 21.11.48, אי"צ 38/137/51/263.

34. למפקד גדוד חי"א ממפקד עקרון, 17.11.48, א"צ 12/137/51/75.
35. למפקד אגף האפסנטאות, מפקד שדה עקרון, מטה לת"א ועוד מאפסנטאות מטה חיל האוויר, דו"ח מבקור בשדה עקרון ביום 26.10.48 בו השתתפו יצחק הנטוש (סגן מנהל אגף אפסנטאות), הרון מרדכי (ראש מחלקת ארגון ותכנון), יצחק לפין (ראש מחלקת פקוח מחסנים), 4.11.48, א"צ 17/137/51/11.
36. בונה, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
37. שם, שם.
38. למפקד שירות הקשר ממחלקת מבצעים לת"א, 24.10.48, א"צ 12/137/51/66 ; מ-16 בנובמבר ועד 10 בדצמבר מספר מכתבים העוסקים בענין מיקום הביקור בשדה עקרון ויעילותו, א"צ 12/137/51/36.
39. לסגן מפקד חיל-האוויר, מנהלה ומפקד לת"א מקצין מנהלה ראשי בעקרון, מיכאל קולנשר, 23.11.48, א"צ 12/137/51/75.
40. בונה, דיון מטה לת"א, 20.11.48, א"צ 38/137/51/263 ; ראה, למשל, למפקד החיל ועוד ממפקד עקרון, עקרון האנושיות, 12.12.48, א"צ 12/137/51/75.
41. לבונה מפליגלמן, 27.10.48, א"צ 12/137/51/66 ; לבונה מפליגלמן, 10.11.48, א"צ 12/1373/51/66 ; לבונה מפליגלמן, 5.11.48, א"צ 12/137/51/66.
42. למטכ"ל אכ"א 2, ליפא בס, מפליגלמן, א"צ 12/137/51/68.
43. למפקד עקרון ועוד מבס ליפא, 25.11.48, א"צ 12/137/51/66.
44. למפקד עקרון מבס ליפא, 27.11.48, א"צ 12/137/51/66 ; למפקד עקרון מקצין תחבורה מטה לת"א, 14.12.48, א"צ 12/137/51/56.
45. מכתב החתום עלידי ריימונד קורץ, 3.11.48, א"צ 12/137/51/32.
46. למפקד לת"א מאריה רוזנבלום, אגף מבצעים, יציאת מטוסים דרך בסיס מבצעים שדה עקרון, 10.11.48, א"צ 1107/51/138.
47. 5.11.48 א"צ 12/137/51/66.
48. מהוועד לחקירת ומניעת תאונות אוויריות, דו"ח על תאונת מטוס לודסטר XACB 4 ב-31 באוקטובר 1948, 16.11.48, א"צ 38/137/51/23.
49. שם, שם.
50. דו"ח על מקרה תאונת, א"צ 12/137/51/40 ; וכן חיל-האוויר, מטה ראשי, ועדה לחקירת תאונות אוויריות, 22.11.48, דין וחשבון על תאונת מטוס קומנדו מס' 132 ביום 6.11.48, התקבל מארכיונו הפרטי של מוניה מרדור, דצמבר 1984 ; ראה גם Report On Accident To Aircraft RX-132 On Nov 6, 1948, 16.48, א"צ 12/137/51/40 ; וכן א"צ 520/52/702.
51. דו"ח על מקרה תאונת, א"צ 12/137/51/40 ; וכן הדין וחשבון של הוועדה הני"ל.
52. למפקד שדה עקרון ממחלקת מבצעים מטה לת"א, פקודת טיסה, 14.11.48, א"צ 12/137/51/66.
53. לאגף מבצעים חי"א ממבצעים לת"א, 22.11.48, א"צ 137/57/29.
54. למפקד שדה התעופה ברמת דוד מאת מפקד הטיסה האחראי בשדה התעופה ברמת דוד, קורט היינברג, תאונת המצנח, 16.11.48, א"א ; ראה גם אי מילשטיין, ההיסטוריה של הצנחנים, כרך א, שלגי, 1985, ע"ע 68-74.
55. עדותו של שוקרון אלפרד, מדריך ראשי לצניחה, 16.11.48, א"א.
56. עדותו של ברטיל קרוקסטדט, 17.11.48, א"א : תאונת המצנח הני"ל.
57. עדותו של יואל פלגי, מפקד גדוד הצנחנים, 23.11.48, שם ; עדותו של דב בן-צבי, מפקד שדה התעופה ברמת דוד, שם ; הוועד למניעת תאונות וחקירתן, המטה הראשי – חיל-האוויר, 1.12.48, תיק 4, א"א : דין וחשבון על תאונת צניחה ממטוס קומנדו 130 ביום 16.11.48.
58. מאת ש"מ 3/בסיס חיפה, 22.12.48, חקירה בקשר לחשד של חבלה בקרב גדוד הצנחנים, א"א.

59. פליגלמן, דיון מטה לת"א, 28.11.48, א"צ 12/137/51/66.
60. ראה, למשל, סקירה על הלחץ לתובלה אווירית, שם, עמ' 12.
61. למפקד חיל-האוויר ממטכ"ל/מחלקת תשלומים, חוזים עם בתי מלון, 1.10.48, א"צ 106/54/41; ראה גם למפקד שירות אכסון ממטכ"ל/מת"ש 1, אכסון חיל-האוויר, 12.12.48, א"צ 106/54/41.
62. לשירות אכסון חיל-האוויר ממפקד לת"א, 20.10.48, א"צ 12/137/51/66; למפקד אגף האפסנטאות, מפקד שדה עקרון, מטה לת"א ועוד מאפסנטאות מטה חיל-האוויר, דו"ח מבקור בשדה עקרון ביום 26.10.48 בו השתתפו יצחק הנטוש (סגן מנהל אגף אפסנטאות), הרון מרדכי (ראש מחלקת ארגון ותכנון), יצחק לפין (ראש מחלקת פקוח מחסנים), 4.11.48, א"צ 17/137/51/11.
63. דו"ח ועדת השיכון, 1.11.48, א"צ 3/137/51; רשימה של צוותי האוויר – לת"א על כתובתיהם בבתי המלון השונים, נכון לתחילת דצמבר, ראה א"צ 1/137/51/1972.
64. לוועדה לחקירת מצב האכסון מפליגלמן, 29.10.48, א"צ 12/137/51/66.
65. שם, שם.
66. ועדת השיכון, דו"ח 7.11.48, 2, א"צ 3/137/51/2.
67. למפקד עקרון מכנרת, 2.11.48, א"צ 12/137/51/75; לסגן מפקד החיל למנהלה ועוד ממפקד החיל, יחידת החזקה בעקרון, 7.11.48, א"צ 12/137/51/75; למפקד עקרון ממפקד לת"א, 10.11.48, א"צ 12/137/51/66; דיון מטה חיל-האוויר, 4.11.48, א"צ 215/79/37. ואכן, באותו יום הורה מטכ"ל/אג"א למטה חזית ד' ולמטה חטיבה 5 "להשלים בלי דחוי את פינוי מחנה עקיר מגדוד 54". למטה חזית ד', מטה חטיבה 5 ומטה חיל-האוויר ממטכ"ל/אג"א אכסון, 4.11.48, א"צ 12/137/51/75.
68. לסגן מפקד ח"א למנהלה ממפקד לת"א, שטח שיכון בשדה עקרון, 10.11.48, א"צ 12/137/51/75; לסגן מפקד החיל למנהלה ממפקד שירות בינוי, יחידת ההחזקה בעקרון, 11.11.48, א"צ 137/51/16; לכנרת ממרדר, 12.11.48, א"צ 12/137/51/66; ראה גם סקירה על הלחץ לתובלה אווירית, שם, עמ' 12.
69. לקצין מבצעים ראשי לת"א מקצין מנהלה לת"א, 16.11.48, א"צ 12/137/51/66; למלון "עדן" ברמת-גן ממפקד יחידת המטה (ראשי תיבות שמו: ח"א) של הלחץ, 18.11.48, א"צ 12/137/51/66; משירות בינוי, דו"ח על עבודות שבוצעו על-ידי שירות הבינוי בחדש דצמבר 1948, א"צ 7/137/51/8.
70. סקירה על הלחץ לתובלה אווירית, שם.
71. למנהל מחלקת שירותים מקצין המנהלה, דוד פליגלמן, מטה הלחץ לתובלה אווירית, מלון בריסטול, 19.12.48, א"צ 1/137/51/1972.

מראי מקום לפרק יג

1. א"צ 12/137/51/73.
2. מרדור, שם, עמ' 302; שחן, שם, עמ' 310.
3. סקירה על הלחץ לתובלה אווירית, שם.
4. שם.
5. שם.
6. דיון מטה חיל-האוויר, 11.11.48, א"צ 215/79/37.
7. למרדור מפלדמן, שליש לת"א, 6.10.48, א"צ 12/137/51/66.
8. למשרד גח"ל, לידי ועדת הגח"ל ועוד מקצין המנהלה של לת"א, הבהרת שאלות לגבי אנשי הגח"ל מבין צוותות האוויר של לת"א ומשפחותיהם, 10.11.48, א"צ 7/137/51/57.

9. לשירות אכסון ח"א ממפקד לת"א, שכון הטייסיים השוודיים, 20.10.48, א"צ 12/137/51/66.
10. למפקד אגף אפסנאות ועוד מפליגלמן, אנשי צוותות אוויר ועובדי קרקע גח"ל בלהק לתובלה אווירית, 3.11.48, א"צ 12/137/51/66; העתק החווה של הממשלה הזמנית עם השוודים נשלח ב-8 בנובמבר מקצין מנהלה לת"א לקצין הכספים של חיל-האוויר. לקצין הכספים ח"א מקצין מנהלה לת"א, 8.11.48, א"צ 12/137/51/66; למפקד אגף אפסנאות ועוד מפליגלמן, אנשי צוותות אוויר ועובדי קרקע גח"ל בלהק לתובלה אווירית, 3.11.48, א"צ 12/137/51/66; וכן א"צ 7/137/51/55. ברשימה של מחלקת כוח-אדם במטה לת"א, נכון ל-3 בנובמבר, פירוט של צוותי האוויר האמריקניים (46 במספר), צוותי אוויר חיילים (20 במספר), צוותי אוויר ומכונאים שוודיים (4 + 8) ורשימה של מכונאים אמריקניים (19 במספר), א"צ 12/137/51/55 ראה גם דיון מטה חיל-האוויר, 4.11.48, א"צ 215/79/37.
11. ראה, למשל, למפקח על המזונות מקצין מנהלה לת"א, גבי שיילד, 16.11.48, א"צ 12/137/51/66.
12. ראה, למשל, לשירות הרפואי חיל-האוויר מפליגלמן, מחלתה של אשת הטייס סלומון, 12.11.48, א"צ 12/137/51/66; ראה גם להנהלת קופת חולים תל-אביב מקצין מנהלה לת"א, 16.11.48, א"צ 12/137/51/66; ראה גם לקצין הסעד ח"א מקצין מנהלה לת"א, 9.11.48, בעניין הסדרת הטיפול הרפואי למשפחות הטייסיים (12 נשים ו-9 ילדים), א"צ 12/137/51/66.
13. למשרד גח"ל, לידי ועדת הגח"ל, ועוד מקצין המנהלה של לת"א, הבחרת שאלות לגבי אנשי הגח"ל מבין צוותות האוויר של לת"א ומשפחותיהם, 10.11.48, א"צ 7/137/51/55.
14. ראה, למשל, לקצין אכסון ח"א מקצין מנהלה לת"א, 13.11.48, א"צ 12/137/51/66.
15. למשרד גח"ל, לידי ועדת הגח"ל, ועוד מקצין המנהלה של לת"א, הבחרת שאלות לגבי אנשי הגח"ל מבין צוותות האוויר של לת"א ומשפחותיהם, 10.11.48, א"צ 7/137/51/55; לקצין הכספים ח"א, אריה לק, מפליגלמן, 4.11.48, א"צ 12/137/51/66; למחלקת אכסון ח"א מקצין מנהלה לת"א, 13.11.48, א"צ 12/137/51/66; לקצין הכספים ח"א מקצין המנהלה לת"א, 18.11.48, א"צ 12/137/51/66.
16. מצוי נוסח ההודעה באנגלית; לאברהם זיגור/מלון בריסטול מקצין מנהלה לת"א, אישור הוצאות, 6.11.48, א"צ 12/137/51/66; ראה גם זיכרון דברים מפגישתו של פליגלמן עם קצין הכספים של חיל-האוויר, 10.11.48, א"צ 12/137/51/66.
17. למשרד גח"ל, לידי ועדת הגח"ל, ועוד מקצין המנהלה של לת"א, הבחרת שאלות לגבי אנשי הגח"ל מבין צוותות האוויר של לת"א ומשפחותיהם, 10.11.48, א"צ 7/137/51/55.
18. לקולק מפינמן, 1.11.48, א"צ 137/51/4.
19. זכרון דברים, 19.11.48, א"צ 215/79/59, א"צ 782/65/223; ראה גם למטה חיל-האוויר, מחלקת התשלומים במטכ"ל, ממטכ"ל אכ"א 2, חוקת התשלומים, 8.11.48, א"צ 7/137/51; למנהלי האגפים בחיל ועוד ממ"מ מפקד אגף מנהל וכוח-אדם, הצעה לחוקת התשלומים בחיל-האוויר, א"צ 38/137/51/92: "לוטה הצעה לחוקת התשלומים בחיל. אבקשכם להעיר את הערותיכם בכתב עד ליום 27.9.48".
20. פרוטוקול (באנגלית), 5.11.48, מסמכי יסוד הלהק לתובלה אווירית, אח"א.
21. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 827-828; במגישתו עם ברגוריון אמר לו שוימר, כי לא מצאו את מפקד חיל-האוויר, ולכן העבירו את האולטימטום ליששכר ולשמיר.
22. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 827-828; דו"ח הוועדה לחקירת מניעי השביתה נכתב אחרי 15 בנובמבר, א"צ 7/137/51/55 (להלן: דו"ח הוועדה).
23. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, שם.
24. מתוך הקדמות העורכים (גרשון ריבלין ואלחנן אורן) לספר **יומן המלחמה** של דוד ברגוריון, כרך ג, עמ' 811.

25. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 809-808; ראה גם שמואל כהן שני, **מבצע פריס, מודיעין דיפלומטיה חשאית בראשית המדינה**, הוצאת רמות, אוניברסיטת תל-אביב, 1994, ע"ע 124-121.
26. למר מבן, 23.10.48, א"צ 12/137/51/91.
27. למפקד לתיא ועוד ממפקד חיל-האוויר, 29.10.48, א"צ 12/137/51/17; למפקד חיל-האוויר מדוד יהודה, 5.11.48, א"צ 137/57/29.
28. מרדר, דיון מטה לתיא, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263; דו"ח הוועדה; ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 828-827; ראה גם H. Livingston, *No Trophy No Sword*, pp. 213-234.
29. דיון מטה חיל-האוויר, 11.11.48, א"צ 215/79/37.
30. דו"ח הוועדה (באנגלית) למפקד ח"א מאל שוימר, התפטרות אל שוימר, 11.11.48, א"צ 7/137/51/166.
31. למר (יסער) מבן, 11.11.48, א"צ 12/137/51/21.
32. א"צ 12/137/51/21.
33. דו"ח הטיסה, כפי שנכתב עלידי קורץ (ללא תאריך), א"צ 12/137/51/21; לכן ממר, 20.11.48, א"צ 12/137/51/21; למר מבן, 21.11.48, א"צ 12/137/51/66.
34. דו"ח הטיסה, כפי שנכתב עלידי קורץ (ללא תאריך), א"צ 12/137/51/21.
35. שם, שם; ראה גם סמי כהן, דו"ח על נסיעתי ליון מ-2 עד 30 לנובמבר, א"צ 137/51/49. בדו"ח זה הוא מציין כי "אחרי 40 שעות הצלחתי לשחררו בעזרת מיניסטר האוויריה ושני פקידים של מיניסטרויון זה, אשר הם אנשים קנויים על ידינו. הוא פעל שם להשגת אישור קבוע לחניית מטוסי 'אל-על'".
36. דו"ח הטיסה, כפי שנכתב עלידי קורץ, שם; ראה גם מרדר, דיון מטה לתיא, 21.10.48, חמציין את בעיות התחזוקה והחשש, כי גם שאר המטוסים אינם שמישים כראוי. ראה גם סקירה על הלחץ לתובלה אווירית, שם, ע"ע 8-7.
37. דיון מטה חיל-האוויר, 11.11.48, א"צ 215/79/37.
38. Marvin G. Goldman, *El-Al, Star In The Sky*, World Transport Press Inc, Miami, USA, 1990.
39. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 13.11.48, עמ' 826.
40. דיון מטה חיל-האוויר, 13.11.48, א"צ 215/79/37.
41. מרדר, דיון מטה לתיא, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
42. למפקד ח"א מקצין מנהלה בשמו של מפקד לתיא, א"צ 12/137/51/66.
43. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 828-827.
44. דו"ח הוועדה, שם.
45. חקירת שוימר וליוינגסטון בפני חברי הוועדה: דב כנרת, גורניצקי, מרדור ושמשוני, א"צ 921/51/102.
46. למפקד אגף הנדסה, שר הביטחון, הרמטכ"ל, חי יששכר ותת שר הביטחון לאוויר ממפקד ח"א, 14.11.48, א"צ 7/137/51/166.
47. למפקד החיל ממנהל אגף החזקה והנדסה אל שוימר, "בתשובה למכתבך מ-13 בנובמבר" (נטעות: מדובר ב-14 בנובמבר), 15.11.48, א"צ 7/137/51/166.
48. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, ע"ע 828-827.
49. שם, שם.
50. למפקד חיל-האוויר ממפקד אגף החזקה והנדסה, אל שוימר, התפטרות, 17.11.48, א"צ 7/137/51/166; לברגוריון מאל שוימר, 18.11.48, א"צ 7/137/51/166.
51. לסמח"מ ממנהל אגף מנהלה, סדרי תשלום וכו', 6.2.49, א"צ 782/65/213; לראש השירות המשפטי, דו"ח של הוועדה לענייני נח"ל, 15.3.49, א"צ 292/54/2986.

52. 4.9.48, א"צ 12/137/51/9; לאור ורמי מנורמן וסטיב, 9.9.48; לקצין הכספים ח"א מקצין מנהלה לת"א, חוזה עם השוודים, 8.11.48, א"צ 12/137/51/66; תשלום לטייסים שוודיים ולמשפחותיהם, 24.11.48, א"צ 2384/50/1.
53. דו"ח הוועדה, שם.
54. דו"ח הוועדה, שם; כן ראה מרדור, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
55. דו"ח הוועדה, שם.
56. למפקד חלק ממוריס קאופמן, קצין תכנון וטייס ראשי, 19.11.48, א"צ 12/137/51/57.
57. ב-15 בנובמבר מונה קאופמן לתפקיד קצין תכנון של חלק במקום אורבך, א"צ 38/137/51/263; על הוותק הטיסתי ופרטים אישיים נוספים של חלק מטייסי חלק ראה גם א"צ 520/52/702.
58. מרדור, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263; ראה גם לסגן מפקד החיל למנהלה מקצין מנהלה לת"א, 21.11.48, א"צ 12/137/51/66 במכתב זה ביקש להודיעו מה לעשות עם אלה שסירבו לחתום על הביטול.
59. ראה פרטי הספרים ברשימה הביבליוגרפית.
60. ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 23.11.48, עמ' 841.
61. לחי יששכר מדוד (ניר-יורק), 19.11.48, שם.
62. לדוד מחי ישכר, 5.12.48, א"צ 903/71/12.
63. לשר הביטחון ורמטכ"ל מחברי משלחת הצבא בארצות-הברית (חתומים): טדי קולק, דוד נמרי, צבי ברנר, מאיר שרמן, אליהו סחרוב, ג'ו בוקסנבאום, 23.11.48, א"צ 903/71/44.
64. שם, שם.
65. כתבה שהתפרסמה ב-Los Angeles Daily News ב-16.11.48, מסמכי יסוד חלק לתובלה אווירית, אח"א; ראה גם אל סמח"א, היימן שמיר מסגן מפקד אגף מודיעין, זאב גלס, המשפטים בארה"ב, 23.12.48, א"צ 38/137/51/263.
66. לשר הביטחון ורמטכ"ל מחברי משלחת הצבא בארצות-הברית, הנ"ל.
67. הדברים בצרפתית נמצאים בתוך תיק 64/19, אח"מ, Janai Correspondance, Deserteur Au Docteur Bunche – Le Rapport D'un Aviateur.
68. לחי ושרגא מדני, מברק 10.9.48, א"צ 50/137/51/79; לבנימין מישעיהו (אחרון רמז) ושרגא, 11.9.48, א"צ 50/137/51/79.
69. ראה העיתונים **הארץ**, 7.11.48, **הבקר**, 7.11.48, **דבר**, 7.11.48, **הארץ**, 30.1.49; גם בתוך א"צ 215/79/9.
70. ראה גם לבקריהודה, גד וחי ממר, מברק 6.11.48, א"צ 50/137/51.
71. **המשקיף**, 8.11.48, א"צ 215/79/9.
72. א"א.
73. א"א, מד/58/מכל 178.
74. לראש אג"ם מראש שירות מודיעין, דו"ח על חיל-האוויר, 2.3.49, א"צ 1308/50/444.
75. לש"מ 3 מראש שירות המודיעין (לפי ראשי התיבות – כנראה חיים הרצוג), ידיעות ה-FBI על גיוס טייסים אמריקניים לחיל התעופה הישראלי, 8.12.48, א"א.
76. משירות מודיעין, דו"ח נספחים צבאיים, 26.1.49, א"צ 6/137/51/47.
77. למפקח על המזוטות מקצין מנהלה לת"א, גבי שיילד, 16.11.48, א"צ 12/137/51/66.
78. דיון מטה חיל-האוויר, 6.8.48, א"צ 215/79/37.
79. למפקד לת"א מקצין המנהלה דוד פליגלמן, שכון משפחות טייסים, 22.11.48, א"צ 1/137/51/1972.
80. שם, שם.
81. למשרד הנח"ל מקצין המנהלה של חלק, 23.11.48, א"צ 12/137/51/66; ראה גם לסגני מפקד החיל מפליגלמן, שכון משפחות הטייסים, 23.11.48, א"צ 12/137/51/66.

81. א"צ 1212/137/51/66.
82. למשרד הנח"ל, מפקד ח"א וסגני מפקד החיל מקצין המנהלה, 24.11.48, א"צ 12/137/51/66.
83. לראש מחלקת השירותים במטה חיל האוויר מקצין הסעד במטה חיל-האוויר, 29.11.48, א"צ 7/137/51/55; לקצין מנהלה לת"א מא' אילון, קצין הסעד מטה ח"א, טפול רפואי באנשי גחל ומשפחותיהם, 1.12.48, א"צ 1/137/51/1983; בכתב-יד, למפקד לת"א מד"ר פי רוטשילד, רח" בך יהודה 52, ת"א, טיפול רפואי בשביל משפחות הטייסים הגרות בתל-אביב, 2.12.48, א"צ 1/137/51/1983; ראה גם למטכ"ל אכ"א 2, ראש מחלקת תשלומים ח"א, מראש מחלקת כוח אדם, דוד קורנול, רשימת האזרחים המועסקים בח"א, 31.11.48, א"צ 1/137/51/251.
84. למחלקת מבצעים ח"א ועוד ממפקד לת"א, קצין פרסונל נח"ל, 2.12.48, א"צ 12/137/51/66; במכתבו מ-2 בדצמבר למושל הצבאי ירושלים מדבר מפקד לת"א על טיול מתוכנן לירושלים של טייסי לת"א ומבקשו לסייע בעניין, א"צ 12/137/51/66.
85. לפיל צוקרמן מדוד פליגלמן, 14.12.48, א"צ 12/137/51/56.
86. דיון מטה חיל-האוויר, 9.12.48, א"צ 6/137/51/284.
87. באנגלית. המשרד הראשי לגיוס צוותים לחיל-האוויר בארצות-הברית ובקנדה לקראת סוף דצמבר, א"צ 137/51/49.
88. שם, שם.
89. שם, שם.
90. דיון מטה חיל-האוויר, 18.11.48, א"צ 215/79/3.
91. המסמך הועבר לענף על-ידי הל פייס, וייתכן שהוא כתבו; תיק 567, אח"א.
92. שם, שם.
93. מרדר, דיון מטה לת"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
94. שם, שם.
95. למפקדת חיל-האוויר ועוד ממיכאלי, 6.2.49, א"צ 1308/50/443.
96. מא' מיכאלי לשר התחבורה, מנהל שירותי נמלים, ים ואוויר, רמטכ"ל ועוד, 6.2.49, א"צ 50/443/1308; ראה גם למפקד חיל-האוויר ולמבצעים ועוד מאת ג' רייסמן, אירוע עם סקיימסטר, 13.1.49, א"צ 895/52/56. המטוס, שהטיס עולים מעדן, נחת ב-12 בינואר בשעה 23:30 בעקרון – במקום בלוד.
97. למשרד התחבורה – נמלים, ים ואוויר ולמפקדת חיל-האוויר מאורי מיכאלי, המחלקה לתעופה אזרחית, 6.2.49, א"צ 1308/50/443.
98. דו"ח ועדת החקירה על תאונת מטוס הסקיימסטר, א"צ 580/56/117.
99. שלושה עמודים, א"צ 38/137/51/263.
100. התוכנית מחזיקה חמישה עמודים. 28.11.48, א"צ 7/137/51/55, ראה גם 12/137/51/21; כחלק מהתכונות הלהק להשתלב בתעופה האזרחית הוכן, ככל הנראה, עד 6 בדצמבר המסמך המפורט, שבו פורטו שמות צוותי האוויר המורשים לטיסות ורמת הרשאתם, וכן מצב מטוסי הלהק, א"צ 520/52/702.
101. דיון מטה לת"א, 28.11.48, א"צ 50/137/51/67.
102. א"צ 7/137/50/55.
103. סקירה על להק תובלה אווירית, שם; על שאיפתם להשתלב בתעופה אזרחית ראה גם קגן, שם, עמ' 96.
104. ספר הטיסות של סם לואיס, תיק 73, אח"א.
105. גולדמן, שם; ראה גם ספר הטיסות של סטורי, אח"א.
106. ראה "בענין עליה, כי יגיעו 3000 תימנים מעדן באווירונים, 55 באווירון, 2 אווירונים ליום, על חשבון הגיינט": ד' ברגוריון, **יומן המלחמה**, 7.12.48, עמ' 868; ראה גם פרוטוקול של הישיבה

- של מועצת ההנהלה של חברת "אלעל", שהתקיימה במשרד התחבורה ביום ה', ל' חשוון (2.12.48), א"צ 7/137/51/106; כן ראה למשרד התחבורה ומחלקה לתעופה אורחיות מרמז, העתק דו"ח של מנהל אגף מבצעים לאחר שיחה עם אחד ממנהלי חברת "אלסקה" בנידון הטסת עולים מתימן, 26.12.48, א"צ 137/57/29.
107. מכתבו של דני אגרונסקי לחיימן שמיר, ללא תאריך, א"צ 7/137/51/209.
108. לחי מדני, מברק 12.9.48, א"צ 50/137/51/79; לישעיהו מדני, מברק 12.10.48, א"צ 782/65/85.
109. לבך יהודה, חי וישעיהו מדני, מברק 25.10.48, א"צ 50/137/51/83; לחי וישעיהו מרן ודני, מברק 27.10.48, א"צ 50/137/51/83.
110. לחי וישעיהו מרן, 1.11.48, א"צ 7/137/51/219; לחסיה (עבור דני) מרן, מברק 11.11.48, א"צ 7/137/51/300.
111. לחי ורמז מדני, 17.11.48, א"צ 12/137/51/73; למנהל אגף מבצעים ח"א ממחלקת מבצעים לתי"א, צוות למטוס הקומנדו, 19.11.48, א"צ 12/137/51/66; למחלקת כספים ח"א מקצין מנהלה לתי"א, חשבון חב' הלל ושות', 19.12.48, א"צ 12/137/51/56.
112. א"צ 12/137/51/21; לחי וישעיהו מאור ורן, 25.11.48, א"צ 12/137/51/21; לחי וישעיהו מדני, 26.11.48, א"צ 12/137/51/21; לבן ממר, 24.11.48, א"צ 12/137/51/66.
113. ראה ריאיון של דוד פרי עם גורדון לויט בסביבות 1980, תיק 476, אח"א.
114. מרדר, דיון מטה לתי"א, 21.11.48, א"צ 38/137/51/263.
115. א"צ 12/137/51/17.
116. למפקד עקרון ממחלקת מבצעים של הלחק, 30.11.48, א"צ 12/137/51/17; ראה גם דבריו של מפקד הלחק, דיון מטה הלחק, א"צ 38/137/51/263.
117. עדותו של גיין הריסון, סגן מנהל אגף החזקה והנדסה, בפני הוועדה שהוקמה לחקירת תאונת הסקיימסטר, שם.
118. לבנימין מחי וישעיהו, 10.12.48, א"צ 38/137/51/225.
119. לישעיהו וחי מבנימין, 11.12.48, א"צ 38/137/51/225; קגן, שם, עמ' 167.
120. באנגלית. מחלקת ביטחון באגף מודיעין ח"א, תדריך לצוותי מטוסי התובלה, טייסים ושאר אנשי הצוות, 12.12.48, א"צ 6/137/51/283.
121. 15.12.48, א"צ 38/137/51/225.
122. כחן ואקסלרוד ערכו את התחקיר למח"א, תחקיר הטיסה (נערך בשעה 23:00), 17.12.48, א"צ 38/137/51/225.
123. לישעיהו וחי מבנימין, 11.12.48, א"צ 38/137/51/225.
124. ליששכר ורמז מאברהם, פליקס וקגן, 13.12.48, א"צ 38/137/51/225; קגן, שם, עמ' 168.
125. למרדר מטולקובסקי, ולוטה, 13.12.48, א"צ 38/137/51/225; לחי וישעיהו מבנימין, 14.12.48, א"צ 38/137/51/225.
126. עדותו של אקסלרוד בפני ועדת החקירה שחקרה את תאונת הסקיימסטר, שם.
127. דו"ח ועדת החקירה של מטוס הסקיימסטר, שם.
128. לשר החוץ משה שרתוק מאהוד אבריאלי, ציר ישראל בפראג, דו"ח 1, דצמבר 1948, אח"מ, תיק 25/14/14: סקירות ודוחיות מפראג ובודפשט.
129. דו"ח הוועדה לחקירת תאונת הסקיימסטר, א"צ 580/56/117; קגן, שם, ע"ע 170-169, 172-171.
130. דו"ח הוועדה לחקירת תאונת הסקיימסטר, שם.
131. עדותו של דני שמשוני בפני הוועדה, שם.
132. עדותם של דב כנרתי, גיין הריסון, אגף הנדסה מטה ח"א, בפני הוועדה לחקירת תאונת הסקיימסטר, שם.
133. עדותו של הל פייס בפני הוועדה לחקירת תאונת הסקיימסטר, שם.

134. קגן, שם, ע"ע 176-179; לחי וישעיהו מבנימין, 29.12.48, א"צ 38/137/51/229; לחי וישעיהו מעפרי, 29.12.48, א"צ 38/137/51/229; ראה גם ריאיון של פרר עם לארי ראב בסביבות שנת 1980, תיק 520, אחה"א.
135. לחי וישעיהו מעפרי, 29.12.48, א"צ 38/137/51/229.
136. קגן, שם, ע"ע 186-187.
137. באנגלית, לחי ורמוז מפומרנץ, 5.12.48, א"צ 38/137/51/225.
138. שם, שם.
139. דצמבר 1948, א"צ 7/137/51/2; ראה גם סמי כהן, "דו"ח על נסיעתי ליון, מ-2 עד 30 לנובמבר", א"צ 137/51/49. בדו"ח זה ציין כהן כי קיבל "את הסכמתו של וניזלוס אחד המנהיגים החשובים של יון אשר לדעתי, בקרוב, ירכיב ממשלה ביון, להשתמש בשדה תעופה עזוב שבזמנו השתמשו בו הגרמנים בכרתים במקום אשר שמו קסטלי פדיאדוס."
140. לחי וישעיהו מבנימין, 20.12.48, א"צ 38/137/51/225; ראה גם קגן, שם, עמ' 174; דן, שם, ע"ע 319-318.
141. קגן, שם, עמ' 174; אל חי וישעיהו מרן ואל, 20.12.48, א"צ 38/137/51/225; ראה גם ד' שפירא, שם, ע"ע 84-87; ראה ספר הטיסות של בן סטורי, אחה"א; כן ראה Cull, Aloni And Nicolle, Spitfires Over Israel, pp. 293-295.
142. יומן הטיסות של בן סטורי, אחה"א.
143. דן, שם, עמ' 319; לחי וישעיהו מבנימין, 25.12.48, א"צ 38/137/51/229; קגן, שם, עמ' 174.
144. למנהלי אנפים מאת ש' גלובר, ראש המחלקה לתפקידי מטה, שינוי שם בסיס מסי 4, 20.2.49, א"צ 51/137/51/248.
145. לשר החוץ משה שרתוק מאחוד אבריאלי, ציר ישראל בפראג, דו"ח 2 (2.1.49), אח"מ, תיק 2514/14: סקירות ודוח"ות מפראג ובודפשט.

מראי מקום לפרק יד

1. ברייר, דיון מטה חלק, א"צ 38/137/51/263.
2. דיון מטה חיל-האוויר, 9.12.48, א"צ 6/137/51/284.
3. שם, שם.
4. שם, שם.
5. גלובר מכנרת, לת"א, 1.12.48, א"צ 38/137/51/263.
6. למפקד חיל-האוויר, מסמך באנגלית בכתב-יד, ממפקד אנף מבצעים, 6.12.48, שם.
7. דו"ח מצבה ליום 12.12.48 שעה 23:59, גליון סיכום, א"צ 782/65/225.
8. לכנרתי מגלובר, 6.12.48, א"צ 7/137/51/55.
9. א"צ 7/137/51/55.
10. א"צ 7/137/51/55; ראה גם א"צ 38/137/51/263.
11. גלובר, הוראה מנהלתית מסי 21 – שינוי מבנה בלחק תובלה אווירית, 19.12.48, א"צ 38/137/51/263; וזהו מועד הקמתה של טייסת 106 – ולא כפי שנכתב ב-Cull, Aloni And Nicolle, Spitfires Over Israel, p. 170.
12. ראה, למשל, למפקד הדואר הצבאי מקצין מנהלה לת"א, 21.12.48, א"צ 12/137/51/56; לקצין האכסון מקצין המנהלה של לת"א, אכסון צוותות אוויר, 21.12.48, שם; ד' ברגוריון, יומן המלחמה, 15.12.48, עמ' 878; ראה גם לגד ואל, מאת חי וישעיהו, מברק 13.1.49, א"צ 782/65/854; למפקד לת"א ועוד ממחלקת כוח-אדם מטה כללי ח"א, העברות קצינים, 29.12.48, א"צ 38/137/51/117.

13. לסמח"א ממנהל אגף מבצעים, מרש יהושע – תפקיד, מכתבכם מ/10/אוויר (109) מיום 7.1.94, 11.1.49, א"צ 38/137/51/117; למנהלי אגפים מאת ש' גלובר, כתב מני מס' 2, 15.12.48, א"צ 51/137/51/248; למנהלי אגפים ועוד, כתב מני, 8.12.48, שם; כנ"ל, כתב מני מס' 7; למת"מ ועוד ממפקד חיל-האוויר, מנייים, 2.1.49, א"צ 51/137/51/248; ראה גם עדות אישית של ריבקוף, תיק 208, אח"א.
14. למפקד אגף המבצעים ממטה גדוד חיל-האוויר, נשק א.א. ברשות גדוד ח.א., 15.12.48, א"צ 895/52/49.
15. למחלקת מודיעין, מטה חיל האוויר, מחיל-האוויר לישראל, לת"א, בסיס עקרון, 10.11.48, א"צ 6/137/51/714; לראש מחלקת כוח-אדם וקצין הכספים של ח"א מקצין מנהלה לת"א, העסקת שבויים, 23.11.48, א"צ 12/137/51/66; למפקד עקרון מקצין מנהלה לת"א, העסקת שבויים, 18.12.48. למכתב זה צורף העתק מכתב מטכ"ל/מת"ש 1 בעניין. מכתב זה נשלח לחיל-האוויר ב-12 בדצמבר תחת הכותרת "תשלומים לשבויים המועסקים בצבא" (בתשובה למכתבם מ-25.11.48, א"צ 12/137/51/56).
16. משירות ביטי, דו"ח על עבודות שבוצעו ע"י שירות בניי בחדש, דצמבר 1948, א"צ 7/137/51/8.
17. לראש מחלקת רפואית ועוד מחיל-האוויר, בסיס עקרון, היגיינה בסיס עקרון, מכתב ראש המחלקה הרפואית מ-30/12, א"צ 1107/51/38.
18. לסמח"א מאגף מבצעים ועוד, שכון לאנשי טייסת 106, 6.1.49, א"צ 7/137/51/55.
19. ספר הטיסות של יצחק הנסון, אח"א.
20. לורך, שם, ע"ע 594-587.
21. ראה מאמרו של ז' צחור, "פעילות חיל-האוויר במבצע חורב", פרסום פנימי, הענף לתולדות חיל-האוויר, 1989.
22. אורבך, עדות אישית שלו בכתב, 6.11.94, תיק 463, אח"א; לשמעון פרס מחי יששכר, חשבונות הרולד אורבך ואולף כריסטינסון, 30.1.49, א"צ 782/65/213; על הטיסה של סווינג עם אורבך ראה ספרו, פרק 21.
23. באנגלית, דיווח של הרולד סימון על מקרה אשר אירע ב-31 בדצמבר 1948, 1.1.49, א"צ 137/57/29; או בתוך א"צ 895/52/56.
24. דו"ח ועדת החקירה של מטוס הסקיימסטר, א"צ 580/56/117.
25. רוב התיאור שלהלן מתבסס על הכתוב בדו"ח הוועדה (הכולל מעל 200 עמודים) שחוקמה לחקירת תאונת הסקיימסטר. דו"ח זה כולל גם עדויות רבות וחשובות המצוטטות במהלך התיאור; הדו"ח נמצא בא"צ 580/56/117.
26. שם, שם.
27. קנ, שם, ע"ע 188-186.
28. א"צ 782/65/221.
29. למפקד אגף מודיעין מראש מחלקת ביטחון, שלמה שלום, דו"ח שבועי עבור השבוע הנגמר ב-5.1.1949, א"צ 782/65/336; למנהל מחלקת הכספים ממשד חו"ל, 6.2.49, א"צ 782/65/213; כן ראה 6.1.49, א"צ 782/65/24, 10.1.49, זכרון דברים, א"צ 782/65/24.
30. שם, שם; כך, למשל, בוצעה ב-4 בינואר גיחת הפצצה על עזה, וב-6 בינואר עוד שתי גיחות הפצצה – אף הן על עזה. מישה קנר היה הטייס, וסטורי היה הנווט. ראה ספר הטיסה של סטורי, אח"א.
31. ממטה חיל אוויר לישראל, אגף מודיעין, נתוח סטטיסטי של הפצצות חיל-האוויר הישראלי במבצע "עין", א"צ 6/137/51/123.
32. סיכום הערכת תוצאות הפצצות חיל-האוויר במבצע "עין" 7.1.49-22.12.48, ללא תאריך כתיבה, א"צ 6/137/51/432.

33. על האירוע ראה ז' צחור, "הפלת המטוסים הבריטיים במלחמת העצמאות", פרסום פנימי, הענף לתולדות חיל-האוויר, 1990.
34. לאלי (כינונו של וילוני) מבנימין, 14.3.49, מסמכי אלכס וילוני, אח"א.
35. לרמטכ"ל ממח"א, תאונת המטוס ד.ס. 4, 20.2.49, א"צ 1308/50/443; לחי יששכר, פראג, מדינת ישראל, הצירות ליד ממשלת הריפובליקה הציכוסלובקית מאוריאל פליקס, 11.3.49, א"צ 782/65/214; לבנימין קגן מאהרון רמז וחי יששכר, 14.3.49, א"צ 782/65/854; ראה גם לרמטכ"ל ממח"א, דו"ח תאונת המטוס 4, 10.2.49, א"צ 1308/50/444. במסמך זה כותב מפקד החיל כי כמה ממסקנותיה של ועדת החקירה "מוגזמות במידה רבה"; כן התייחס לאפשרות הענקת מכתב הוקרה ללארי ראב על פעולתו, ועל שהוא עזב את הארץ "מר נפש כיון שדרישות רבות שלו... לא מולאו..."
36. המטוס הושאר בשדה דב, ואחר-כך שימש להוצאת חלקי-חילוף עבור "אל-על". ראה למפקד חיל-האוויר מיהודה רבין, מ"מ מנהל אגף הנדסה, חלקי C-54 לחברת אל-על, 25.8.49, א"צ 7/137/51/150.

מראי מקום לפרק טו

1. למת"מ ועוד ממפקד חיל-האוויר, מנויים, 2.1.49, א"צ 51/137/51/248; למנהלי אגפים ועוד מאת ש' גלובר, כתב מני מס' 6, 19.1.49, א"צ 51/137/51/248.
2. לוויט, שם, עמ' 218.
3. א"צ 782/65/225.
4. למפקד טייסת 106 ועוד מחיל-האוויר, מנהל מחלקת שירותים, מלון בריסטול, 8.1.49, א"צ 7/137/51/8.
5. לסמח"מ ממנהל אגף מנהלה, סדרי תשלום וכי', 6.2.49, א"צ 782/65/213; ראה גם למנהל אגף מנהלה ממנהל אגף אפסנאות חיל-האוויר, כלכלה לנשי טייסים אורחים וילדיהם, 22.1.49, א"צ 7/137/51/10.
6. א"צ 137/51/188.
7. לכנרת מטולקובסקי, טייסת 35, 9.1.49, א"צ 38/137/51/120; גלובר, צו פירוק לטייסת 17.1.49, 35, שם.
8. למפקד אגף מודיעין משלמה שלום, ראש מחלקת ביטחון חיל-האוויר, דו"ח שבועי עבור השבוע הנגמר ב-19 בינואר 1949, 24.1.49, א"צ 782/65/203.
9. למטה גח"ל (לידי סטיב שוורץ) ממודי אלון, מפקד טייסת 101, 1.9.48, א"צ 27/137/51/116.
10. באנגלית, למנהל אגף מבצעים מגורדון לוויט, מפקד טייסת 106, פקודות מבצעים, 2.2.49, א"צ 38/137/51/125; באנגלית, למנהל אגף מבצעים ממפקד טייסת 106, גורדון לוויט, תפקידים בטייסת 106, 2.2.49, א"צ 38/137/51/125; לסמח"א מאגף מבצעים, דוד בן אור, 11.1.49, א"צ 50/137/51/62.
11. למנהל מבצעים מלוויט, תוכנית אימונים, 11.2.49, א"צ 50/137/51/62.
12. למנהל מחלקת הביטחון ועוד משמיר, טיסות תובלה לחץ לארץ, 13.1.49, א"צ 7/137/51/55; לסמח"א מדוד (דב) יהודה, מחלקת תובלה אווירית – פספורטים ויוות, 4.1.49, שם.
13. א' גורניצקי, 24.1.94, א"צ 12/137/51/67.
14. לשמיר מיהודה, 5.2.49, א"צ 50/137/51/62.
15. ד' ברגוריון, יומן המלחמה, עמ' 963; א"צ 12/137/51/21.
16. לחברת "אל-על" מיהושע מרש, מנהל מחלקה תובלה אווירית, בשמו של מנהל אגף מבצעים, 11.3.49, א"צ 12/137/51/21; ראה גם ספר הטיסות של יצחק הנסון, אח"א.

17. שלמה שלום, ראש מחלקת ביטחון של חיל-האוויר, דו"ח שבועי, א"צ 1782/65/204.
18. ראה להלן דו"ח ועדת החקירה לבדיקת התאונה שאירעה למטוס זה ב-17 במארכ 1949, א"צ 50/137/51/31.
19. א"צ 782/65/225.
20. פרוטוקול משיבת קציני מטה החיל עם הקצינים במחנה מטר"ש שחתקיימה ב-23.2.49 שעה 20:30, א"צ 7/137/51/41. מפקד החיל לא נכח עקב מחלה, ואת מקומו מילא היימן שמיר.
21. עיקרי הדברים על מבצע "עובדה" מבוססים על מאמרו של מ' נאור, "חיל-האוויר במבצע עובדה", טיוטה בכתב-יד, הענף לתולדות חיל-האוויר, אח"א.
22. מדוד יהודה, מנהל אגף מבצעים, הוראה מספר 3 – הוראות מבצעות למבצע "עובדה", 3.3.49, א"צ 38/137/51/199; מדוד (דב) יהודה, מנהל אגף מבצעים, מבצע "עובדה" פקודה מספר 1, א"צ 38/137/51/162; אל מפקד חיל-האוויר ועוד מדוד יהודה, מנהל אגף מבצעים, מבצע "עובדה" – פקודה 2, 2.3.49, א"צ 38/13751/162.
23. יוסף רענן, מבצע "עובדה", עדות אישית, 15.12.91, תיק 565, אח"א.
24. מחטיבה 12, יומן מלחמה, א"צ 6308/49/146; וגבעתי, שם, עמ' 292.
25. מחטיבה 12, יומן מלחמה, א"צ 6308/49/146; ספר הטיסה של נתן נוביק, ארכיון הענף, תיק 48; אל אג"ם מתי"ם ינשוף ומטה ח"א מבצעים ועוד ממבצעים מטה קרבי ד', שדה אברהם, 7.3.49, א"צ 6/137/51/173.
26. רד סטורי, על מבצע עובדה, 1959, ארכיון הענף, לוויט, שם, עמ' 220.
27. למנהל מבצעים מסיריל הורוביץ מחלקת תכנון, דו"ח על ביקור באברהם 7.3.49, 8.3.49, א"צ 38/137/51/189.
28. מחיל אוויר מודיעין מ, דו"ח פעילות מספר 66, 10.3.49, א"צ 12/137/51/23.
29. דו"ח על ביקור באברהם 7.3.49 הנ"ל, מחטיבה 12, יומן מלחמה, א"צ 6308/49/146.
30. דו"ח על ביקור באברהם 7.3.49 הנ"ל.
31. למפקד אגף מודיעין ועוד ממפקד מחלקת ביטחון, דו"ח לשבוע המסתיים ב-16.3.49, מארכ 1949, א"צ 6/137/51/724; אל מפקד חיל-האוויר ועוד מדוד יהודה, מנהל אגף המבצעים, 13.3.49, א"צ 38/137/51/173; אל מודיעין ממחלקת תכנון אגף מבצעים, דו"ח על מבצע עובדה 5.3.49 עד 17.3.49, א"צ 38/137/51/189.
32. פירוט על כל הפעילות הקרקעית, ראה נ' לורך, שם, ע"ע 645-648.
33. ועד ממטה חזית ד"/מנחלה, פקודת מנחלה נספח לפקודת עריכה מ-14.3.49, 14.3.49, א"צ 6308/49/146.
34. ראה גם ספר הטיסות של סטורי, אח"א.
35. חיל אוויר מטה ראשי, הוועד לחקירת תאונות אוויריות ומניעתן, דו"ח על תאונת מטוס מספר 1708 ביום 17.3.49, 22.5.49, א"צ 50/137/51/31; אל מפקד אגף המבצעים ועוד מראש המחלקה הרפואית, ש' וינטר, שירות רפואי בשדה אברהם, 23.3.49, א"צ 50/137/51/31.
36. הדו"ח על תאונת המטוס הנ"ל – עדות רייזמן יוסף, 22.5.49, א"צ 50/137/51/31.
37. הדו"ח על תאונת המטוס הנ"ל; אל אנפים ועוד מינאל ידן, ראש אגף המטה הכללי, חמרי נפץ במטוסי הובלה, 25.3.49, ארכיון אמ"ן.
38. למנהל אגף מבצעים ממפקד טייסת 106, גורדון לוויט, 18.3.49, א"צ 38/137/51/25.
39. לסגן מפקד החיל לאוויר ממפקד שדה עקרון, התנהגות של טייסים אזרחים, 29.3.49, א"צ 38/137/51/125; אירוע זה הוזכר לימים על-ידי לוויט גם בריאיון שערך עמו דוד פרי, תיק 476, אח"א.
40. למנהל אגף אפסנאות מבסיס עקרון, לוויט גורדון טייס גודלן צ'רלס טייס, 9.6.49, א"צ 7/137/51/23. הוא עזב מבלי שסיים את כל ההליכים המורמליים לשחרור מהחיל, ואף חודשיים

- מאוחר יותר התייחסו במכתב זה לכך שחלק מהציוד שהיה ברשותו לא הוחזר לחיל; לראש מכא/11, מי' חומסקי, מי"מ ראש מחלקת מבצעי אוויר, גיוס מומחה חו"ל – גורדון לווית – טייס, 5.6.50, אי"צ 1340/52/105. מדובר ברצונו לחזור לשירות בחיל והנכונות לקבלו לתחום ההדרכה המבצעית.
41. למנהל אגף מבצעים ח"א מאולף כריסטרנסן, מ.א. 115321 – פקד אוויר וולף הנרי טייס, 7.4.49, אי"צ 137/51/125 (38); למטי"מ המטה מאת כריסטרנסן, חקמת טייסת 106, 6.4.49, אי"צ 137/51/125; ההקמה מבוססת על 20 אנשי צוות: טייס, טייס-משנה, נווט, מפעיל קשר.
42. דיון מטה חיל-האוויר, 8.4.49, אי"צ 38/137/51/28.
43. לסגן מפקד החיל למנהלה ממפקד שדה עקרון, בנימין בונה, עתיד ח"א, 6.4.49, אי"צ 7/137/51/14; ראה באותו זמן גם את הדו"ח של סידני סקוט, אשר עבר בכל יחידות החיל והמליץ את המלצותיו, 6.6.49, אי"צ 6/137/51/47.
44. דיון מטה חיל-האוויר, 12.4.49, אי"צ 38/137/51/28; וכן אי"צ 6/137/51/789; לסמח"א מדוד יהודה, מזיגה של טייסת 103 ו-106, 21.4.49, אי"צ 895/52/69.
45. שם, שם.
46. 10.5.49, מסמכי יסוד להק תובלה אווירית, אח"א.
47. דיון מטה חיל-האוויר, 26.4.49, אי"צ 38/137/51/154.
48. דיון מטה חיל-האוויר, 26.4.49, אי"צ 38/137/51/154.
49. שם, שם; ראה גם למנהל מבצעים, לפיל צוקרמן משרד המח"ל, מקפטן אולף כריסטרנסן, 10.4.49, אי"צ 38/137/51/125.
50. למנהל מבצעים ועוד מכריסטרנסן, פירוק 106 והצבת כוח-האדם בהמשך למכתבו של מפקד ח"א, 27.4.49, אי"צ 895/52/11.
51. למח"א מיהודה, 28.4.48, אי"צ 895/52/69; ליהודה משמיר, טייסות 103 ו-106, 28.4.49, שם.
52. לסמח"א מאגף מבצעים, אווירוני טייסת 106, 1.5.49, אי"צ 895/52/69; למח"א ממפקד אגף מבצעים, 9.5.49, אי"צ 50/137/51/62; למנהל אגף מבצעים מאגף הנדסה, העברת מטוסים, 9.5.49, אי"צ 1340/52/34.
53. מח"א, ארגון בסיסי ח.א. לימי שלום שלב א', 10.5.49, אי"צ 27/137/51/91; לרמת"ם ועוד ממח"א, ארגון בסיסי חיל-האוויר, 18.5.49, אי"צ 27/137/51/91; אי"צ 895/52/69; ראה גם אי"צ 895/52/11.
54. למח"א משמשוני, טיפוס המטוסים בחיל, 13.4.49, אי"צ 782/65/24.
55. לרמז משמיר, המלצות הועדה לקביעת עודף מטוסים, 14.5.49, אי"צ 782/65/24; ב-10 במאי נערכה ישיבה. מטעם משרד התחבורה נכחו בה ברכובא מאירוביץ, א' מיכאלי וי' פרידמן; מטעם משרד הביטחון – חי' יששכר; ומטעם מטה חיל-האוויר – רמז, שמיר, יהודה, שמשוני, פופקין וכץ. בישיבה זו נדונה התעופה האזרחית וחיל-האוויר בעניין שדות התעופה בחיפה, בתל-אביב ובלוד, עניין השירות הסינפטי, בדיקת אווירונים ואנשי צוות אזרחים, תחוקה אווירית, מכירת אווירונים עלידי חיל-האוויר ומרכז אזורי לפקוח טיסה. 10.5.49, אי"צ 782/65/28.
56. דו"ח ישיבה משרד הביטחון במשרדי שאול אביגור ב-30.3.49, אי"צ 7/137/51/252.
57. לרמז משמשוני, די סי 4, 1.4.49, אי"צ 782/65/14; וכן אי"צ 782/65/26; למחלקת חיל-האוויר במשרד הביטחון מריבקינד, 17.8.49, אי"צ 782/65/24; קנן, שם, עמ' 179.
58. לגד ואלי מחי וישעיהו, 13.2.49, אי"צ 782/65/854; אנשים בחו"ל העובדים עבור חיל-האוויר, 25.2.49, אי"צ 782/65/214.
59. שם, שם.
60. ישיבה במשרד הרכש בפריס, שהתקיימה ב-6.5.49, מסמכי אלכס זילוני, אח"א.
61. באנגלית, סם לואיס למפקד ח"א, תוצאות טיסת מטוס קונסטליישן מזאטץ, 1.6.49, אי"צ

782/68/35.

62. למחלקה לאוויר, משרד הביטחון, מאלכס זילוני, ראש משלחת ח"א באירופה, דו"ח מצב עניני ח"א באירופה ביום 31.5.49, פריס 9.6.49, מסמכי אלכס זילוני, אחה"א.
63. שם, עמ' 46; על הפלת המטוס ראה מסמכים באה"מ, תיק 2512/9.
64. ספר הטיסות של סם לואיס, תיק 73, אחה"א; למנהל משרד החוץ מחי יששכר, אגף חיל-האוויר, 21.9.49, אח"מ, תיק 2394/6; קגן, שם, ע"ע 193-194; "מטוסי תובלה של חיל-האוויר, לוקהיד C-69 קונסטליישן", ביעף, 47, 1983, ע"ע 41-46.
65. לגד, חי וישעיהו מאור, 25.4.49, א"צ 1340/52/10; למחלקה לאוויר, משרד הביטחון, מאלכס זילוני, ראש משלחת ח"א באירופה, דו"ח מצב עניני ח"א באירופה ביום 31.5.49, פריס 9.6.49, מסמכי אלכס זילוני, אחה"א.
66. למפקד ח"א מבוריס סניור, מ"מ מנהל אגף מבצעים, מטוס ס-46, א"צ 137/51/22.
67. לאחרון רמז מאת נשיא חברת "הובלות המזרח הקרוב", 1.9.49, א"צ 7/137/51/176; ויכרון דברים מפגישה שהתקיימה בין חי יששכר, מנהל אגף חיל-האוויר במשרד הביטחון, אהרון רמז, מפקד חיל-האוויר, והחבר יואל פלגי, נציג חברת "אל-על". הפגישה התקיימה בחיפה ב-2.9.49. בעניין ניצול שני מטוסים מסוג ס-46 לצורך העברת פליטים מתימן, א"צ 7/137/51/30.
68. בודנקין, 22.12.49, א"צ 782/65/28; כן ראה הדיון, שבו נכחו נציג "אל-על", י פלגי, נציג אגף ח"א/משרד הביטחון, יעקב פלדמן, ראש מחלקת מבצעי אוויר והמהנדס הראשי בעניין העברת מטוסי הקומנדו מחיל-האוויר לחברת "אל-על", 19.12.49, א"צ 782/65/28; ב-23 בדצמבר אישר רמז סיכום זה, ראה א"צ 782/65/24; לראש אגף ציוד ועוד מדב פלג, מ"מ ראש אגף אוויר, העברת מטוסים מח"א לחברת אל-על, 31.1.50, שם; ראה גם א' בודנקין, ראש אגף ציוד, העברות מטוסים מח"א לחברת אל-על, 2.2.50, א"צ 28/60/33; על תהליך העברתם של מטוסי הקומנדו ל"אל-על" ראה גם "מטוסי תובלה של חיל-האוויר, קרטיס C-46 קומנדו", ביעף, 45, 1983 (עורך י' בורוביק), ע"ע 41-46.
69. יו"ר הוועדה למשק התחבורה שליד הוועדה לתכנון המשק, המועצה העליונה להסדר כוח-אדם וועדת-המשנה למשק התחבורה — תעופה אזרחית, 7.9.50, א"צ 895/52/83.
70. חתומים חברי ועדת-המשנה: א' מיכאלי — מנהל המחלקה לתעופה אזרחית; ש' לנדאו, ראש טייסת בחיל אוויר; לרמת"מ מרמז, נוחל העברת צוות אוויר בשירות פעיל בח.א.ל. לעבודה באל-על, 20.11.49, א"צ 782/65/28.
71. חברי הוועדה וועדת-המשנה הנ"ל; בה'בשעה הוגשה גם בקשתם של כמה ישראלים וכמה מאנשי מח"ל, ביניהם אף ליאו גרדנר ואל שוימר, להקמת קווי תעופה פנימיים בתוך הארץ; ראה, למשל, למפקד החיל ועוד מיהודה גלעדי ועוד, תעופה אזרחית, 1.5.49, א"צ 782/65/28.
72. לראש מחלקת הסגל מסגן מפקד החיל לאוויר, היימן שמיר, המלצה להענקת אות הצטיינות, 20.5.49, א"צ 921/51/21.
73. מעריב, 22.5.51; מעריב, 23.5.51; השווה מרדור, שם, עמ' 277.
74. לסמח"א, היימן שמיר, מסגן מפקד אגף מודיעין, זאב גלס, המשפטים בארה"ב, 23.12.48, א"צ 38/137/51/263.
75. "טייסיים אמריקנים שעזרו לישראל — בדין", הצפה, 15.5.49.
76. י' גינובורג, "כיצד הוברחו מטוסים לישראל בימי המלחמה", עיתון הבקר, 1.8.50; עיתון זה נשמר גם בא"צ 215/79/11.
77. באנגלית, למח"ל חיל-אוויר מגים, ככל הנראה מרכז פעולת הגיוס בניו-יורק, הסיבות להפסקת הגיוס של אנשי חילות-האוויר של ארצות-הברית וקנדה, 17.3.49, א"צ 137/51/23 (7).
78. שם, שם.
79. י' מלמן ודן רביב, שם, ע"ע 43-44.

79. לחי מאת הדוד, ניריורק 17.3.49, א"צ 137/51/49; סלייטר, שם, עמ' 282; ראה גם א' שחן, שם, עמ' 130; י' גינזבורג, "כיצד הוברחו מטוסים".
80. סלייטר, שם, עמ' 283; ראה גם א' שרמן, **ברק ברקיע** (מאנגלית: אריה חשביה), ביתן, תל-אביב, 1973, עמ' 20; ראה גם קגן, שם, ע"ע 199-200.
81. מבך-ארצי, וושינגטון 9.11.49, א"צ 580/56/11.

מראי מקום לסיכום

1. דברי מפקד החיל, אהרון רמו, 5.1.49, א"צ 121/50/229.
2. ריאיון של דוד פרר עם ליאו גרדנר בסביבות שנת 1984, תיק 402, אחז"א.
3. ביטוי נוקב לכך ראה, למשל, בריאיון של הנ"ל עם ליאו גרדנר.
4. ע' ויצמן, שם, עמ' 66.